

CENTRE D'ESTUDIS MOLLETANS

Notes

MONOGRAFIC

**La gestió del territori
del passadís prelitoral
de Catalunya**

Notes

VOLUME 16
2001

SUMARI

EDITORIAL	7
PRESENTACIÓ	9
OPINIÓ	
<i>Segle XXI, globalització o antiglobalització</i>	11
Raül David González del Pozo	
<i>La miopia conservadora posa en perill l'actual sistema de planejament urbanístic municipal</i>	15
Xavier Ludevid	
<i>La transició espanyola 25 anys després</i>	23
Diego Granado	
MISCEL·LÀNIA	
<i>Democràcia i Mollet</i>	31
Marcel Planellas	
<i>Rutes arqueològiques pel Vallès Oriental</i>	37
Núria Bastardas i Manel Pirla	
<i>Terres, vinyes, horts i pastures. El paisatge agrari de fa mil anys al Vallès</i>	55
Jaume Vilaginés	
<i>M3622: Joan Molins Maynou, la història d'un català a Mauthausen</i>	69
Esther Barrachina	
<i>Els alcaldes de Mollet del Vallès: del 1939 fins al 2001</i>	81
D. Bernal, J. Corbalán i A. Lardín	
<i>L'enginyer tècnic del vint-i-ú</i>	95
Antonio Carrillo	
<i>La Norma Granada: Mètode de valoració de l'arbrat ornamental</i>	111
Olga Alcaide	
<i>La cuina del Vallès</i>	123
Pep Salsetes	
<i>Entrevista a Salvador Pedragosa</i>	127
Ramon Boter de Palau	
MONOGRÀFIC	
<i>Presentació</i>	137
<i>Reptes ambientals i territorials de la plana prelitoral</i>	139
Marcel Cunill	
<i>El corredor prelitoral del Vallès</i>	153
Joan Carles Sallas	
<i>Contemplant el territori</i>	163
Josep Gordi	
RESSENYA BIBLIOGRÀFICA. Josep M ^a . Bernís	178
FITXA ARTÍSTICA. Josep M ^a . Blanch	180
TOCS D'ART. Josep Masats, Jaume Xicola	181

AQUEST LLIBRE HA ESTAT EDITAT AMB EL SUPORT DE L'EMPRESA

Kao Corporation S.A.

És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la repografia i el tractament informàtic i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Les lletres **Notes** de la portada han estat dibuixades per Joan Abelló

© TEXT: Els autors
© EDICIÓ: Centre d'Estudis Molletans-Ajuntament de Mollet del Vallès
(La Marineta, plaça de l'Església, 7)
CONSELL DE REDACCIÓ: Josep Gordi i Jaume Vilaginés
DISSENY GRÀFIC: Laia Bosch (Servei Municipal d'Arts Gràfiques)
TIRATGE: 600 exemplars
IMPRESSA: IG Santa Eulàlia de Ronçana
ISSN: 1133-7818
DL: B-37-059-1987

editorial

Un cop instal·lats definitivament en la normalitat del nou segle, la revista **Notes** surt, com és habitual, el dia de Sant Vicenç. El present número es caracteritza per una extensió notable i manté l'estructura de revistes anteriors, amb una novetat. Per primer cop apareix una nova secció, anomenada Tocs d'Art, en la qual, a partir d'aquest número, s'oferiran creacions originals d'artistes locals. En el present número hi col·laboren J. Xicola, amb una obra gràfica, i J. Massats, amb una breu aportació literària.

Una altra novetat és el canvi de periodicitat. Amb aquest número es torna a la anualitat. D'aquesta manera s'acaba l'experiència de la semestralitat, que es va iniciar fa dos anys i que si no continua no és per manca d'articles, sinó per raons d'organització de l'edició.

El número setze de **Notes** us ofereix articles d'opinió sobre la llei de liberalització del sòl, sobre els vint-i-cinc anys transcorreguts des de la mort de Franco i sobre el concepte i els problemes de la globalització. Els articles de Miscel·lània són nombrosos i de temàtica variada. Tracten sobre rutes arqueològiques del Vallès, sobre el paisatge medieval, sobre els alcaldes de Mollet del Vallès des de 1939 fins a l'actualitat; sobre la tràgica experiència d'alguns molletans al camp d'extermini nazi de Mauthausen; sobre com es va viure la transició democràtica i els inicis de la democràcia a Mollet; dues conferències, una sobre la cuina del Vallès, llegida a les jornades que va organitzar el CEM la primavera passada, i l'altra a l'acte d'inauguració del curs de l'Escola Universitària Politècnica del Medi Ambient; finalment, hi trobareu una entrevista al Sr. Pedragosa i un treball sobre els arbres singulars de Mollet.

El monogràfic, aquest cop, versa sobre la gestió del territori. Dos dels articles corresponen a dues conferències de les jornades sobre la gestió del territori del passadís prelitoral de Catalunya, que es van celebrar a Mollet del Vallès l'octubre del 2000. El tercer article és un treball sobre la mateixa temàtica, del coordinador de les jornades.

Les seccions habituals, la ressenya bibliogràfica i la fitxa artística, clouen, amb la nova secció de Tocs d'Art, el número. Una altra vegada, i mai seran suficients, volem manifestar l'agraïment a totes les persones que han col·laborat en aquest número, i tenim l'esperança que satisfaci les ànsies de coneixements del lector sobre el present i el passat de la ciutat i del Vallès.

Consell de Redacció

Presentació

 La presentació de la revista **Notes** del Centre d'Estudis Molletans ha esdevingut, des de fa ja molts anys, un dels moments centrals del calendari de celebració de la festa més antiga de la ciutat, la festa del patró Sant Vicenç, i un bell motiu de retrobada ciutadana aplegada, sobretot, pel desig de reviure els temps passats de la ciutat i d'albirar, a partir de la reflexió del present, quins poden ser els temps del futur.

Aquest acte conté, a més, dos elements que el distingeixen: la confluència d'admirables persones col·laboradores de **Notes** i del Centre, unides per la voluntat d'anàlisi i de recerca amb l'objectiu de conèixer-nos millor; i el treball conjunt de les dues institucions més importants de la ciutat i patrons principals del Centre d'Estudis Molletans, la Parròquia de Sant Vicenç i l'Ajuntament.

Aquest any, la presentació de **Notes** obre les portes d'un període intens de treball del Centre d'Estudis que cal que comporti el naixement d'abundosos i excel·lents fruits. Probablement, haurem de considerar l'eix central del treball d'aquest inici de segle i de mil·lenni un dels fets més importants de la història del nostre país i del nostre poble ocorregut el segle passat —el vintè—, em refereixo a la Segona República (1931-1939).

La commemoració del 70è aniversari de la proclamació de la República anirà acompanyada de tot un seguit d'actes que volem promoure a través del Centre d'Estudis Molletans i d'altres entitats ciutadanes.

Aquests actes passaran, sobretot, per la publicació de tres llibres sobre fets i persones d'aquell moment esperançador, dramàtic, contradictori i transcendent en la història del nostre país: una biografia de Josep Fortuny, l'alcalde republicà afusellat pel franquisme; un recull de textos de Joan Ambrós, regidor de Cultura també en temps republicà i mort a l'exili francès, i un imprescindible treball sobre la República i la Guerra Civil a Mollet que ens portarà a conèixer, molt concretament, la vida del nostre poble en aquells moments d'esperança i de dolor ensem.

Aquestes publicacions es complementaran amb un llibre sobre toponomàstica que, si bé no es correspon amb el temps republicà, sí que ens porta a uns

temps anteriors que comencen a desfer-se precisament amb l'acabament de la República.

D'altra banda, unes jornades dedicades a conèixer els aspectes més creatius de l'acció política i social de la República clouran un any que —precisament perquè ens farà afrontar la realitat del passat— ens haurà de confirmar que molletanisme vol dir, sobretot, orgull de poble i germanor de ciutadans; és a dir, convicció en les nostres possibilitats, però certesa que les nostres possibilitats ho són a partir del coneixement, del respecte i de la mútua solidaritat.

El coneixement de la nostra història és el coneixement dels nostres encerts i dels nostres errors. Acceptar-ho humilment i profunda serà la nostra fortalesa humana i social.

Els homes i les dones del Centre d'Estudis Molletans, amb la seva activitat, ens ajuden a ser millors. Els ho agraïm afectuosament.

Montserrat Tura i Camafreita
Alcaldeessa

Segle XXI, globalització o antiglobalització

Raül David González del Pozo

Politicòleg

L'evolució històrica de les civilitzacions i cultures humanes ha estat marcada per descobriments geogràfics, mecànics, científics i tecnològics; per noves ideologies, per moviments socials i per conflictes armats i polítics els quals, en conjunt, han caracteritzat l'evolució i involució dels pobles, regnes, imperis, aliances territorials i estats-nació, amb unes pautes homogènies i heterogènies en el pensament, la cultura, la política, la ciència i l'economia.

Només cal fer un breu repàs a la història moderna, des de finals del segle de la Il·lustració als nostres dies. Cal començar recordant els grans esdeveniments que van obrir l'Era Moderna a finals del segle XVIII: la revolució i independència Nord-americana, la Revolució Francesa i la Declaració dels Drets de l'Home i del Ciutadà.

Després, el segle XIX, amb la Revolució Industrial fonamentada en l'aparició de la màquina, les noves fonts d'energia i la disponibilitat del capital, que neix del comerç desigual amb les colònies d'ultramar –que van tancar processos d'independència a tot el continent americà i es van obrir noves línies d'expansió i ampliació dels països europeus a Àfrica

i Àsia—, i el desenvolupament de les institucions de crèdit que financen les primeres inversions industrials. Tot això, a la vegada que es redefinia el mapa europeu amb el Congrés de Viena (1819) i les revoltes liberals i nacionalistes lluitaven per l'avenç en la sobirania nacional i per la limitació i separació dels poders.

Amb l'arribada del segle XX s'inicia una procés de mundialització dels conflictes —la Gran Guerra (1914-1919) i la Segona Guerra Mundial (1939-1945)— de les institucions —la Societat de Nacions (1919) i les Nacions Unides (1945)— amb l'objectiu principal de vetllar per la pau mundial i per l'acord i desenvolupament de pautes econòmiques i socials comunes; i dels drets, com la Declaració Universal dels Drets Humans (1948). Durant la segona part d'aquest segle es consoliden els processos de formació d'estats-nació a tot el planeta, amb la independència política de les colònies africanes i asiàtiques i la caiguda del bloc comunista; a la vegada que es reforça la dependència econòmica i financera dels països en vies de desenvolupament respecte als estats occidentals a través de la intervenció dels organismes econòmics i comercials internacionals i del neocolonialisme de les grans companyies transnacionals, amb l'exportació de matèries primeres i la compra de productes manufacturats. A més, l'evolució als darrers decennis dels mitjans de transport i de comunicació reforcen aquesta globalització, que és fonamentalment econòmica, caracteritzada per l'extensió d'un esquema de liberalització econòmica mundial com la millor eina per donar resposta als problemes del món i dels seus habitants, i una occidentalitzadora, per no dir nordamericanitzadora, homogenització de les pautes socials i culturals de totes les nacions i estats del món. L'extensió de la globalització, a través de les polítiques dels organismes internacionals, agreuja els problemes mundials amb l'acceleració de la destrucció mediambiental i l'increment de les desigualtats econòmiques i socials de la major part de la població dels països subdesenvolupats i d'una part creixent dels països occidentals.

Davant de tots aquests elements, a les portes del segle XXI s'està donant la paradoxa que els estat-nació, darrer instrument d'estructuració social i de direcció política pel desenvolupament econòmic i social del seu territori, estan perdent poder de decisió davant d'institucions internacionals especialitzades en diferents àmbits econòmics, condicionades i vinculades als interessos dels lobbys econòmics, borsaris i les grans multinacionals. Aquest conjunt de sectors econòmics multinacionals que estenen les directrius globalitzadores arreu del planeta a través d'un model d'expansió dels capitals amb una estandarització dels processos de producció, ha aconseguit que organismes internacionals, com el Fons Monetari Internacional (FMI) i el Banc Mundial (BM), siguin instruments d'extensió dels seus interessos econòmics i dels seus productius

criteris macroeconòmics que ometen aspectes socials i particularismes locals, nacionals o estatals.

Sense cap mena de dubte, aquest nou ordre econòmic internacional condiona, a tots els nivells, l'evolució social i condemna sense solució a la major part dels ciutadans i les ciutadanes dels països en vies de desenvolupament i els seus governs.

La ciutadania malviu dins d'un marc de pobresa, malnutrició i malalties permanent, i amb una dependència i esclavitud laboral que els obliga a emigrar a ciutats més grans en busca de més oportunitats, o als països desenvolupats a través de les xarxes de treball, sovint il·legals.

Pel que fa als diferents nivells de govern dels països en vies de desenvolupament hi ha una competència per atreure el capital de les grans empreses i concentren els seus esforços i les seves inversions en el disseny d'unes infraestructures adequades a les necessitats dels capitals externs, un marc laboral amb una mínima capacitació, els menors costos de treball, i una disciplina de treball amb el mínims drets laborals. Tot això, dins d'un context nacional d'estabilitat política i institucional. Aquest esforç inversor i constructor del marc adequat se centra exclusivament en oferir les condicions òptimes per atreure el capital i oblida les inversions col·laterals en serveis bàsics per a la població –sanitat, transport, seguretat, educació, salubritat o impactes ecològics– que s'establirà al voltant d'aquests centres de producció. El principal perill és la competència creixent per atreure aquests capitals oferint unes condicions més favorables a les empreses, més infrahumanes per a la població i l'equilibri medi ambiental, que a altres zones de la regió o del planeta amb baix desenvolupament. Aquesta creixent dependència i vulneració dels països més pobres, que els fa hipotecar el seu present i el futur de les noves generacions, no permet la consolidació de la justícia social i de l'exercici dels drets més bàsics i universals.

En front d'aquesta *globalització* hi ha l'embrió d'un nou moviment, fonamentalment juvenil, que conjuga una amalgama de moviments associatius de diferent ideologia i de diferents àmbits d'actuació i de treball que s'han anat interconnectant per la seva oposició al funcionament del sistema, a l'ús que en fan empreses amb el consentiment dels estats i dels organismes internacionals. Aquests conjunts de grups han descobert en l'oposició a aquest sistema globalitzador un camp de trobada per contrarestar l'origen del problema i atacar el nucli del sistema, els criteris i les disposicions macroeconòmiques dels centres de decisió econòmica i comercial internacional, i les seves àrees d'aplicació –productes transgènics, igualtat de gènere, condicions laborals de les màquines, immigrants sense papers, contaminació, espècies animals i vegetals en extinció, preu del sòl i manca d'habitatge, corrupció de les ad-

ministracions, aniquilació de cultures indígenes, explotació infantil, progressiu endeutament dels països pobres,...

D'alguna manera, aquesta miscel·lània de grups de resistència ha confluït en una plataforma internacional, anomenada Moviment de Resistència Global, la qual és, sens dubte, un salt qualitatiu de l'actuació d'emergència o de desenvolupament que fan les ONG davant un problema, cap al treball pel canvi de les estructures del sistema productor i optimitzador de la globalització i de les seves deshumanitzades conseqüències.

Realment, les associacions i col·lectius que participen del moviment estan treballant a dos nivells. Primer, a escala internacional, com molt bé recull la pàgina *web* del Moviment de Resistència Global (*pangea.org/mrg*), on es fa una aposta pel treball coordinat a escala planetària i directament adreçat als centres de poder i de decisió —organismes internacionals i empreses multinacionals— amb les actuacions contra les jornades del FMI i la BM a Seattle (novembre 99), a Washington (abril 00), a Praga (setembre 00). Segon, “un treball sectorial i local” per conscienciar els ciutadans individuals de la realitat que hi ha darrera dels productes que compra o de les polítiques que recolza el govern del país en el que viu; però amb l'atenció d'evitar de caure en la demagògia del nacionalisme excloent que impermeabilitza l'arribada d'immigrants amb condicions socials i laborals dignes i que enalteix els productes propis; cal ser prou internacionalista en un sentit amb justícia social i aplicar-lo a criteris econòmics: comerç just, boicot a certes companyies de roba, alimentàries o a bancs/companyies que expolien el tercer món.

Però, sincerament, crec que el principal treball d'aquest nou moviment antiglobalització no és únicament dificultar les reunions del FMI i BM per aconseguir que humanitzin les seves decisions o fer manifestacions i campanyes locals; sinó la principal missió d'aquesta plataforma antiglobalització és la de despertar la consciència crítica dels milions de ciutadans i de ciutadanes del món, especialment dels països occidentals, sobre els efectes deshumanitzadors d'aquest sistema globalitzador de pensaments, d'estils de vida, de cultures, de formes de consum, de producció, de comercialització...

A mesura que prenguem consciència dels efectes i extensió de la globalització econòmica i cultural, mobilitzarem el potencial de milions de persones per oposar-nos a aquesta deshumanització progressiva i a l'extensió de la societat única, a partir de la doble militància dels ciutadans i les ciutadanes com a demòcrates que podem pressionar els nostres governs per tal que treballin per la justícia social i la solidaritat entre pobles i nacions; i com a consumidors de tecnologia, de serveis, de cultura i de productes que s'elaborin i comercialitzin amb unes condicions laborals i humanes dignes i amb un respecte pel medi ambient.

La miopia conservadora posa en perill l'actual sistema de planejament urbanístic municipal

Xavier Ludevid
Arquitecte

amb l'aprovació de la llei 6/1998, de 13 d'abril de 1998, sobre règim del sòl i valoracions, i la seva posterior modificació per mitjà del Reial decret llei 4/2000, de 23 de juny, de mesures urgents de liberalització en el sector immobiliari i de transports, el govern del Partit Popular ha impulsat una reforma ultraconservadora en una temàtica tan delicada com és l'urbanisme.

Explicar els possibles efectes que amb aquest nou marc jurídic es crearà sobre el territori, quina és la problemàtica real que una llei urbanística hauria d'afrontar, i quines son algunes de les possibles solucions a Catalunya per reconduir una mica la situació creada, és el que em motiva a escriure aquestes línies.

Acollint-se al dret constitucional de les persones a gaudir d'un habitatge a un preu raonable, que tots compartim, han establert una argumentació perversa per justificar l'aplicació d'una contrareforma radical. El preu de l'habitatge és elevat perquè el preu del sòl és elevat. L'encariment del sòl és degut essencialment a la manca de competència

en el seu mercat. Seguint les lleis del mercat, si incrementéssim l'oferta de sòl urbanitzable per sobre de la seva demanda aconseguiríem baixar el preu del sòl i per tant el de l'habitatge. Conclusió, la nova legislació estableix les mesures perquè tot el sòl sigui urbà o urbanitzable amb l'excepció d'aquell sòl que, pels seus valors mediambientals demostrables, s'hagi de protegir com a no urbanitzable.

Presentada com una llei liberalitzadora, el seu resultat no és altre que afavorir els drets dels propietaris, l'especulació en els valors del sòl i el foment del desordre urbà; posant en perill la ja consolidada experiència en l'activitat urbanística dels nostres municipis de l'etapa democràtica.

Aquesta llei, que permet que s'arribi a convertir en sòl urbà i urbanitzable el 95 % de la superfície del territori de l'estat espanyol, ignora totalment alguns dels principis constitucionals més bàsics: la funció social de la propietat, la conservació del medi ambient i el principi d'autonomia municipal.

EL MERCAT DEL SÒL ÉS UN MERCAT PECULIAR

Aquesta argumentació que amb l'augment de la quantitat de sòl urbanitzable s'aconseguirà baixar els preus del sòl i de l'habitatge, té dos errors fonamentals. En primer lloc, està molt clar que en la formació dels preus de l'habitatge influeixen altres factors tant o més determinants que el valor del sòl, com són, la localització, la capacitat de despesa familiar, els tipus d'interès, els costos dels materials o la disponibilitat de mà d'obra qualificada. En segon lloc, el més important no és augmentar l'oferta de sòl urbanitzable, sinó augmentar l'oferta de solars edificables, en continuïtat amb la ciutat existent i amb una bona urbanització. Això significa que cal millorar les tècniques per transformar el sòl, per passar d'urbanitzable a urbà, i no pas augmentar la superfície de sòl d'aquest tipus de classificació de forma indiscriminada.

No estem tractant amb una matèria primera com podria ser el cotó per fer camises, on l'industrial el compra en el mercat en funció de la relació preu-qualitat, el transporta a la seva fàbrica des de qualsevol lloc del món, produeix les camises, i les posa a la venda el més ràpidament possible, competint amb altres industrials que fabriquen productes similars, i que, si no les aconsegueix vendre en un determinat temps, perden el valor afegit de moda i les ha de rebaixar amb el risc de perdre-hi diners. No, el sòl està localitzat en un lloc determinat, és únic i no és mòbil. El propietari de la matèria primera no té pressa per vendre, ja que el sòl no es fa malbé i amb el pas del temps va augmentant de valor. Per

tant ens trobem amb una realitat curiosa. El sòl no es pot anar a comprar a qualsevol lloc, està localitzat en el lloc adequat determinat pel planejament urbanístic. L'industrial (promotor i constructor) no és el propietari del sòl, i l'ha de comprar en una situació de desavantatge, ja que el propietari monopolitza el bé. A més, la legislació del sòl ha atribuït històricament les expectatives edificatòries al sòl abans de la seva transformació, i aquestes se les apropia el propietari inicial (sense haver invertit ni una pesseta) i no l'industrial (que és qui arrisca el capital), fet que ajuda a encarir el producte final.

La legislació hauria d'afrontar aquesta peculiaritat del mercat del sòl i resoldre la forma d'incorporar a aquest mercat el sòl que el propi planejament decideixi a un preu raonable.

Aquesta és la qüestió a resoldre i no pas aquesta obsessió per classificar de forma indiscriminada la major part del sòl d'un municipi com a sòl urbanitzable, pensant que l'excés d'oferta provocarà una baixada dels preus.

El sòl localitzat en continuïtat amb la ciutat existent sempre tindrà una major centralitat i per tant un valor de mercat més favorable. És absurd pensar, fins i tot des del punt de vista econòmic, que un espai allunyat de la ciutat existent declarat urbanitzable, podria donar lloc a un producte final a un preu més baix. Es crearia una discontinuïtat urbana, amb la mateixa demanda de serveis que caldria portar-hi a un cost molt més elevat, comportant a més una dispersió urbana clarament negativa.

Per no parlar de la destrucció de l'equilibri del propi medi, amb la urbanització de paratges d'interès paisatgístic i mediambiental, que comportaria la urbanització indiscriminada i dispersa pel territori.

EL PROBLEMA DE FONTS DE LA LEGISLACIÓ URBANÍSTICA

Per poder entendre la transcendència negativa d'aquesta reforma legislativa cal parlar una mica de l'evolució de la legislació en matèria de sòl.

Existeixen dues línies de pensament. La primera, derivada del dret romà, defensa que el dret a edificar és un dret inherent al dret de propietat, i que la legislació urbanística i el planejament són simples limitacions d'aquest dret. Per tant el dret de propietat comporta el dret a edificar, i són les lleis les que condueixen el procés imposant el deure a urbanitzar prèviament a l'edificació.

La segona, defensa que el dret de propietat comporta l'ús del sòl en funció de la seva naturalesa, i que el dret a edificar és una facultat

col·lectiva, que apareix o s'atorga per mitjà de l'acte públic i de la pròpia urbanització del sòl. L'acte públic de transformació del sòl de rústec a urbà, la implantació de la urbanització d'acord amb el planejament és qui genera el dret a edificar.

A l'estat espanyol, amb les lleis del sòl de 1956, 1976 i especialment amb la Llei 8/1990, recollida en el text refós de la Llei sobre Règim del Sòl i Ordenació Urbana, aprovat pel Reial Decret Legislatiu 1/1992, de 26 de juny, s'havia anat evolucionant fins a establir l'anomenada "adquisició gradual de facultats urbanístiques".

El sistema establia diferents etapes en el procés de transformació del sòl urbanitzable fins a arribar a ser sòl urbà edificat: planificació, gestió, urbanització i edificació. En la mesura en que s'anaven assumint i complint uns determinats deures, s'anaven adquirint diferents drets que comportaven un major valor dels terrenys. Aquest major valor del sòl se l'apropiava aquell promotor que havia invertit en la transformació del sòl, després d'haver complert amb els deures de cada fase, ja fos el seu propietari inicial o un industrial del sector que l'hagués adquirit.

Aquesta adquisició gradual de facultats urbanístiques, lligada a la valoració del sòl en funció de l'acompliment del deures d'urbanització i edificació, era una forma clara i justa de garantir que es trencava el monopoli i la retenció especulativa en el mercat del sòl.

La Sentència del Tribunal Constitucional de 20 de març de 1997 va deixar sense efecte la major part de la Llei 8/1990 i del Real Decret Legislatiu 1/1992, obrint-se per tant un període d'inestabilitat jurídica en matèria de sòl.

Aquesta Sentència va intentar aclarir els límits de les competències de l'estat en el sentit que el legislador estatal només podia regular les condicions bàsiques que garanteixin la igualtat en l'exercici del dret de propietat del sòl en tot el territori nacional, així com regular altres matèries que incideixen en l'urbanisme com són l'expropiació forçosa, les valoracions, la responsabilitat de les Administracions públiques o el procediment administratiu comú. Deixant clar que són competències de les Comunitats Autònomes l'urbanisme i l'ordenació del territori en sentit propi.

Ràpidament, el parlament de l'estat, amb majoria del Partit Popular, va aprovar la Llei 7/1997, de 14 d'abril, de Mesures Liberalitzadores en matèria de Sòl i de Col·legis Professionals, i posteriorment la Llei 6/1998, de 13 d'abril de 1998, sobre Règim del Sòl i valoracions.

Com s'estableix a la pròpia llei 6/1998, i d'acord amb el propi repartiment de competències, calia una continuació per part dels legisladors de les diferents Comunitats Autònomes, sense la qual la reforma quedaria incompleta.

Posteriorment, aprofitant la majoria absoluta al parlament de l'estat, i en vista del resultat d'alguns d'aquests textos legals autonòmics ja aprovats, han aprofundit la reforma i, per mitjà del Reial Decret Llei 4/2000, de 23 de juny, de mesures urgents de liberalització en el sector immobiliari i de transports, han modificat la Llei 6/1998, empitjorant clarament la situació.

Aquesta reforma legislativa ultraconservadora torna a establir que una vegada classificat pel planejament el sòl com a urbanitzable, el dret de propietat porta implícit el dret a promoure el planejament, a urbanitzar i a edificar, establint que el valor del sòl és el valor de mercat de les finques, incorporant les expectatives urbanístiques que li atorga el pla encara que no s'hagi iniciat el procés ni invertit ni una pesseta en la seva transformació. Aquest fet és clarament contrari a la pretesa liberalització del mercat per evitar l'encariment dels preus del sòl i l'habitatge.

EL NOU SISTEMA DE CLASSIFICACIÓ DEL SÒL

La llei 6/1998 estableix un nou sistema per a la classificació dels sòls de forma que es trenca la seqüència establerta a la legislació anterior en la qual el sòl urbà ja estava regulat, el sòl urbanitzable era aquell que el planejament considerava necessari per fer front a les previsions de creixement de la ciutat, i el sòl no urbanitzable tenia una consideració residual, era la resta. Aquesta visió clàssica de l'urbanisme en què la regulació del sòl urbà i el seu creixement és el que fixa les regles del joc, i el sòl no urbanitzable és un sòl residual, de reserva, amb unes determinades mesures de protecció, es trenca considerant que el sòl residual és el sol urbanitzable.

Una vegada determinat pel planejament el sòl urbà i el sòl no urbanitzable, la resta és sol urbanitzable. Aquesta nova forma d'organitzar l'urbanisme, fixant aquell sòl de característiques clarament urbanes i aquell sòl que cal preservar dels usos urbans per jugar un paper ambiental, paisatgístic, estratègic, d'equilibri del territori, deixant la resta com a sòl de reserva de futur, és una nova visió que podria ser molt positiva si no fos per l'ús pervers que se'n fa a la pròpia llei i la seva modificació posterior.

Si analitzem els criteris establerts a la Llei 6/1998 per a la classificació del sòl, es consideraran sols urbans aquells ja transformats, que compten amb uns determinats serveis urbans, estan consolidats per l'edificació o que, en execució i d'acord amb el planejament, hagin estat

urbanitzats; i es classificaran com a sòls urbanitzables aquells que no tinguin la condició d'urbà o de no urbanitzable.

La clau de tot el sistema és el criteri per classificar el sòl no urbanitzable. D'acord amb l'article 9 de la Llei 6/1998, *"tindran la condició de sòl no urbanitzable els terrenys en els que concorrin alguna de les circumstàncies següents: Que s'hagin d'incloure en aquesta classe per estar sotmesos a algun règim d'especial protecció incompatible amb la seva transformació d'acord amb els plans territorials o a la legislació sectorial, pels seus valors paisatgístics, històrics, arqueològics, científics, ambientals o culturals, de riscos naturals acreditats en el planejament sectorial, o en funció de la seva subjecció a limitacions o servituds per la protecció del domini públic. Que el planejament general consideri necessari preservar pels valors a que s'ha fet referència al punt anterior, pel seu valor agrícola, forestal, ramader o per les seves riqueses naturals, així com aquells altres que consideri inadequats per a un desenvolupament urbà"*.

Així doncs, d'acord amb el planejament territorial o sectorial de competència autonòmica (com per exemple el Pla d'Espais d'Interès Nacional), o d'acord amb el propi planejament general municipal, es podia delimitar molt clarament el sòl no urbanitzable pels seus propis valors o simplement perquè es considerés inadequat per a un desenvolupament urbà.

El Reial Decret Llei 4/2000, de 23 de juny, de mesures urgents de liberalització en el sector immobiliari i de transports, va suprimir la darrera part del punt segon de l'article 9 de la llei 6/1998, de forma que elimina la possibilitat que el planejament general municipal classifiqui com a sòl no urbanitzable aquell que consideri inadequat per a un desenvolupament urbà. Aquest canvi és gravíssim, ja que s'elimina un aspecte tant essencial com és la capacitat municipal d'ordenar el propi territori, i de decidir el que es vol deixar fora del futur desenvolupament urbà. El planejament queda limitat a incloure dins del sòl no urbanitzable aquells terrenys amb valors a protegir que siguin demostrables.

La situació en la que ens trobem és realment complicada. Afortunadament l'aplicació d'aquest nou sistema s'aplaça momentàniament ja que, d'acord amb la disposició transitòria segona, el planejament general vigent a l'entrada en vigor de la Llei haurà d'adaptar la seva classificació de sòl quan es procedeixi a la seva revisió.

Aquesta situació tan negativa podria millorar-se en el futur ja que, per les notícies de premsa, sembla que el contingut del Reial Decret Llei 4/2000 es tramitarà pel parlament estatal com a llei ordinària. Si això es produeix no sembla que el text resultant pugui ser més regressiu que l'actual.

IDEES PER DESENVOLUPAR A CATALUNYA

Per intentar apedaçar una mica la greu situació que ens ha deixat la legislació estatal, voldria aportar algunes idees per a desenvolupar a l'àmbit de Catalunya.

Aprovació d'un Pla territorial sectorial sobre el sòl no urbanitzable que faci una delimitació dels espais que cal preservar, incorporant el Pla d'espais d'interès Nacional (PEIN), el Projecte de l'Anella verda de la Diputació de Barcelona, i d'altres estudis com el sistema d'espais oberts del Pla territorial parcial de la Regió I (Regió Metropolitana de Barcelona), aconseguint un ampli consens entre totes les institucions i recollint els interessos del propis municipis.

Aprovació de la futura Llei de l'Urbanisme Català, en desenvolupament de la pròpia Llei 6/1998, que reforci alguns aspectes com:

- Establir altres criteris complementaris, derivats del mandat constitucional de preservació del medi ambient, per ampliar les possibilitats de classificar el sòl no urbanitzable.

- Simplificar el sistema de planejament i la seva tramitació, establint el Pla general d'ordenació com a document fonamental, atorgant als municipis la competència d'aprovació definitiva del planejament de desenvolupament.

- Aprofundir en les tècniques urbanístiques de gestió. Caldria fer un esforç per provocar que el propietari del sòl inicial es separi del procés urbanístic i deixi als promotors-industrials-professionals que s'encarreguin de portar a terme el desenvolupament del planejament. S'ha de trencar amb el sistema actual que obliga al propietari del sòl a convertir-se en un professional del sector immobiliari; cal garantir-li solament que se li pagarà el preu just del valor residual del sòl inicial (ja sigui urbanitzable o urbà sense urbanització consolidada). Seria positiu incorporar la filosofia de la Llei Valenciana del Sòl de 1994 (que tants bons resultats de gestió està tenint), potenciant un nou sistema d'actuació, en el que tot el planejament s'executi per un sistema de concurs públic, similar al de les adjudicacions d'obra pública, de forma que l'Ajuntament redacta un plec de condicions amb els mínims que haurà de contenir la proposta urbanística i econòmica de desenvolupament i, per mitjà de proposicions anònimes, els diferents promotors interessats presenten el Planejament, el projecte d'urbanització, el projecte de reparcel·lació i el projecte econòmic, de forma que, en un veritable sistema de competència empresarial, la millor proposta global guanya el concurs i desenvolupa el pla. Dins de la proposta econòmica presentada pel promotor es fixaria el valor residual del sòl que es pagaria als propietaris inicials per la compra dels terrenys.

La Transició espanyola 25 anys després. Una mirada retrospectiva i sentimental

*Diege Granade
Historiador*

El dia 20 de novembre de 1975 morí Francisco Franco a Madrid. El decés del vell dictador de 83 anys, que havia governat Espanya amb mà de ferro durant gairebé 4 dècades, posava punt i final a una lenta agonia que el país havia seguit dia rera dia amb gran expectació. Dos dies més tard, el 22 de novembre, Juan Carlos de Borbón y Borbón fou proclamat rei d'Espanya a les Corts. Finalitzava un cicle històric i en començava un de nou, ple d'incerteses i de temors, però també de grans esperances.

Aquests dos esdeveniments cabdals de la nostra història han estat evocats recentment, ja que tot just es complia el 25 aniversari. Els mitjans de comunicació s'han ocupat abastament de recordar aquells fets que avui semblen tan llunyans, així com els successos que esdevingueren en anys posteriors i que conformarien el que s'ha convingut en anomenar la transició democràtica espanyola.

Ha estat, però, una atenció informativa molt desigual. Mentre la mort de Franco i el règim polític per ell instaurat no han suscitat grans anàlisis ni comentaris, la proclamació com a monarca de Juan Carlos I

ha aconseguit una atenció aclaparadora. Sembla com si s'hagués intentat obviar el llarg període de dictadura franquista, com si només interessés en aquest moment enaltir la figura del rei inclús amb els més afalagadors i servils comentaris. El programa mel·liflu i acrític realitzat per la inefable periodista Victoria Prego, emès per TVE, n'és un bon exemple. En ell es va passar revista als mèrits indubtables i mil vegades reconeguts de Juan Carlos però no es va fer esment, o es va fer tangencialment, a d'altres fets menys coneguts i delicats relatius a la seva persona. De Franco, poca cosa. Va existir realment aquest home? O es tracta d'un personatge virtual del que només en parlen actualment quatre arreplegats plens de rancúnia històrica? S'ha criticat el govern del PP d'afavorir aquest plantejament manipulador dels mitjans de comunicació afins. I aquesta crítica és pertinent i encertada. La dreta sociològica actual no vol revisions històriques de les que sortiria malparada. El missatge que des del poder s'ha volgut transmetre a la ciutadania és el següent: cal oblidar el passat fosc de la dictadura i centrar l'atenció únicament en l'Espanya democràtica. Com és lògic, no hi ha cap desig de recordar el passat per part d'unes persones que, durant el franquisme, assistien a festes de "puesta de largo" o estudiaven plàcidament a la Universitat, vivint en una sort de limbe beatífic, alienes a la realitat sociopolítica de l'època, i que no van contribuir gens a portar la democràcia al país, encara que avui són els grans paladins del sistema.

És evident que hi ha hagut un intent de dissociar la figura del monarca de la del vell dictador que, no ho oblidem, el va nomenar el seu successor al capdavant de l'estat. Ningú no va sol·licitar l'opinió del poble espanyol al respecte, ni falta que hi feia. El decrepit Caudillo abandonaria aquest món pensant que la continuïtat del seu règim dictatorial estava garantida. Tot quedava, doncs, "*atado y bien atado*". La història, però, no havia dit encara la seva última paraula.

Si d'un bon nord-americà s'espera que recordi què feia el dia que assassinaren el president J. F. Kennedy i on era el dia que morí Elvis Presley, de nosaltres també podria esperar-se una evocació d'aquells dies de novembre de 1975 que sotraguejaren les nostres consciències. D'aquella època, quan jo era un pre-adolescent, recordo la suspensió de les classes, la cara compungida d'Arias Navarro, les grans cues que es formaren per retre l'últim homenatge a Franco, i a Lola Flores, que anys més tard es declararia "*socialista de tota la vida*" i que esperava pacientment el seu torn. També recordo l'enigmàtic somriure del pare quan mirava l'únic noticiari televisiu de l'època i que jo, en aquells moments, no vaig saber interpretar. Franco fou inhumat el 23 de novembre de 1975 a la basílica del Valle de los Caídos, Madrid. D'aquell dia gris i molt fred recordo

haver vist per televisió la imatge surrealista de molts membres de la Falange cantant a ple pulmó, en màniga curta i braç enlairat, el *Cara al sol*. Tampoc no he oblidat l'aspecte ferotge d'un dels assistents a les exèquies fúnebres, el tirà xilè Augusto Pinochet, ataviat amb una llarga capa que li conferia un aspecte realment sinistre. I com no, recordo les cançons de Lluís Llach interpretades pels nostres companys de cursos superiors al bar de l'Institut de batxillerat de Granollers. Temes que avui són clàssics i que parlaven de llibertat i revolució.

Amb Franco morí oficialment el règim per ell instaurat. No obstant, però, són molts els que consideren que el veritable cop mortal contra el franquisme es produí el 20 de desembre de 1973, quan el comando Txikia d'ETA assassinà a l'almirall Lluís Carrero Blanco, president del govern espanyol, en el carrer Claudio Coello de Madrid. Aquesta sobtada mort va trasbalsar totalment els plans de futur de l'ancià Franco, que havia pensat en Carrero com el pilot encarregat de mantenir ferm el rumb de la nau quan ell ja no hi sigués. El gran significat històric d'aquest esdeveniment no va passar desapercebut per ningú. Uns celebraren la mort amb cava, veient més proper la fi de la dictadura. D'altres, situats al poder, entengueren sàviament que les coses ja no tornarien a ser com fins aquell moment.

La transició del franquisme a la democràcia es va fer sense trencar amb les lleis representatives de la dictadura. En altres paraules, es va passar de la legalitat franquista a la legalitat democràtica, sense ruptures. Juan Carlos de Borbón, per exemple, fou coronat rei a les Corts després de reiterar la seva lleialtat als Principios Fundamentales del Movimiento. El jove monarca encetava el seu regnat entre la indiferència de molts franquistes i el evident rebuig de tota l'oposició. En el futur hauria de guanyar-se el respecte de la ciutadania per les seves obres, i no pels discursos que pronunciava aleshores i que permetien esperar una nova orientació de la situació política.

El primer mèrit de Juan Carlos I, actualment reconegut per tothom, fou cridar al seu costat a Torcuato Fernández-Miranda, president del Consejo del Reino i experimentat jurista. Aquest home del règim, extremadament eficient, havia remogut cel i terra per aconseguir, a instàncies del monarca, que un semidesconegut Adolfo Suárez figurés en una terna de candidats presentada pel Consejo del Reino al propi rei, que el va nomenar president del Govern el 3 de juliol de 1976 en substitució de l'immobilista Carlos Arias Navarro. Va ser una decisió inesperada, sorprenent per a la majoria i molt arriscada. Anys més tard, amb l'adequada perspectiva que proporciona el temps, els historiadors han convingut en que don Juan Carlos va encertar novament de ple.

Aquest dos homes, un pes pesant del franquisme i un alt funcionari orgànic de segona fila, foren els principals artífexs i impulsors de la Llei per a la Reforma Política, document que sentaria les bases de la futura democràcia parlamentària a Espanya. L'aprovació en referèndum de dita Llei per majoria aclaparadora el 15 de desembre de 1976 va suposar, a més d'un gran èxit del Govern, l'evidència que el trànsit de la dictadura a la democràcia es faria per la via de la reforma, quedant descartada totalment la ruptura preconitzada per l'oposició. La Llei per a la Reforma Política, aprovada prèviament per les Corts franquistes no sense fortes tensions, establia la propera convocatòria d'eleccions lliures i democràtiques i la instauració d'un sistema parlamentari bicameral. Es tractava, sens dubte, d'un primer pas decisiu en la Transició.

Eren moments molt perillosos. El terrorisme d'ETA colpejava amb força, els GRAPO segrestaren 4 dies abans de la celebració del referèndum a Antonio María de Oriol i Urquijo, president del Consejo de Estado, i Santiago Carrillo, l'odiat dirigent comunista, entrava i sortia del país clandestinament disfressat amb la seva perruca. Tot plegat era massa pel búnker franquista, encara molt poderós, que va fer tot el que va poder per fer descarrilar el tímid procés aperturista. El terrible atemptat de la nit del 12 de febrer de 1977 que va costar la vida a 9 persones reunides en un despatx laborista del carrer Atocha, a Madrid, perpetrat per pistolers de l'extrema dreta, era la prova evident que el búnker estava disposat a dinamitar la transició.

La resposta del PCE a aquesta sagnant provocació fou admirable. En comptes d'explotar la lògica ràbia dels seus nombrosos militants, companys dels assassinats, empitjorant un punt més la ja crítica situació política, la direcció del PCE va recomanar tranquil·litat i contenció. No va haver-hi incidents, i el Partit Comunista continuà essent la primera força de l'esquerra espanyola malgrat la seva clandestinitat. El Dissabte Sant, 9 d'abril, el PCE fou per fi legalitzat en una agosarada decisió de Suárez, molt contestada pels ultres. D'aquell dia històric per a la democràcia jo recordo nítidament la imatge del Manolo, històric comunista molletà, repartint abraçades a la Rambla a tots els camarades que se li acostaven, entre un mar de banderes vermelles. En Manolo, tot un personatge, admirable en molts aspectes. Jo l'he vist vendre el "Mundo Obrero" i el "Tribuna" dins la sucursal del Banc de Sabadell a l'avinguda Llibertat, amb un esperit militant generós i desinteressat que no he observat en altres polítics locals, més pendents de la professionalització que no pas de la ideologia.

El 15 de juny de 1977 se celebraren les primeres eleccions legislatives del nou sistema democràtic, amb una participació del 78% del cens electo-

ral. Triomfà l'UCD de Suárez. El PSOE de González i de Guerra va esdevenir la primera força opositora; tot un miracle laic, si hom té en compte que es tractava d'un partit quasi inexistent a Espanya durant la dictadura. El PCE-PSUC va aconseguir obtenir només 20 diputats. Alianza Popular, encapçalada per Fraga Iribarne, va fracassar, i la vella Democràcia Cristiana de Gil-Robles i de Ruiz Jiménez es va esfondrar. Els partits nacionalistes a Catalunya i a Euskadi van apuntar la seva importància futura.

Un altre moment de gran importància a la història de la Transició es produí el dia 7 d'octubre, quan el Govern d'UCD sortit de les urnes aprovà una amnistia que suposava, de facto, l'alliberament dels presos d'ETA. Es tractava de donar satisfacció a una constant demanda de la societat basca, que malgrat tot no serví de gran cosa donat que l'organització terrorista no va deturar la seva activitat. Durant aquest mes, el dia 25, se signaren els "Pactos de la Moncloa" després d'intenses sessions negociadores. La inflació era d'un 26% i la situació econòmica molt delicada, amb vagues generalitzades. Els "Pactos" contribuïren a asserenar les fortes convulsions socials i a establir, per consens, els fonaments d'una veritable economia de mercat a Espanya.

L'aprovació de la Constitució espanyola el 6 de desembre de 1978 marcà una nova fita en el procés de la Transició. Amb un 88% dels vots emesos afirmatius, els ciutadans aprovaren el marc jurídic elaborat durant llargues discussions pels 7 ponents, entre els quals hi havia en Jordi Solé Tura, molletà il·lustre que en aquell moment representava el PCE-PSUC. La paraula clau de tot el procés, de vegades agònic, fou "consens". La Constitució recollia, per primera vegada, el terme de "nacionalitat", i consagrava el principi del "*café para todos*", segons el qual totes les regions d'Espanya tenien el dret de constituir-se Comunitats Autònomes, a imatge de Catalunya i Euskadi. Es va obviar el fet evident que moltes d'aquestes properes Comunitats no havien manifestat mai el desig d'autogovernar-se, sentiment clarament expressat per catalans, bascos i gallecs. D'altra banda, la monarquia de Juan Carlos I, amb l'aprovació del text constitucional pel poble espanyol, ara sí que quedava plenament i democràtica legitimada. A més, cal recordar que alguns polítics, llavors desconeguts i avui aferrissats defensors de la Constitució, van criticar-la durament manifestant el seu desacord en articles periodístics. Cap reportatge televisiu ha volgut recordar aquesta evidència.

El 27 de juny de 1977, Josep Tarradellas, president de la Generalitat de Catalunya a l'exili, arribà a Madrid per entrevistar-se cara a cara amb Adolfo Suárez. El vell polític republicà no volia tornar a casa sense que el poder central no li reconegués el seu status presidencial. La manifes-

tació de l'11 de setembre, que recorregué el Passeig de Gràcia barceloní i que concentrà una gernació propera al milió de persones, fou un d'aquells moments inoblidables per a totes les persones que vam assistir-hi. Per fi, el 23 d'octubre arribava a Barcelona el president Tarradellas, essent rebut amb una acollida popular molt emotiva. D'aquell capvespre recordo, com anècdota, haver vist una part del periple de Tarradellas a través de la televisió que Establiments Codina, sempre al servei del país, va habilitar a la seva botiga. Dos dies més tard, els ciutadans catalans i bascos aprovaren els seus respectius estatuts d'Autonomia en referèndum.

Els pobles i les ciutats també van tenir el seu moment estelar quan es van celebrar les primeres eleccions municipals, el dia 3 d'abril de 1979. El PSOE guanyà moltes alcaldies i tocà poder real per primer cop, amb l'ajut del PCE. Tierno Galván fou elegit alcalde de Madrid, arribant a ser l'alma mater de l'anomenada "*movida madrilenya*"; Narcís Serra va aconseguir l'alcaldia de Barcelona i Julio Anguita es va guanyar una excel·lent reputació al capdavant del Consistori cordovès. A Mollet triomfà el PSUC, partit que va portar el major pes per la lluita contra la dictadura a la nostra ciutat. Anna Bosch fou elegida alcaldessa, la primera de la democràcia.

La Transició havia fet grans passos endavant, fruit de l'acord entre gent procedent del franquisme i membres de l'oposició a la dictadura, però els seus enemics encara no havien acceptat la irreversibilitat dels canvis aconseguits amb molt d'esforç. En una societat fortament colpejada pel terrorisme, un sector involucionista de l'exèrcit conservava intacta l'esperança de fer fracassar la democràcia. El 23 de febrer de 1981 va ser la data elegida per intentar un cop d'estat contra l'ordre constitucional. La història és ben coneguda. El tinent coronel Tejero, de la Guardia Civil, al capdavant d'un grapat d'acòlits armats, va irrompre al Congrés dels Diputats on s'estava votant la investidura de Calvo Sotelo, candidat a ocupar el càrrec de president del Govern en substitució del dimisit Adolfo Suárez, i va segrestar els diputats allà congregats. Les imatges del penós accident, recollit per les càmeres de televisió, van donar la volta al món.

Semblava que els fantasmes de l'Espanya decimonònica, farcida de pronunciaments, havien tornat per quedar-s'hi. Aquella nit molt poca gent va poder dormir, pendent de les notícies que transmetien les cadenes de ràdio. Tots els que vàrem viure aquells moments incerts recordem grandeses i misèries, ambdues consubstancials de l'ésser humà. La imatge d'un esquifit general Gutiérrez Mellado plantant cara als colpistes armats va ser emocionant. També vam poder comprovar que Adolfo Suárez, molt digne, no va pujar a la gropa del cavall del general Pavía, tal

com havia profetitzat malèficament Alfonso Guerra tan sols uns dies abans del cop d'estat. En canvi, tothom va poder veure a l'aleshores número dos del PSOE menjant-se literalment la moqueta tan bon punt va sentir les primeres descàrregues de subfusell. La monarquia de Juan Carlos va sortir enfortida del tràngol, i des d'aquell dia ningú tornà a posar en dubte les intencions democratitzadores del rei, que encara conserva gran part del prestigi guanyat durant aquelles hores difícils. Jordi Pujol va passar la nit al peu del canó, com era la seva obligació, al Palau de la Generalitat. Altres presidents autonòmics no van poder dir el mateix i van fugir deixant el seu poble sense lideratge.

El 28 d'octubre de 1982 el PSOE guanyà les eleccions generals, terces de la democràcia, per majoria absoluta. Va votar el 80% del cens electoral, fet molt infreqüent. La gran victòria socialista es va celebrar com només es fa en les grans ocasions; inclús nosaltres, soldats aleshores de l'exèrcit espanyol. Felipe González tenia 40 anys i semblava que, efectivament, el canvi havia arribat. La il·lusió i les expectatives de centenars de milers de persones eren extraordinàries. L'esquerra homologada a Europa arribava al poder amb un suport electoral que la facultava per tirar endavant les grans transformacions que el país necessitava. Encara quedava molt lluny l'amarg desencís i la paralitzant frustració. D'altra banda, a Santiago Carrillo, secretari general del PCE, no li va quedar més remei que presentar la dimissió després del desastre electoral que va patir i que va deixar el seu partit amb només 4 escons. Felipe González es referí sense pietat a la desfeta comunista amb una frase lapidària: *"Carrillo ha aconseguit el que Franco no va poder fer, destruir el PCE"*. La dreta de Fraga Iribarne es consolidava mentre l'UCD ja no era ni ombra del que va ser.

La majoria d'observadors coincideixen en posar punt i final a la Transició el dia 12 de juny de 1985, quan Espanya signà el Tractat d'adhesió a la CEE. Fernando Morán, un dels ministres més vituperats per la democràcia, va culminar amb èxit un treball de 30 mesos de negociacions. Espanya ja formava part d'Europa amb totes les conseqüències, inclosa la militar (ai, l'OTAN!...). Era impossible una tornada enrera. En aquest moment històric tothom era conscient que la Transició havia arribat a bon port. No sempre s'havia encertat el camí, costà de superar els molts entrebancs que es van haver de sortejar, els ocells que hi van volar es deixaren moltes plomes pel camí, però, al final, el poble espanyol podia gaudir de la legítima satisfacció d'haver contribuït decisivament a la consolidació de la democràcia. Una democràcia amb moltes imperfeccions, però ferma i universalment acceptada.

Actualment, els ciutadans poden qüestionar l'eficàcia dels partits, i

criticar amb duresa el treball dels polítics. Tenen tot el dret a fer-lo. Però el que ningú dubta és de la conveniència de la democràcia com a sistema polític. Avui Franco és un desconegut per a gran part de la població més jove. Fernández Miranda, Suárez, Gutiérrez Mellado, Carrillo, González, etc. és com si no haguessin existit mai. Malgrat tot, com diu un aforisme xinès *"un llarg camí sempre comença amb un pas petit"*, i crec que la Transició espanyola, que ens ha conduït a la democràcia, està plena de petits passos que val la pena recordar i explicar per tal d'evitar el seu oblit.

Democràcia i Mollet

Marcel Planellas Aran

Historiador i Economista, Professor d'ESADE

uan ens allunyem d'un objecte i ens el mirem des d'una certa distància n'obtenim una perspectiva millor i molt més complerta. Podem veure el seu entorn, comparar-lo amb altres objectes i copsar-ne la seva veritable alçada. Tot això també és aplicable als fets humans. Una distància de vint-i-cinc anys ens dóna una perspectiva millor, més complerta, i ens permet comparar aquests fets amb d'altres i esbrinar la seva veritable dimensió, la seva importància històrica.

En aquest sentit, sembla que hi ha coincidència en senyalar que el fet històric més rellevant en aquest darrer quart de segle a Catalunya i a Espanya ha estat la recuperació de les llibertats i l'obertura d'una nova etapa amb el sistema democràtic. Les primeres eleccions del 15 de juny de 1977, o l'aprovació de la Constitució democràtica de 1978, són dues de les fites més utilitzades per a senyalar el començament d'aquest període de la nostra història.

Els fets del mes de novembre de 1975, la mort del general Franco ¹ i la posterior proclamació com a rei de Juan Carlos I ², marquen una acceleració de l'anomenada transició de la dictadura a la democràcia, encara que darrerament s'ha presentat sovint aquesta data com el començament de la recuperació de la democràcia a Espanya, d'acord amb la visió que aquest ha estat un procés perfectament dissenyat per unes poques persones, en el cim de la política i les finances. Des del meu punt de vista, parlar de vint-i-cinc anys de democràcia en sembla abusiú ³ doncs només cal fer una mica de memòria i recordar que al novembre de 1975 el president del primer Govern de la Monarquia va ser el mateix que el darrer de la Dictadura, Carlos Arias Navarro; que els partits polítics eren il·legals; que no hi havia dret de reunió, d'associació o de manifestació; que les presons estaven plenes de lluitadors anti-franquistes; que la premsa era censurada i la llengua catalana oficialment prohibida.

D'altra banda, després d'un gran silenci, és creixent la collita de llibres i articles que defensen la interpretació de la història com a l'obra de grans personalitats que tenen una visió i que es presenten com els principals autors dels

canvis a les societats. És relativament fàcil i resulta molt atractiu escriure la biografia d'una persona que ha tingut una vida política molt activa, i magnificar la seva capacitat d'influència en els fets històrics en els que ha intervingut. En canvi és molt més complex escriure el relat d'un moviment social protagonitzat per moltes persones, que han actuat d'una forma força atomitzada i dispersa territorialment.

Quan es tracta d'aquest tema sempre recordo un llibret de George Rudé, *"La multitud en la historia"*⁴, on s'estudien els disturbis populars a França i a Anglaterra en el període 1730-1848. Aquest historiador diu que quan es tracta d'explicar la intervenció d'una multitud es parla del "*poble*" o de la "*chusma*", segons l'enfocament del historiador. Ambdós són estereotips i presenten a la gernació com una abstracció i no com un conjunt d'homes i dones de carn i ossos. Per a intentar aprofundir en l'estudi dels moviments socials, Rudé proposa cercar "*els rostres de la multitud*", per poder arribar a descobrir la identitat i les motivacions dels seus components.

Arribar a esbrinar "*els rostres de la multitud*" és una tasca molt complexa i difícil, però si es descendeix a un nivell micro, a l'àmbit local, apareix com a quelcom més factible. Agafem el cas de Mollet, entre els anys 1974 i 1978, on es va viure un moment d'una gran activitat social i política protagonitzada per la sortida a la llum del moviment sindical⁵, l'entrada a l'Ajuntament dels anomenats "regidors democràtics" que feien de portaveus de les reivindicacions veïnals⁶, els joves estudiants que reclamaven un Institut, les setmanes de cultura catalanes organitzades per les entitats⁷, les presentacions públiques dels diferents partits polítics que anaven sortint de la clandestinitat⁸, el naixement de les comissions de barri que posteriorment esdevindrien les associacions de veïns⁹, les campanyes unitàries impulsades per la plataforma local de l'Assemblea de Catalunya¹⁰, conferències i d'altres activitats¹¹ fetes als locals de les entitats culturals¹² i a la parròquia, recitals de la nova cançó organitzats pels moviments de joventut,...

Qui hi havia al darrere d'aquest moviment social? La meua resposta és que hi havia diferents grups de persones, catalans d'origen i d'adopció, amb motivacions finals diverses –polítiques, culturals, socials, religioses,...– units per un objectiu comú: aconseguir portar la democràcia, que a Catalunya és concretava en la demanda de Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia. Les meves cares d'aquest moviment de la transició a Mollet són: l'Anna, en Ramon, en Manolo, en Paco, l'Angel, la Carme, en Joan, la Montserrat, la Marina, en Marcel, en Jaume, la Consol, en Josep, l'Emilio, en Bernabé, l'Antonio, en Jordi, la Mercè, l'Arcadi, la Teresa, l'Agustí, l'Ester, en Miquel, l'Esteve, en Vicenç,... i molts altres més que podrien omplir aquesta pàgina sencera.

Tots ells són les cares d'un moviment social que va portar la democràcia a Mollet i que, si es confirmés la hipòtesi que aquest moviment es va produir

simultàniament a la majoria de ciutats de Catalunya i d'Espanya, em semblaria just i necessari reivindicar que també sigui tingut en compte a l'hora d'escriure la història de la transició a la democràcia en aquest país, com a mínim al mateix nivell que les grans personalitats.

Ara que ja han transcorregut vint-i-cinc anys hi ha la perspectiva suficient per a començar a fer estudis d'història local sobre la transició i, en el cas de Mollet, correspon al Centre d'Estudis Molletans i a la revista **Notes** acollir i animar a joves historiadors, sociòlegs o antropòlegs, que vulguin enfrontar-se al repte d'intentar fer aquests retrats de la transició a la nostra ciutat. Per a fer aquests estudis, serà necessari disposar prèviament de la informació adequada i s'haurà de recórrer a fonts com: els arxius municipals i del govern civil, de la policia i la guàrdia civil, cròniques del corresponsals dels diaris i revistes de l'època, fulls i altres publicacions dels partits i centrals sindicals, llibres de reunions de les associacions i entitats culturals, relats orals dels participants, recopilació de documentació gràfica i audiovisual,...

En aquesta mateixa línia de recerca sobre la transició a la democràcia, Mollet té una singularitat que hauria d'aprofitar a fons: és la ciutat on va néixer un dels autors de la Constitució i de l'Estatut de Catalunya, en Jordi Solé Tura. El llibre d'apunts biogràfics de Jordi Solé Tura¹³, publicat per l'Ajuntament de Mollet amb motiu de l'atorgament del títol de molletà il·lustre és un bon exemple en aquesta direcció. Em sembla que un altre pas podria ser la potenciació de l'Arxiu Municipal amb l'aportació de l'arxiu particular de Jordi Solé Tura, i que aquesta iniciativa servís per animar altres donacions de persones i institucions que fessin que Mollet esdevingués una font de referència per a tots els estudiosos de la transició a la democràcia.

Però la democràcia no és només un objecte històric sinó quelcom viu que s'ha de desenvolupar per a que respongui, el millor possible, a les noves necessitats de la nostra societat als inicis del segle XXI. Si entenem que la recuperació de la democràcia va ser una conquesta i no una concessió, cal treballar per a fer que aquest sistema sigui una eina útil per a organitzar la nostra vida col·lectiva. Els canvis que estem vivint en la nostra societat –la recerca de la pau, el creixement de la immigració, l'impacte d'Internet i les noves tecnologies, el procés d'integració europeu, el respecte als drets humans, la defensa del medi ambient,...– han de poder trobar encaix i resposta dins del sistema democràtic. Evidentment no és fàcil i potser ha arribat el moment de crear nous espais per a la reflexió i el diàleg on coincideixin persones d'àmbits diversos –polítics, acadèmics, societat civil,...– amb un objectiu comú: construir i desenvolupar la nostra democràcia.

La ciutat de Mollet, que va ser activa en el moviment social per a la recuperació de la democràcia, s'hauria de plantejar avui com intervenir més activament en el procés de construcció de la democràcia davant els reptes d'aquest tombant de segle.

Notes

1. "A las 4'58 de la mañana del 20 de noviembre de 1975 Europa Press anuncia: "Franco ha muerto". La función circulatoria concluía a las 4'20 y a las 5'25 el electroencefalograma daba ya una línea recta e inmóvil. Terminaba así una larga agonía prolongada durante 35 días y traducida en 56 boletines médicos y 116 comunicados de la Casa Civil y Militar. La enfermedad que le conduciría a la muerte se había iniciado con una leve afección gripal hacia el 14 de octubre. Oficialmente, la muerte era anunciada al país por los micrófonos de RNE, por el ministro León Herrera, a las 6'12 de la mañana. En su testamento, leído por el presidente Arias Navarro en su mensaje radiotelevisado de las 10 de la mañana, el general Franco no hacía ninguna referencia ni al 18 de Julio, ni a la guerra civil ni al Movimiento". Avance/Intervención. *Crónica-resumen de los 100 primeros días de la Monarquía*. Barcelona: Editorial Avance. Abril, 1976.
2. "El 22 de noviembre de 1975 Juan Carlos es proclamado Rey de España a las 12'30 del mediodía, en las Cortes. Propuesto por Franco el 22 de julio de 1969 ante las Cortes, la designación es aceptada por 491 procuradores y denegada por 19. Juan Carlos accede al trono 73 años después de la proclamación de su abuelo, Alfonso XIII". Avance/Intervención. *Crónica-resumen de los 100 primeros días de la Monarquía*. Barcelona: Editorial Avance. Abril, 1976.
3. Semblaria més ajustat parlar només de vint-i-cinc anys de monarquia o de vint-i-cinc anys de la mort de Franco però no de vint-i-cinc anys de democràcia, agafant com a inici aquests dos fets del novembre de 1975, ja que no sempre hi ha hagut democràcia sota la monarquia ni la mort de Franco va comportar automàticament el pas a la democràcia.
4. Rudé, George. *La multitud en la historia, los disturbios populares en Francia e Inglaterra 1730-1848*. Madrid: Siglo XXI editores. Tercera edició en castellà, desembre 1979.
5. "En les eleccions sindicals de 1975 foren escollits delegats crítics amb el verticalisme, molts d'ells vinculats a organitzacions polítiques antifranquistes. És l'inici a la TMFE d'un nou sindicalisme que criticava el paternalisme empresarial per demagògic i que passava a l'acció en el terreny reivindicatiu. Així el 1975, durant 5 setmanes, es fa una protesta que consisteix a negar-se a fer hores extres, en demanda d'un augment de 500 pessetes setmanals. El 1976 la UTT del Sindicat Provincial de la Pell, on hi ha delegats de la Tenerife vinculats a Comissions Obreres, demanava l'eliminació del sindicat vertical i advocava per la construcció d'un sindicat de classe, unitari i democràtic". Ysàs, Pere; Mota, José Fernando; Tébar, Javier. *Història gràfica de la Tenerife Moderna Franco-Española: cent anys de la Pelleria a Mollet del Vallès*. Fundació Cipriano García-Arxiu Històric de la CONC en col·laboració amb la Tenerife Moderna Franco-Española SAL i l'Ajuntament de Mollet. Desembre 1999.
6. Aprofitant l'escletxa legal de les candidatures pel "tercio familiar" varen presentar-se a Mollet: l'Arcadi Viñas, la Teresa Giralt i en Joan Planellas, que sortiren escollits regidors i entraren a formar part de l'Ajuntament que es va constituir el 3 de febrer de 1974.
7. La primera Setmana de Cultura Catalana va tenir lloc del 14 al 23 de juny de 1975 i va estar organitzada per: Associació de Caps de Família, Associació de Veïns de Plana Lledó, Delegació d'Amics de les Nacions Unides, Casal Cultural, Associació de Pares d'Alumnes del Col·legi Lestonnac, Omnium Cultural, Club Muntanyenc, Grup Xivarri, Grup La Casa, Grup de Joves de la Parròquia, Grup Tuareg, Agrupació Folklòrica Molletana, Societat Coral "El Clavell", Comissió Gestora de l'Associació de Veïns de la Zona Sud.
8. Organitzades per la Delegació de Mollet dels Amics de les Nacions Unides, varen tenir lloc al Casal Cultural l'any 1976 unes conferències de presentació de les diferents

opcions polítiques que encara no estaven legalitzades: "Una alternativa democrata-cristiana per Catalunya" per Josep Maria Coll (Unió Democràtica de Catalunya); "L'esquerra europea davant la crisi" per Anna Bosch (PSUC), "L'home lliure dins el canvi social", a càrrec d'en Jordi Laboria i l'Emili Giralt (Reagrupament Socialista i Democràtic de Catalunya); "Democràcia i gestió popular" per Miquel Blancher (Convergència Socialista); "Per una Convergència Democràtica a Catalunya" per Arcadi Viñas (CDC); y una Taula Rodona amb tots els ponents moderada per Salvador Casanovas (de la comissió comarcal de l'Assemblea de Catalunya).

9. Es poden resseguir els inicis de l'Associació de Veïns de Plana Lledó, la primera que es va constituir a Mollet, en la publicació: *Recull dels 25 anys de vida de l'Associació de Veïns de la Plana Lledó (1974-1999)*.
10. El 3 d'abril de 1976 es va presentar públicament el "Manifest dels Ciutadans Demòcrates de Mollet" on es planteja l'elaboració d'una alternativa democràtica municipal.
11. Com a exemple d'aquesta activitat cultural és pot citar l'exposició de dibuixos, fotografies i pintura sobre Amnistia, Drets Humans i Art que es va organitzar pel joves del Casal Cultural i l'organització de solidaritat Agermanament l'any 1976, en un local situat al costat del Bar Regino –avui hi ha la botiga d'una franquícia de roba femenina–, on es van exposar obres de Perich, Romeu, Alfaro, Joan Brossa, Equip Crònica, Guinovart, Hernandez Pijoan, Ràfols Casamada, Subirachs,... i dels artistes locals Joan Abelló, Dugó, Fer, Bordas, Cabarrocas, Riera, Xicola,... El pròleg del programa era de l'escriptora Maria Aurèlia Capmany i, al seu entorn, va tenir lloc un cinema-forum amb curts sobre la problemàtica del tercer món i un concert del pianista Carles Santos.
12. A Mollet del Vallès i concretament al Casal Cultural queda palesa aquesta efervescència política i democratitzadora, per la temàtica de les seves conferències i taules rodones, que es van celebrar de l'any 1975 al 1980, amb actes que arribaren a excedir, alguns d'ells, l'espai del propi Casal, per la gran quantitat de públic que congregaven". Massaguer i Arimón, Maria Angels. *Vint-i-cinc anys de Casal Cultural*. Mollet, Casal Cultural, 1989.
13. Boada, Maria Rosa; Gonzalez, Raül D. *Jordi Solé Tura, molletà il·lustre. Apunts d'una biografia*. Ajuntament de Mollet. Primera edició, novembre de 1998.

Rutes arqueològiques pel Vallès Oriental

Núria Bastardas i Rufat

Manel Pirla i Luna

Arqueòlegs

Per l'Arnau, que ens fa veure
els boscos amb ulls de nen.

INTRODUCCIÓ

 i preguntem a una persona que estimi la seva comarca però que no estigui introduïda en la matèria, què en sap del patrimoni arqueològic del seu i nostre Vallès Oriental, ens adonarem que, en general, no coneixem ni valorem prou bé el nostre passat. Tanmateix, la comarca ha estat poblada des de temps remots, tal com ens ho demostren els nombrosos jaciments coneguts i, d'altra banda, presenta unes característiques geogràfiques i una ubicació que han determinat que sigui una zona per on han passat i passen encara actualment vies de comunicació de gran importància. Aquests dos factors converteixen el Vallès Oriental en una zona d'un interès cabdal per als arqueòlegs i historiadors.

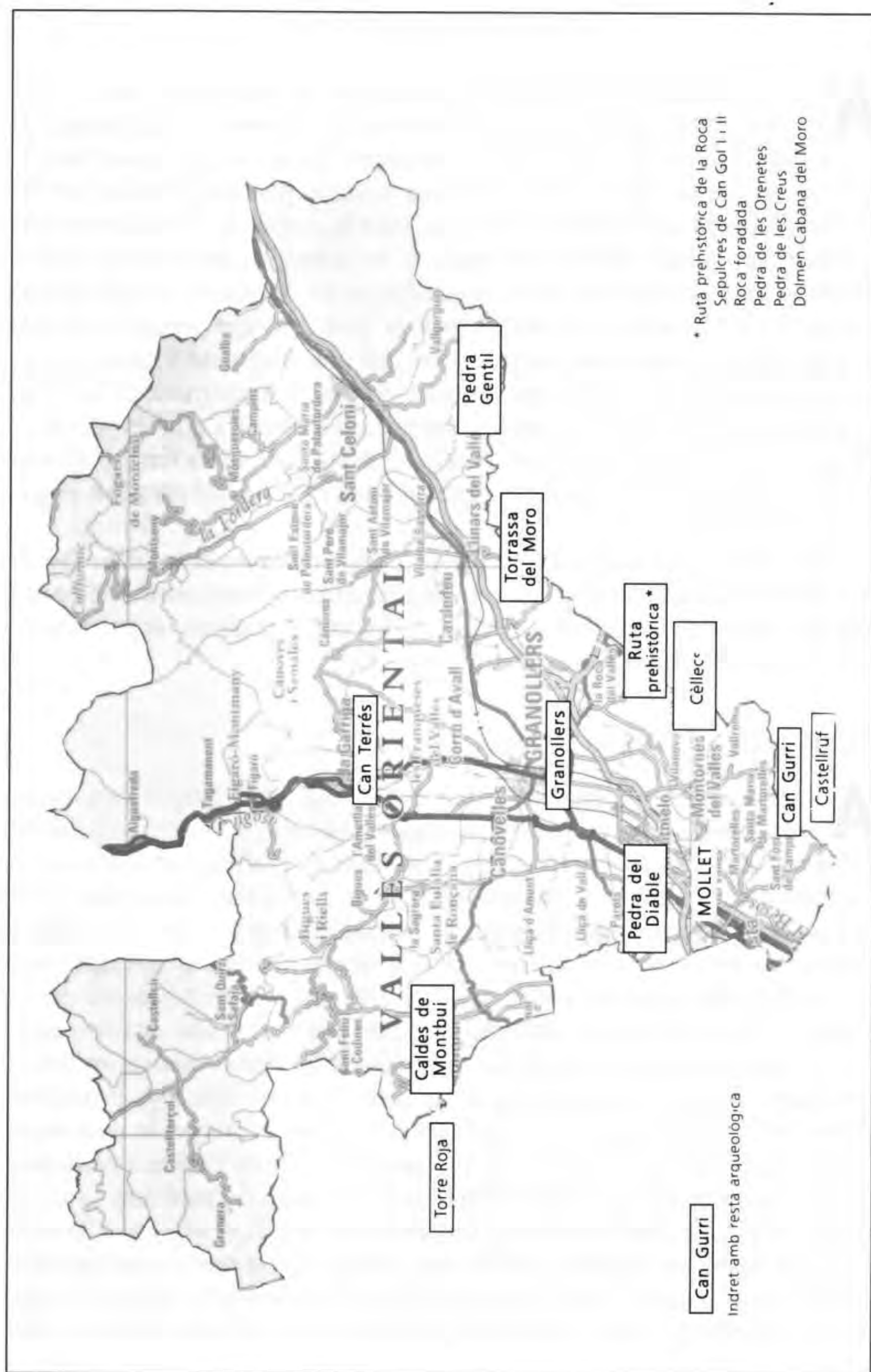
Cal, doncs, que ens preguntem el perquè d'aquest desconeixement popular. Una possible explicació està relacionada precisament amb la continuïtat d'habitació i el desenvolupament econòmic de la zona cosa que, a més de suposar la desaparició de moltes restes arqueològiques, ha fet que, sovint, les excavacions s'hagin de plantejar com a "excavació d'urgència". Així, quan una determinada obra pública o privada posa al descobert unes restes arqueològiques, es planteja una intervenció puntual destinada a documentar l'existència d'un determinat jaciment i recollir-ne les restes materials, però no a conservar-lo ni a fer-lo visitable. Aquest tipus d'intervencions tenen, és clar, un gran interès en l'àmbit científic però poca repercussió a nivell de difusió. D'altra banda, l'absència d'un jaciment o d'una troballa que, per la seva espectacularitat, hagués pogut atreure l'atenció dels no especialistes, deu també haver contribuït al fet que l'arqueologia local no hagi despertat la curiositat que sens dubte mereix.

Però és evident que no s'ha de renunciar a la difusió del patrimoni arqueològic del Vallès Oriental i que existeixen a la comarca moltes restes arqueològiques que hauríem de conèixer millor i que val la pena visitar. Sovint els arqueòlegs ens queixem del poc respecte que hi ha envers els nostres jaciments, però, com podem respectar allò que no coneixem? Com podem valorar la riquesa històrica que suposa, per exemple, l'existència d'un monument megalític sense saber quan, com i per què es va construir?

Segons la llei del Patrimoni Cultural Català de 1995 "(...)la difusió del coneixement del patrimoni cultural és una de les obligacions fonamentals que tenen els poders públics". Però són moltes les restes arqueològiques que un cop excavades i documentades queden oblidades, sense senyalització i sense ni tan sols un cartell que ens expliqui què és allò que estem veient i, moltes vegades, la informació sobre la localització d'un jaciment s'obté de l'amabilitat dels veïns de la zona més que de la informació municipal. En aquest camp resta per fer una feina immensa. La gran majoria de jaciments que hem visitat durant la preparació d'aquest article estan deficientment senyalitzats. No hi ha indicacions suficients per arribar-hi si no saps molt bé allò que busques i, per tant, t'has documentat prèviament. Un cop has localitzat el monument pots trobar, com a màxim i no en la majoria dels casos, un cartell que n'indiqui el nom, cartell que mai no va acompanyat ni d'una referència cronològica, ni de la més mínima informació sobre característiques ni ús. En aquest sentit, no obstant, cal dir que molts dels arqueòlegs que treballen a la comarca han fet un esforç de divulgació important i han promogut l'edició de tríptics o quaderns pedagògics per facilitar a petits i grans la comprensió dels jaciments.

La finalitat d'aquest article és donar a conèixer el patrimoni arqueològic de la comarca com a cosa propera i assequible al coneixement de tots. Per això, no pretenem fer un resum de les moltes i interessantíssimes aportacions científiques que s'han fet, sinó proposar a un lector que simplement estima la seva comarca una sèrie de rutes arqueològiques comentades que poden fer-li sentir l'arqueologia com a patrimoni de tots. Voldríem contribuir a fer que, quan es visitin els jaciments, hi poguem veure quelcom més que "un munt de pedres". Aquest no és un inventari exhaustiu de tot el que es pot visitar sinó tan sols una tria personal buscant jaciments visitables, significatius i d'un accés relativament fàcil. A més, hem valorat en la tria el fet que la visita d'aquests jaciments permeti, al mateix temps, gaudir d'un entorn natural i paisatgístic relaxant, a dues passes de les nostres sorolloses aglomeracions urbanes. La tria està limitada als jaciments de la comarca del Vallès Oriental, tot i que som conscients que es tracta d'una limitació artificial.

RESTES ARQUEOLÒGIQUES DELS ITINERARIS

RUTES ARQUEOLÒGIQUES

A bans de començar a recórrer la comarca pot ser interessant fer una visita a l'exposició permanent "*Granollers: espai, temps...*" del Museu de Granollers. És una introducció i un recorregut per diverses etapes històriques, des de l'època neolítica fins a l'època moderna, i va més enllà de l'àmbit estrictament de Granollers per abraçar tota la comarca. Considerem que l'exposició té diversos aspectes interessants. En primer lloc no es limita a exposar peces sinó que intenta fer reconstruccions dels ambients en què aquestes peces s'utilitzaven en la seva època, la qual cosa ens permetrà fer-nos una idea de com devien ser els jaciments que posteriorment visitarem i per tant comprendre millor allò que veurem. A més, el tractament de la informació és rigorós i al mateix temps assequible i amè per a qualsevol públic. També podrem, a partir d'aquesta visita, conèixer jaciments i materials importantíssims que no es poden incloure en una ruta perquè no s'han pogut conservar *in situ*.

Una visita a una exposició d'aquestes característiques és recomanable ja que, no essent massa extensa, sí que ens permet tenir una informació bàsica que farà que quan ens trobem davant del jaciment poguem reconstruir-lo, interpretar-lo i, en definitiva, gaudir-ne.

RUTA 1: DE SEMPRONIANA A AQUAE CALIDAE

Aquest itinerari vol fer-nos conèixer d'una mica més a prop l'època romana al Vallès Oriental. Aquesta comarca va tenir un important desenvolupament durant la romanització, molt lligat al fet d'estar en un encreuament d'antigues vies de comunicació, algunes d'elles tant importants com la Via Augusta, el primer recorregut de la qual creuava l'interior del Vallès i s'assentava en camins ja utilitzats des de temps prehistòrics. A més, una xarxa de vies secundàries connectava el Vallès amb l'Osona passant per la zona de l'actual Caldes de Montbui. El Vallès fou també una rica àrea agrícola en temps romans tal com ho testimonien les nombroses vil·les documentades. Plini el Vell ens parla de la fama d'alguns dels seus productes quan diu "*...a Hispània els vins de Laietània són renombrats per la seva abundància, els de Tàrraco i Lauro per la seva qualitat*"¹. Quan Plini ens parla dels vins de Lauro es refereix als del Vallès. La localització del topònim Lauro al qual es refereix el text ha estat un tema discutit, però cal relacionar-lo amb monedes ibèriques trobades al Vallès que porten aquest nom i possiblement amb l'actual Llerona. En la documentació medieval apareix l'actual Llerona com a Laurona o Lorona que correspondria a la llatinització del nom íber Lauro.²

Comencem la ruta, com ja hem dit, a Granollers, l'antiga Semproniana. Durant el segle passat es van trobar a Vicarello (al Laci, Itàlia) quatre vasos cilíndrics d'argent que portaven inscrits diferents topònims de la ruta de Cadis fins a Roma (Via Augusta). Acompanyant aquests topònims apareixien les milles de distància d'un indret a un altre. Semproniana és un d'aquests topònims i per la distància que la separa d'altres indrets clarament localitzats podria correspondre a l'actual Granollers, tot i que no s'ha trobat cap inscripció que confirmi aquesta hipòtesi. En tot cas, sigui quin sigui el nom antic de la ciutat, l'empremta romana és prou evident tal i com ho demostren troballes tan importants com la Necròpolis de Can Trullàs, o la vil·la de Can Jaume, o els mosaics de l'antiga Presó, actualment al Museu de Granollers.

Des de Granollers, seguint la carretera N-152a en direcció a La Garriga, a l'alçada del quilòmetre 36, arribarem al jaciment de Can Terrés, a mà dreta de la carretera. Es tracta d'una vil·la romana, ocupada del s I a C al V d C, de la qual únicament podem visitar la zona dels banys. Aquesta és una de les moltes vil·les romanes que hi havia a la plana pre-litoral del Vallès en època romana i que eren base de la intensa explotació agrícola que va viure el territori en aquest període. Les vil·les eren "cases de pagès", assentaments familiars rurals per a l'explotació agrícola. Tenien una àrea dedicada a

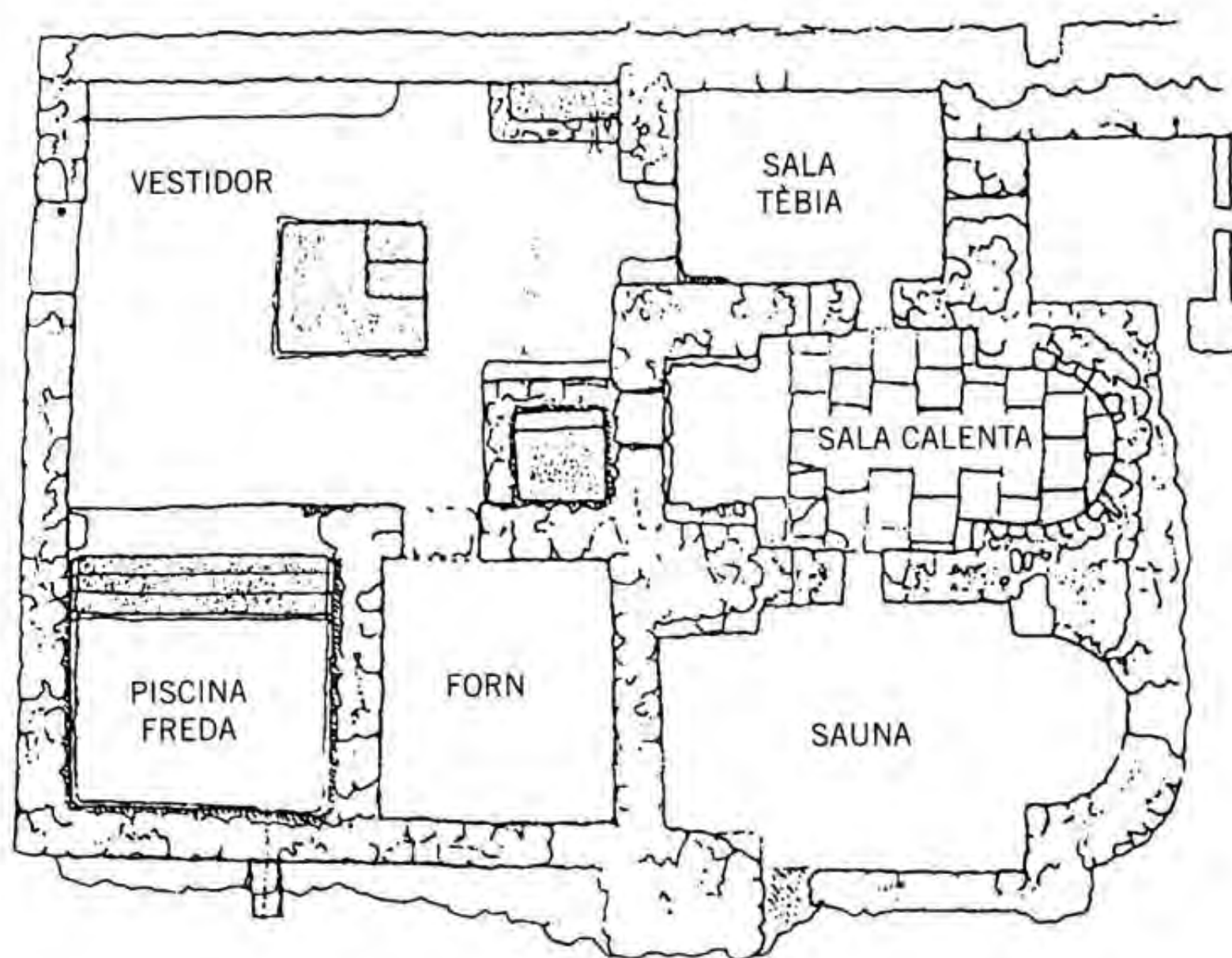
Jaciment de Can Terrés

l'habitatge dels propietaris, una altra dedicada al dels treballadors i esclaus i una tercera per emmagatzemar els productes agrícoles. Part de l'àrea de l'habitatge, la dels banys, és la que s'ha excavat i la podem visitar actualment. Els banys en època romana constitueixen un element important, tant pel seu aspecte d'higiene corporal com pel seu aspecte d'espai lúdic i de relació social. El món romà coneix grans termes o banys públics però també tenien gran importància els privats. Els banys de Can Terrés són un dels exemples més ben conservats de Catalunya, juntament amb els de la vila dels Munts, a Altafulla.

La bona conservació i posterior reconstrucció de l'edifici permet al visitant fer el mateix recorregut que feien els antics propietaris en els banys. En primer lloc ens trobem amb el vestidor (*apodyterium*) on podem observar que encara es conserva la banqueta on els banyistes seien per canviar-se. En el centre ens trobem una petita piscina (*pediluvium*) que servia per rentar-se els peus. Després del vestidor passarem al *tepidarium* o sala tèbia, pensada per tal d'anar adaptant el cos a diverses temperatures sense canvis massa bruscos i que s'utilitzava abans i després del bany calent. Possiblement en aquesta sala es realitzava part de la neteja i els massatges. La següent sala és el *caldarium* o sala calenta. Es tracta d'una habitació rectangular que presenta un absis on hi podia haver una petita font per refrescar-se i una petita piscina d'aigua calenta a l'extrem oposat, ben propera al forn. Aquesta habitació podia arribar a temperatures que oscil·laven entre 40 o 50°C. A continuació ens trobarem amb la sauna o *sudatorium*, identificada com a tal pel fet d'estar a costat del forn, i podia així assolir temperatures de fins a 80°C. A l'altra banda del vestidor ens trobem el *frigidarium* o sala freda, que és la piscina més gran del conjunt i que conserva un revestiment de color rosat. Es tracta d'un recinte de planta quadrada que presenta molt ben conservats una sèrie de graons d'accés.

Abans de marxar, i per tal de poder admirar el grau de desenvolupament de l'enginyeria romana, val la pena donar un cop d'ull al forn, situat al costat de la sauna i recordar que els romans van utilitzar un sistema revolucionari anomenat *hypocaustum* per tal d'aconseguir escalfar les habitacions. Aquest sistema consistia en fer passar aire calent per sota de les habitacions i entre les parets. Estem, sens dubte, davant d'un dels primers sistemes de calefacció humana.

Ni l'estructura ni l'orientació d'aquests banys són fruit de la improvisació. Els romans tenien perfectament teoritzat com havien de ser uns banys. L'arquitecte romà Vitruvi, en el s.I a.C., ho explica amb precisió. És interessant llegir aquest autor abans de visitar unes termes i veure com cada element té una raó de ser. Així per exemple, pel que fa a l'orientació, Vitruvi diu: "primerament s'ha de triar un lloc molt càlid, val a dir, oposat al nord i a

Plànol de les termes de Can Terrés de La Garriga.

(Font: *Un passeig pel Vallès Oriental amb ulls de romà*. 2000)

*l'aquiló. Els caldaria i tepidaria han de rebre la llum des de l'occident hivernal; però si la natura del lloc ho impedis, que rebin com a mínim la del sud, perquè el temps per banyar-se s'estén sobretot des del mig dia fins al vespre"*³.

El jaciment no té actualment cap tipus de senyalització que informi sobre les diverses parts del recinte, si bé s'ha editat un tríptic informatiu i hi ha nombroses publicacions, incloent quaderns pedagògics. A més, hi ha un projecte de creació d'una exposició permanent sobre aquesta vil·la.

Des de La Garriga ens dirigim a Caldes de Montbui. És evident que aquest assentament està vinculat al fet que en aquesta zona brollen aigües termals a una temperatura que arriba als 76°C, una de les més elevades d'Europa, amb virtuts terapèutiques que els romans van voler aprofitar. Tanmateix cal també posar en relleu que la zona forma part d'una xarxa de vies secundàries que connectarien el Vallès amb Ausa. Estem parlant també d'una zona amb una important continuïtat d'habitació des de temps ibèrics i on, a part del centre termal, també hi havia nombroses vil·les romanes.

Sovint Caldes de Montbui s'ha identificat amb l'*Aquae Calidae* que surt esmentada per Ptolemeu i Plini el Vell. Però, el fet que no hi hagi cap inscripció a Caldes en la qual aparegui aquest nom i que aquesta sigui una denomi-

nació comuna als nuclis on brolla aigua calenta ha fet que alguns autors posin en dubte aquesta identificació

Les restes que es poden visitar es troben a la plaça central de Caldes, a la Plaça de la Font del Lleó, envoltades de moderns centres termals, que evidencien la continuïtat en l'aprofitament de les aigües de la zona. A diferència de la visita anterior, ara ens trobem davant d'un conjunt termal de caire medicinal. El fet que es conservin inscripcions agraint als déus el guariment d'una malaltia confirma que el caire medicinal i el religiós anaven units, cosa no gens estranya en el món romà.

Avui dia podem observar un edifici d'època imperial de grans dimensions, amb una piscina de vores esglaonades i envoltada per arcs de mig punt i volta de canó. Sovint s'ha publicat que aquesta piscina corresponia a un *frigidarium*, però recents aportacions han fet pensar a diversos autors que en realitat es tracta del *caldarium*. El fet que s'hagin trobat restes sota d'altres edificis propers, ens permet imaginar-nos un gran edifici termal, del qual només es conserva una petita part. No hi ha cap tipus de plafó informatiu que expliqui què són les restes, si bé l'Oficina de Turisme es troba al costat mateix, al museu Thermàlia.

Des de Caldes de Montbui es pot fer una ruta a peu fins el turó de Torre Roja, on hi ha restes ibèriques del s. V a C i una torre de guaita circular medieval. Per accedir-hi cal que anem cap a la piscina municipal, on trobarem el

Piscina de les Termes de Caldes de Montbui

carrer de la Torre Roja i un camí sense asfaltar senyalitzat. Cal que seguim aquesta senda, marcada com a PRC-9 (amb colors blanc i groc) que, després d'uns 45 minuts de marxa, tot travessant àrees boscoses de gran bellesa, ens conduirà cap a àrees més elevades que permeten el domini visual de la plana del Vallès Oriental. Precisament ens trobem davant del model d'assentament més propi del món ibèric, on la necessitat de control de punts estratègics fa que dominin aquest tipus d'hàbitats. En canvi, l'estabilitat del món romà fa que es desenvolupin assentaments en pla.

Si en acabar l'itinerari esteu cansats i afamats, us proposem dues maneres molt romanes de recuperar-vos. La possibilitat de pendre un bany termal i la de preparar un aperitiu romà segons la recepta del cuiner M.G. Apici extreta del receptari romà *De re coquinaria*. Podeu agafar una còpia d'aquesta recepta a l'exposició del Museu de Granollers.

RUTA 2: CAN GURRI I LA PEDRA DEL DIABLE

Entre el IV i II mil·leni a.C. es van desenvolupar a gran part de l'Europa central i occidental unes cultures anomenades megalítiques. El terme megalitisme té el seu origen en les paraules gregues *mega* i *lithos* i significa "pedra gran". Parlem, doncs, d'unes cultures caracteritzades pel fet de crear estructures amb grans blocs de pedra. De fet, però, aquest és un dels pocs elements que tenen en comú aquestes cultures que, des d'Escandinàvia fins a la Península Ibèrica, van inundar Europa de monuments fets amb grans lloses. Existeixen importants diferències entre les diverses manifestacions megalítiques però, per la seva monumentalitat, totes exigeixen un esforç col·lectiu que denota un cert grau d'organització social. La majoria dels monuments megalítics són enterraments col·lectius. Segons la forma de les cambres funeràries podem parlar de dòlmens (en bretó "taula de pedra"), sepulcres de corredor, galeries i cistes megalítiques. Un dolmen és un monument simple consistent en una cambra poligonal coberta per una llosa. Si se li afegeix un corredor cobert parlem de sepulcre de corredor, i si corredor i cambra no es distingeixen parlem de galeria. Catalunya és una zona d'important concentració megalítica on destaquen zones com l'Empordà, el Solsonès i el Pallars. Al voltant de la Serralada Litoral existeix també un important nucli que correspon als megàlits més antics.

Un cop visitada l'exposició del Museu de Granollers, ens dirigirem cap als límits de la comarca amb el Maresme. Per la carretera BP-5002 i uns quatre quilòmetres abans d'arribar al nucli d'Alella, trobarem un trencant a mà dreta que condueix a l'urbanització d'Alella Park. Tot seguint els carrers de Prat de la Riba, Joan Miró, Salvador Dalí, Salvador Espriu, Joan

Sepulcre megalític de Can Gurri

Maragall i Santiago Ramón y Cajal anirem ascendint per la urbanització fins a dalt d'un turó on la carretera asfaltada queda tallada. Continuarem l'ascensió per un camí de terra i passarem primer per un dipòsit d'aigua i, uns dotze minuts després a peu, per dues torres elèctriques. A mesura que anem pujant podem contemplar des de la Serralada Litoral el passadís del Vallès. Al peu de la segona torre hi ha un estret camí a mà dreta que s'endinsa en el bosc. A partir d'aquí haurem d'estar molt atents a les referències perquè no hi ha cap tipus de senyalització i el sepulcre megalític gairebé no es veu des del camí. Després de deixar a mà esquerra uns blocs granítics i buscant la referència d'una senyal de "vedat de caça" i d'un pi (és una espècie molt poc abundant en aquest bosc) que està també a l'esquerra del camí, localitzarem un petit camí quasi esborrat per la vegetació a mà dreta que ens portarà al sepulcre megalític de Can Gurri.

L'anomenat dolmen de Can Gurri és una galeria coberta que conserva una petita part de la coberta i part del corredor. A la zona del voltant podem observar restes del túmul original. Així doncs, en el moment de la seva utilització, el monument en si no era visible sinó que estava cobert per una estructura de pedra i sorra.

Tornant al camí principal podem arribar, si volem allargar l'itinerari, al turó de Castell Ruf on podem visitar un altre sepulcre megalític i un poblat ibèric situat, de nou, en un punt d'ampli domini visual.

Per tal de completar aquesta primera ruta megalítica ens desplaçarem fins a la localitat de Parets del Vallès on podem veure un monument diferent, un menhir (del bretó "pedra llarga"). Es tracta d'una gran pedra plantada verticalment. Coneguda per dos noms diferents, el de Pedra Serrada i el de Pedra del Diable, és un menhir de 3595 quilograms de pes i 2,5 metres de llargada. Per la seva composició es considera que no pot ser originari de la zona i pel seu tamany es pensa que no hi va poder arribar degut a fenòmens naturals. Actualment està situat a uns dos-cents metres del lloc original i dins del pati de l'escola Municipal Patronat Pau Vila, a l'avinguda Pedra del Diable, al barri de l'Eixample de Parets.

Són moltes les hipòtesis sobre la funció d'aquest tipus de monuments: marques de territori, monuments commemoratius, senyalització de cursos d'aigua... El fet que normalment no trobem materials associats a aquests monuments, fa que siguin difícils de datar i interpretar. Aquest aspecte misteriós ha estat també recollit per l'imaginari popular que ha relacionat aquestes restes, com moltes de les restes megalítiques, amb històries de bruixes, diables i éssers fantàstics. En el cas de la Pedra del Diable dos autors han recollit llegendes sobre el seu origen. Joan Amades⁴ ens parla de la següent història: En fer-se la construcció de la catedral de Girona, a l'arquitecte únicament li faltava tancar la volta, i com que no sabia com fer-ho, va demanar ajuda al diable a canvi de la seva ànima. El diable va escollir per acabar l'obra una pedra coneguda com la Pedra del Diable o Pedra Serrada, que està al mig d'un camp de Parets del Vallès. Com que la pedra era massa gruixuda va demanar als seus col·laboradors que la serressin. Però en plena feina va sonar l'Avemaria al campanar de Parets i els diables van fugir. En un dels extrems hi ha un tall que sembla indicar per on es va intentar tallar la pedra.

Una segona història recollida per Mansergas i citada en la monografia de Bosch⁵ ens diu: "Una nit, una riuada s'emportà el pont romà de Martorell. Un jueu que passava la nit en un hostal pròxim i que havia de creuar el pont l'endemà amb el seu bestiar per dur-lo al mercat, va vendre la seva ànima al diable a canvi de què reconstruís el pont abans del cant del gall. El diable es posà a treballar i, quan faltava la darrera pedra, el jueu per tal de confondre'l despertà el gall de l'hostal ruixant-lo amb aigua freda. El gall va llençar un estrident quiquiriquí, que despertà i va fer cantar a altres galls, fins que arribà el cant a oïdes del diable que aleshores passava per un camí de Parets portant la darrera pedra. En sentir el cant del gall pensà que havia perdut amb el jueu i deixà la pedra a Parets. Aquesta és l'anomenada Pedra del Diable o Pedra Serrada."

La pedra del Diable no té cap senyalització. Es pot contemplar còmodament des de fora del recinte escolar, però no hi ha cap cartell explicatiu que ens digui què és.

RUTA 3: LA RUTA PREHISTÒRICA DE LA ROCA DEL VALLÈS

Aquesta és la ruta més coneguda de la comarca i diversos fulletons d'informació comarcal hi fan referència. S'inicia des del quilòmetre 23 de la carretera BV-5001 de La Roca a Vilanova del Vallès. En aquest punt s'entra a la urbanització La Pineda i hi ha un cartell a la carretera que indica "ruta prehistòrica". No hi ha cap altre cartell senyalitzant la ruta, si bé el camí principal està marcat amb bandes grogues i blanques com a PR (és part del PR-36). Només en dos dels monuments prehistòrics de la ruta, curiosament en els dos més fàcilment localitzables ja que es troben al costat del camí, hi ha un cartell amb el nom del monument. En altres dos casos, uns punts de pintura vermella ens indiquen que hem d'abandonar el camí principal per visitar un monument pròxim. Malgrat l'absència de senyalització, i seguint una trista tradició en el nostre país, algunes d'aquestes restes han estat malmeses per actes vandàlics.

La ruta ens permet visitar set monuments megalítics i, si ampliem el recorregut, podem visitar el poblat ibèric de Céllecs. El camí travessa un bosc d'alzines, pins i cirerers d'arboç ple de formacions rocoses que donen al conjunt una gran bellesa natural i certa espectacularitat. La ruta fa que ascendim progressivament fins a dominar visualment tota la plana del Vallès.

El primer dels monuments que visitem, la galeria de Can Gol I, d'època Neolítica, ha quedat aïllat de la resta per la urbanització de La Pineda i de fet es troba en el jardí d'una casa particular a la qual podem arribar en cotxe si ens dirigim a la part més elevada de la urbanització pel carrer Pedra de les Orenetes fins a una plaça sense sortida. A mà esquerra de la plaça s'hi han construït uns esglaons que ens permeten veure la galeria sense entrar a la finca privada. La galeria, d'uns nou metres de llarg, conserva gran part del corredor però s'ha perdut la coberta i és difícil apreciar restes del túmul.

Reculant uns deu metres, agafem un carrer estret a mà dreta que ens portarà a l'inici de la ruta a peu. Després de caminar cinc minuts pel bosc ens trobem una cruïlla de camins. Si ens dirigim cap a l'esquerra, és potser el camí menys marcat, a poca distància trobarem Can Gol II, que està senyalitzat amb un dibuix sobre una pedra que representa un megàlit. Únicament conserva tres lloses verticals disposades en forma de U i part del túmul circular, i està datat en el Neolític.

Tornant a la cruïlla, i optant ara pel camí de la dreta, arribarem a una zona d'abundants formacions rocoses. Una d'elles és la Roca Foradada, una cova excavada a la roca que, per paral·lelismes amb altres jaciments, ha estat interpretada com a possible lloc funerari. Cronològicament sembla pertànyer a un període posterior al de Can Gol II i ha estat datada entre el Calcolític i l'Edat del Bronze.

Dolmen de Can Gol II

La Roca Foradada

Un cop de nou en el camí i a uns deu minuts trobarem una bifurcació. Si optem pel camí de la dreta, abandonant el PR, ens dirigim cap a la Pedra de les Orenetes. Es tracta d'un bloc de pedra espectacular per les seves grans dimensions i formes. En un dels abrics d'aquesta formació es van trobar restes de pintures que van ser considerades d'estil llewantí. Avui aquestes restes són encara visibles si bé estan molt deteriorades, tant per l'erosió com sobretot per les agressions humanes posteriors en forma de pintades. Amb certa dificultat podrem contemplar unes figures estilitzades i una línia ondulada. Segons descripcions anteriors es podien veure fins a nou formes⁶. Tot i la importància de les restes no hi ha cap tipus de senyalització ni de protecció.

Retrocedim i tornem al camí principal i, a poca distància, uns punts vermells pintats a una arbre ens indiquen que arribem a la Pedra de les Creus, a mà esquerra del camí i formant part d'una concentració de formacions granítiques. La Pedra de les Creus és una pedra gravada per l'home en la qual podem observar diverses creus i algunes paraules. No hi ha manera de datar les incisions que ben segur poden correspondre a èpoques molt diferents. Segurament la pedra ha estat un lloc de culte pre-cristià i cristianitzat posteriorment. La continuïtat dels llocs sagrats i de culte no és un fenomen gens estrany. La cristianització de llocs de culte pagans s'ha documentat a diversos indrets on, per exemple, s'ha construït una ermita en llocs sagrats prehistòrics o bé s'han inscrit símbols cristians al costat dels pagans. A la veïna comarca d'Osona, a Savassona, en tenim un bon exemple.

A uns quinze minuts de camí i a mà dreta es troba el Plat del Molí, una pedra que presenta una cavitat feta per l'home. Es desconeix la seva funció, tot i que hi ha hagut intents de associar-la amb sacrificis rituals.

Deu minuts més tard arribarem a la Cabana del Moro, que ha estat classificada com a galeria catalana i és una de les poques que conserva la coberta. Joan Amades⁷ recull llegendes populars relacionades amb la denominació de Cabanes del Moro, nom amb el que es designen nombrosos megàlits a Catalunya. Els dòlmens serien cabanes que portarien a sobre personatges gegantins que durant el dia duïen, segons la llegenda, una llosa al cap, una a cada braç i una a l'esquena, i durant la nit les utilitzaven com a cabana. La denominació "del moro" no fa referència a cap etapa històrica en concret sinó, més aviat, a qualsevol període remot i desconegut.

No és estrany que la concentració de megàlits, sovint de difícil interpretació, combinada amb l'espectacularitat de l'entorn natural hagi estat la base de creació d'històries fantàstiques.

Fora de la ruta, però a poca distància de La Roca del Vallès, hi ha el Dolmen de Can Planes.

La Pedra de les Creus

Dolmen de la Cabana del Moro

RUTA 4 LA TORRASSA DEL MORO I LA PEDRA GENTIL DE VALLGORGUINA

El darrer itinerari que suggerim pot servir per complementar la informació que tenim sobre el món romà i sobre el món megalític a partir de les rutes anteriors

El primer monument que proposem visitar és la Torrassa del Moro o Torre del Far, una torre de vigilància romana. Està situada dins del terme municipal de Llinars del Vallès, tot i que per arribar-hi hem de seguir la carretera que va de Cardedeu a Dosrius (BV-5103). A l'alçada del quilòmetre 6 hi ha un trencall a mà esquerra amb un cartell que indica "Parròquia de Sant Esteve del Coll". Cal seguir el carrer asfaltat a mà esquerra fins que s'acaba i podem seguir a peu. Caminarem durant uns quinze minuts pel camí principal fins un trencall a mà esquerra, marcat amb una senyal groga difícil de veure. Des del trencall fins a la torre cal seguir recte durant uns pocs minuts

La Torrassa del Moro

però cal advertir que la torre, malgrat la seva alçada, no es veu fins que t'hi acostes molt. No hi ha cap senyalització per arribar a la torre ni cap cartell que indiqui el nom, la funció ni la cronologia del monument.

La Torrassa del Moro és una torre de planta circular d'uns vuit metres d'alçada. El seu aspecte massís i el gruix dels seus murs i la seva situació en una elevació i dominant la vall ens fan pensar en una funció de control i defensa de les importants vies de comunicació de l'àrea. La part inferior de la torre, formada per carreus de granit de color gris, és d'època romana. La part superior, de carreus més petits i irregulars correspon a l'època medieval i a reconstruccions posteriors.

Tot i el seu aïllament també ha estat malmesa per algunes pintades.

No gaire lluny de Llinars, en el terme municipal de Vallgorguina i dins del Parc Natural del Montnegre, es troba el dolmen de la Pedra Gentil. Alguns filòlegs pensen que "gentil" vol dir aquí "no cristià, pagà", que és el significat que tenia l'adjectiu en català antic. S'hi accedeix per la carretera que va de Vallgorguina a Sant Celoni a l'alçada del quilòmetre tretze, està senyalitzat i s'hi pot arribar en cotxe per una pista forestal que ens deixa a peus del monument. Tot i que segurament es tracta d'un dels monuments megalítics més famosos de Catalunya, la seva particular reconstrucció fa que tingui més valor llegendari que arqueològic, perquè ni la disposició dels blocs ni l'emplaçament del megàlit, en un petit turó, semblen ser originals.

A nivell popular, aquest dolmen ha inspirat múltiples històries relacionades amb la bruixeria, segons les quals les bruixes del Vallès i del Maresme es reunien a la Pedra Gentil. Allí invocaven tempestes, celebren festes o castigaven aquelles bruixes que no havien fet bé la seva feina. Les bruixes castigades eren penjades i, per impedir que els mortals arribessin fins als seus cossos, es desencadenaven fortes tempestes de vent. Joan Amades⁸ afirma que aquestes creences fins i tot han originat la dita "sembla que hagin penjat una bruixa" per referir-se a dies de molt vent.

Actualment la Pedra Gentil conserva encara un cert caràcter màgic.

COMENTARI FINAL

Hem volgut oferir, amb aquests recorreguts, una manera diferent de visitar la comarca i d'acostar-nos al nostre patrimoni. Estem convençuts que conèixer i entendre la nostra riquesa arqueològica és estimar-la i per tant cuidar-la. Creiem que cal la col·laboració i l'esforç de tots, autoritats i ciutadans, per preservar i divulgar les nostres arrels.

En uns moments en què el materialisme, el consumisme i la pressa dominen les nostres vides, voldríem transmetre la idea que conèixer el passat és necessari i és apassionant.

Notes:

1. PLINI EL VELL: *Història natural*, (XIV,71,3).
2. Tot i que durant molt de temps la localització de Lauro ha estat un tema discutit, la troballa de monedes amb la inscripció de Lauro al Vallès Oriental, el descobriment d'inscripcions identificades amb el mateix nom a àmfores dressel 2-4 a Itàlia i la confirmació que aquest tipus d'àmfora és catalana, ens fonamenten aquesta teoria.
3. VITRUVI, M: *D'Arquitectura*, (V,10).
4. AMADES,J: "Mitologia megalítica" a *Ampurias*, III, p.116.
5. BOSCH,J: *La Pedra Serrada o Pedra del Diable*, p.29.
6. Viñas, Sarrià i Alonso en l'obra *La pintura rupestre en Catalunya* reconeixen un total de nou manifestacions esquemàtico-abstractes: una figura femenina, una amb els braços en arc, una forma antropomorfa, una forma cruciforme, dos serpentiformes i tres taques o restes.
7. Joan Amades op. Cit. a nota 4, p.120.
8. Joan Amades op. Cit. a nota 4, p.129.

Bibliografia:

- AMADES,J:"Mitología megalítica" a *AMPURIAS*, vol. III, Diputació de Barcelona, 1941.
- ARRIZABALAGA,A-PARDO,J-SADURNÍ,J: *Els orígens de Granollers i el Vallès Oriental*, Col·lecció Pobles de Catalunya, Caixa d'Estalvis de Catalunya, Barcelona, 1984.
- AA.VV: "Dossier El Vallès:arqueologia i perspectiva històrica" a *LIMES*,nº 0, Cerdanyola del Vallès,1990.
- AA.VV: *Un passeig pel Vallès Oriental amb ulls de romà*. Consell Comarcal del Vallès Oriental, Granollers, 2000
- BOSCH,J:*La Pedra Serrada o Pedra del Diable*, Estudis Locals 2, Ajuntament de Parets del Vallès, 1989.
- GARRIDO,C : *Arqueoguía de Catalunya y Baleares*,Planeta, Barcelona, 1998.
- GARRIGA,J-HOMS,J-SALVADOR,M: *El Vallès Oriental un territori a l'abast*, Generalitat de Catalunya.
- HURTADO, V.-MESTRE, J.-MISERACHS, T.: *Atles d'Història de Catalunya*, Ed. 62, Barcelona, 1995.
- MALUQUER,J: Prehistòria i Edat Antiga fins al segle III a *HISTÒRIA DE CATALUNYA*, vol I, Edicions 62, Barcelona, 1987.
- MARTÍN,A: "Els municipis i la protecció del patrimoni arqueològic" a *LAURO*, nº 16, Granollers, 1999.
- MAYER,M-RODÀ,I: "L'epigrafia romana a Catalunya" a *FONAMENTS*, vol. 5, Curial Edicions Catalanes, Barcelona,1981.
- MAYER,M-NOLLA,JM-PARDO,J(Ed): *De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior*, Actes de les Jornades Internacionals d'Arqueologia romana, Annexos 1, Ítaca, Granollers,1987.
- PLINE L'ANCIEN: *Histoire Naturelle*, Llibre XIV, Société d'édition "Les Belles Lettres", París, 1958.
- ROMA A CATALUNYA, Institut Català d'Estudis Mediterranis, Barcelona, 1992.
- TENAS,M-VILA,LL: "La vil·la romana de Can Terrés. Projecte arqueològic" a *LAURO*, nº 12, Granollers, 1996.
- TENAS,M-VILA,LL: *Vil·la romana de Can Terrés (La Garriga, Vallès Oriental)*, Estrat, 1997.
- VILA,LL: "Prehistòria i època antiga" a *Moledo-Mollet (993-1993)*", Mollet del Vallès, 1993.
- VIÑAS,R-SARRIÀ,E-ALONSO,A: *La pintura rupestre en Catalunya*, Barcelona, 1983.
- VITRUVI,M:*D'Arquitectura*, Agrupació de Fabricants de Ciments de Catalunya, 1989.

Terres, vinyes, horts i pastures.
El paisatge agrari de fa mil anys al Vallès

Jaume Vilaginés
Historiador

INTRODUCCIÓ

 'any 1014 els habitants de la comunitat vilatana de Vilalba, a prop de Cardedeu, van acudir a la justícia comtal per reclamar que un personatge anomenat Rigol havia ocupat i romput un prat, que el reclamaven com a possessió pròpia i col·lectiva. Denunciaven que l'usurpador, emparant-se en una concessió del comte de Barcelona, se l'havia apropiat i havia posat en conreu. El comte els va donar la raó i com a preu per la seva intervenció els va exigir trenta moltons ben engreixats. Abans, l'any 1006, els habitants de Sentmenat van vendre a la Seu barcelonina un bosc. Es tractava d'un bosc que posseïen en comú. Era habitual que aleshores els béns naturals es consideressin possessions col·lectives de la comunitat. La descripció de l'àrea que envoltava el bosc ens mostra un espai de transició entre els camps cultivats i l'àrea boscosa, poblada per vegetació arbustiva.

Terres cultivades, terres ermes, boscos, prats. Eren espais que conformaven el paisatge del Vallès fa mil anys. Es tractava d'un paisatge que estava en relació amb una societat tancada, autosuficient i abocada a una supervivència precària. Era una societat que tenia com a cèl·lula bàsica la comunitat vilatana, la vil·la.

A les vil·les hi residia la majoria de la població, que es dedicava a activitats agràries, però també al pastoreig i a l'explotació del bosc (silvicultura). Eren comunitats petites, amb un fort lligam solidari.

Tant les estructures socials com el paisatge es van veure alterats amb els canvis que es van donar en els segles XI i XII. El domini senyorial sobre els pagesos i el seu patrimoni va forjar una nova entitat rural que, des de llavors, ha estat un puntal de la vida del camp català; es tracta del mas. Abans del mas, l'economia agrària definia un paisatge que en gran part es va mantenir quan la nova explotació agrària es va anar difonent. Veurem seguidament

com era el paistage de fa un mil·leni, com eren els camps, com estaven cultivats, què s'hi recollia, per acabar observant què és el que va canviar amb l'aparició del mas i de la masia.

TERRES

Els assentaments humans de fa mil anys eren dispersos. Formaven comunitats petites (*"villae"*), que estaven composades de residències disperses (*"casas"* o *"domus"*). La propietat de la terra també estava disseminada. En una mateixa vil·la hi havia pagesos que tenien terres repartides pel terme: *"donem una part de la nostra propietat.. cases meves i corts a tres llocs i un hort que allà és amb els seus arbres.."*¹. Les terres confrontaven amb altres terres. En el període comprès entre els anys 900 i 950, un 63 % de documents que es refereixen a terres, tenen tres o quatre afrontacions on s'esmenten també terres; el percentatge és del 50 % entre els anys 950 i 1000. Els percentatges són més significatius si tenim en compte que la quarta afrontació sol ésser un camí o un curs fluvial.

Segons això, es podria pensar en àrees específiques de conreu, però les *"terras"* de la documentació no només eren àrees cultivades. L'expressió *"terra"* podia significar una extensió cultivada, però també podia ser una àrea que estava en guaret i que es podia deixar descansar períodes llargs de temps,

Dibuix de les feines del camp, corresponent a la Bíblia de Ripoll.

Quan els documents parlen de "*terras cultas et incultas*" o de "*cultum et eremum*"² es refereixen a l'existència d'àrees delimitades, que podien estar cultivades o no: "*una peça cultivada i erma amb garriga*"³. La presència de terres ermes és més concreta a les afrontacions: "*(afronta) amb la terra erma d'Audino i dels seus hereus*"; "*limita amb aquesta via o amb terra erma*"; "*afronta amb una terra erma*"⁴. L'ús dels camps erms era divers. Podien estar dedicats al pasturatge del bestiar, però també podien ésser usats per a aprofitar les herbes i la llenya dels arbustos que hi podien créixer.

El pasturatge i l'agricultura cerealística eren dues activitats complementàries. Encara a les activitats agropecuàries de no fa gaire, als animals dels ramats, quan tornaven del seu periple transhumant, se'ls usava per a adobar els camps. Se'ls deixava dormir en els camps, dintre de cledes que s'anaven traslladant per aconseguir una bona femada; en el mateix període els animals s'alimentaven de rostolls i herbes del camp⁵.

Un paisatge agrari definit per terres ermes i altres cultivades ens porta a parlar del sistema de conreu. Les rotacions en el cultiu que es feien no devien ser excessivament curtes. L'any 1004 es fa donació d'una terra conreada parcialment ("*terra culta et erma*"), composta per quatre mujades, de les quals probablement només una o dues es cultivaven⁶. El sistema d'explotació no distava gaire de l'anomenat d'artigatge, que consistia en el desboscament o en l'acte d'eixarmar una zona erma, abandonada, que es preparava i posteriorment es cultivava per ser abandonada un cop eixorca. La terra quedava en un guaret perllongat, fins que, altre cop, tornava a ser explotada. Una forma de preparar la terra era la crema de la vegetació, abans de desermar i llaurar. Aquesta possibilitat coincideix amb les restes carbonitzades que s'han trobat en els estudis arqueològics⁷. El sistema d'artigatge implicava l'existència de terres abundants i de formes de producció complementàries, com ramaderia (ovelles, vaques i, ocasionalment, porcs), horticultura, arboricultura i, puntualment, utilització de l'explotació silvestre del bosc. Totes les condicions es donaven a l'economia del Vallès prefeudal, on es practicava el sistema de policultiu combinat amb la ramaderia i la silvicultura (sistema anomenat "*mixed farmer*").

A les terres cultivades o a la part que s'aprofitava per al conreu es plantaven cereals, però no sempre. L'expressió terra era tan genèrica que podia referir-se a zones on es plantaven arbres fruiters, arbres fructífers (glaners, noguers, lledoners, etc.), ceps de vinya o productes d'horta, a més de cereals. Per exemple: "*una mujada de terra on has de plantar-hi arbres*"⁸; "*dues peces de terres complantades o edificades amb vinyes.*"⁹; "*terres cultes i ermes amb tot el tipus d'arbres que allà hi creixen i vinyes amb l'aigua que hi ha*"¹⁰; "*us venem una terra amb pomers i ceps i altres arbres.*"¹¹; "*En un altre lloc una terra amb arbres i glaners*"¹². També és probable que s'aprofités la mateixa terra cultivada per plantar simul-

tàniament cultius cerealístics, vinya i conreus arboris. La "terra" s'ha de considerar com un paisatge agrari més promiscu, caracteritzat pel policultiu.

De tota manera, en el sistema de policultiu que caracteritzava l'espai divers de les "terras" predominava el cultiu cerealístic. Una nomenclatura específica ens parla de la part del territori (de les "terras") que era conreada amb cereals. Les extensions cultivades se les anomenava genèricament "campos", o rebien el nom en funció de la seva extensió o forma: "petias", "pareliatas", "modiata" (o "semodiata") i "fexas".

Les "modiata" (mujades) i les parellades eren terres que mesuraven aproximadament mitja hectàrea (4896,5 m²) o l'extensió que podien llaurar un parell de bous durant un jornal¹³. Probablement aquesta també fos l'extensió de la "bovada", de la "versana" i del "gornale". La peça de terra i la "semodiata" probablement tenien la mateixa extensió, equivalent a la meitat de la mujada. Finalment, la feixa era una peça de conreu, probablement amb la mateixa extensió que la mujada¹⁴.

Per regla general, la forma dels camps de conreu era allargada, encara que els costats no eren exactes. A vegades la llargària respecte de l'amplada era molt desproporcionada, probablement per estalviar l'esforç i la pèrdua de temps de fer girar els bous. Per exemple, l'any 941 les mides d'una terra eren de 108 i 98 m. de llarg per 21 d'ample. Una feixa de terra, l'any 943 mesurava 77 i 67 m. de llarg per 9 d'ample. L'any 947, la proporció era de 2:1¹⁵.

Com es pot observar, la majoria de les terres tenien extensions en funció del mitjà de producció més important per al conreu, el parell de bous, que servia per a llaurar. Els bous apareixen en algunes descripcions, citats amb l'arada ("cum apero"), però no hem de pensar que tot pagès podia gaudir del seu ús. Justament, un dels elements que diferenciava els pagesos rics dels pobres era la possessió de bous per llaurar.

Les eines agràries no eren molt sofisticades. El càvec, la falç, la destrat, els sacs i l'aixada, apareixen a la documentació del Vallès Oriental¹⁶. L'eina agrària molt probablement era elaborat de fusta i de ferro. La seva poca complexitat corresponia a una activitat agrària no gaire exigent.

Hem vist com les terres que descriuen els documents podien dedicar-se a una certa varietat de conreus, entre els quals destacaven els cereals. Entre aquest predominava la producció d'ordi, quan es tractava de camps cultivats per a consum pagès¹⁷. L'ordi probablement es consumia com a farinetes o en forma de farina bullida amb aigua; també es podien fer coques cuites ("fogacias"). No obstant, sabem que més endavant es feia pa barrejant l'ordi amb blat¹⁸. L'ordi és un cereal que exigeix poc treball i aguanta bé el clima sec de la Mediterrània, per tant és un producte de més segura collita.

L'altre cereal que trobem és el blat (*froment*). Apareix en més poques ocasions i normalment quan es tracta de documentació relacionada amb la classe dominant. L'expressió "*pane et vino*"¹⁹ que apareix en els documents

ens parla de forment, cultivat per ser consumit com a pa per la classe dominant. La farina del forment, produïda en els nombrosos molins que hi havia al Vallès en el segle X, era cuit en forns senyorials, com el que tenia Mel·lo, l'any 1002, segons llegim en el seu testament²⁰.

En els camps es conreaven altres productes. Es conreaven lleguminoses, com faves, tal com ho demostren algunes rendes de Vilamajor, de meitat del segle X²¹. També hi havia arbres fruiters, especialment pomers, però també figueres, cirerers, nesprers, pruners, ametllers i possiblement avellaners. L'economia pagesa també treia profit dels glaners (alzines), els castanyers i les nogueres. Aquests arbres produïen fruits que consumien els animals, però també els humans. En aquest sentit era important el paper de les glans, de les quals fins i tot es podia fer farina en els molins, en època de carestia.

VINYES

Un altre element destacat del paisatge rural era la vinya. El vi forma part de la cultura mediterrània des de temps immemorials. En època del domini romà, la zona compresa entre el Vallès, el Maresme i el Barcelonès (la "*Laietania*" romana) i més concretament el nucli central del Vallès (la "*Lauronense*") va esdevenir una gran zona productora de vins que s'exportaven des dels ports del Maresme cap a altres contrades de l'Imperi. La producció de vi de l'època romana, probablement no amb les mateixes proporcions, va continuar en l'època visigoda i, per estudis recents, sabem que persistia a l'època altmedieval²². En el segle X, el paisatge agrari destacava també per l'abundància de vinyes. El cultiu de la vinya havia sobreviscut al desmantellament de l'agricultura romana, al contrari que el cultiu de l'olivera. La seva supervivència s'explica per la continuïtat parcial dels gustos alimentaris mediterranis, però també per les diversificades possibilitats dels fruits del cep (de la vinya es podia obtenir raïm, vi, most, reví i, de la brisa, adob) i de la perfecta integració que tenia el seu cicle de cultiu en un sistema agrari de caràcter extensiu.

Les vinyes es podien plantar juntes. Si analitzem els documents en els quals el motiu de transacció o de donació són vinyes, en un 68% tres o quatre afrontacions corresponen a altres vinyes i un 24% confronten amb una o dues vinyes més. Percentatges semblants els trobem en analitzar les afrontacions de les donacions de vinyes a les actes de consagració de Parets, Vilamajor, La Roca i L'Ametlla (segle X). Per tant, trobaríem un espai específic de conreu a les vil·les dedicat a la vinya: "*vineario*" diu un document de l'any 984²³. La concentració del conreu en un mateix lloc facilitava les tasques agràries de podar els ceps, treballar la terra i veremar.

No obstant, el percentatge variava si la vinya formava part d'una terra on podia estar plantada conjuntament amb altres conreus o arbres en aquest cas, només un 26% tenia 3 o 4 afrontacions amb vinyes. Per tant, la vinya també es cultivava en àmbits més heterogenis, on la seva presència formava part d'un paisatge agrari més variat. L'expressió "*terras vel vineas*" que trobem abundantment a la documentació del segle X, vindria a expressar un terreny on es plantarien vinyes, però també cereals, amb la finalitat d'aprofitar al màxim el treball del pagès "*i una vinya amb terra cultivada i erma*"²⁴. Si la vinya podia combinar-se amb el cultiu de cereals, també apareixen algunes que comparteixen espai amb els arbres. "*una peça de vinya amb la terra on està plantada amb arbres*"²⁵, "*i una altra peça de terra a aquest mallol i aquestes oliveres que hi són i tres peces de vinya amb aquests arbres que allà hi són*"²⁶.

La vinya, així mateix, la trobem en altres espais. Es plantaven ceps en els horts "*i tres herts amb els seus arbres i ceps amb rec*"²⁷ o en vergers.

Les dimensions de les vinyes eren equivalents a les de les terres. Les unitats de superfície que s'usaven solien ser la "*mediata*" i la "*semediata*", per tant l'extensió de les vinyes variava entre el quart i la mitja hectàrea, aproximadament. El cultiu exigia un eina que apareix citat ocasionalment a la documentació: aixades, podadores, portadores, cups i tones²⁸. Els treballs de la viticultura incloïen la tria de l'espai adequat (en funció de les possibilitats del pagès, és clar), assolellat i amb el sòl adient, la tria i plantació dels

• Fragment del calendari romànic del segle XII de Sant Isidor de Lleó
Representa la poda del cep durant el mes de març

ceps, la cava i la poda, la protecció de les plagues i, finalment, la verema. Després començava el procés de vinificació. En el segle X, l'obtenció del most es feia en les mateixes portadores, que servien per traslladar el raïm, o en els cups, que eren també els dipòsits on fermentava el most²⁹. En el segle XI apareixen citats els primers cups, que servien per premisar el raïm i obtenir el most. Després de fermentat, el vi es guardava i s'envellia en tones o barrils. Els diferents instruments del treball de la vinya i de la vinificació es feien en diferents tipus de fusta, que s'obtenien dels arbres que el pagès es preocupava de poder disposar prop de la seva explotació.

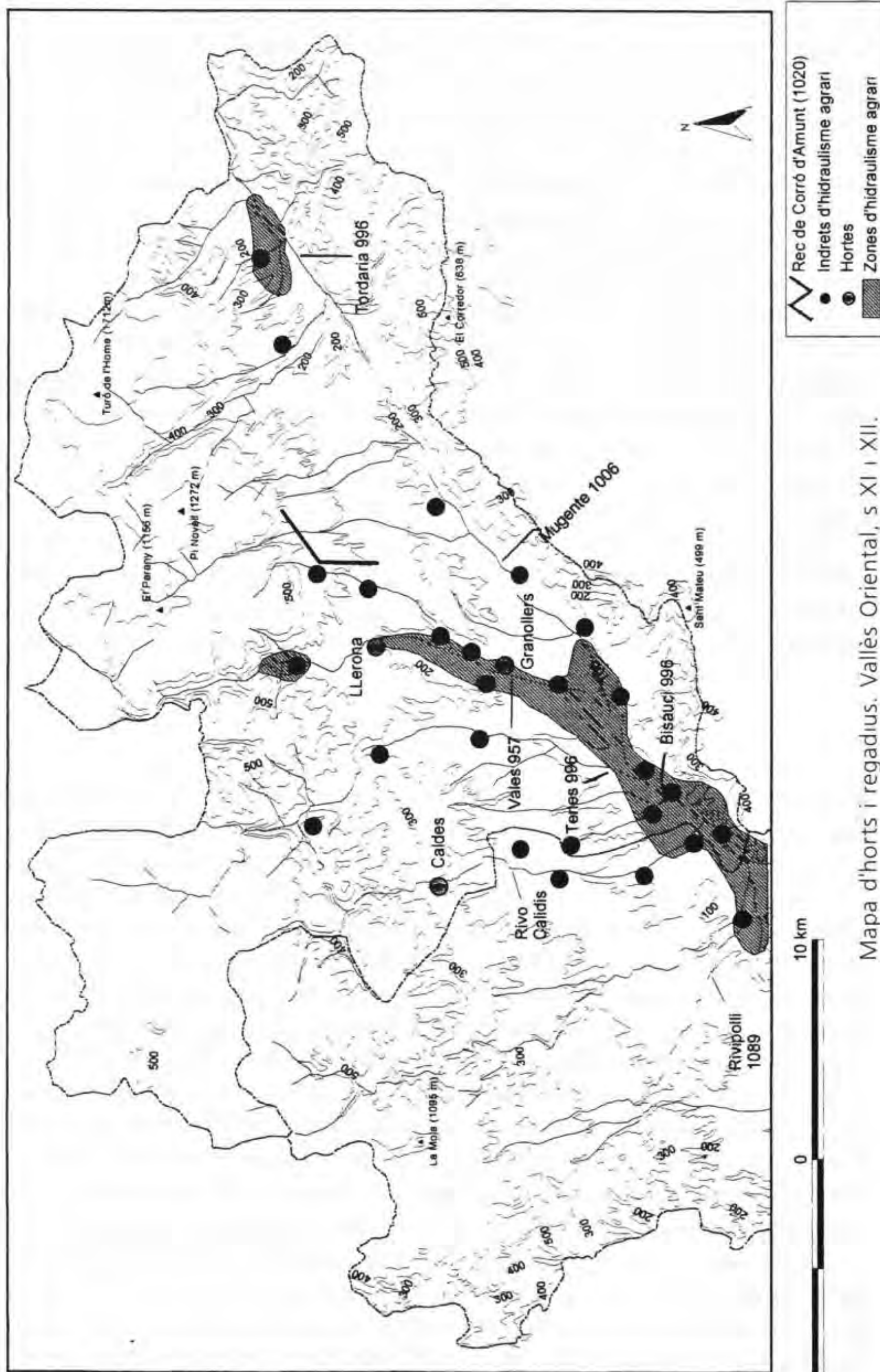
La vinya formava part del paisatge de tota mena de propietats. La trobem en els grans alous, com un element més del paisatge heterogeni que conformava els grans dominis. Per exemple, *"un alou.. amb les terres i vinyes i cases.. i un farraginar i horts amb l'església que allà hi és.. excepte la vinya que vaig comprar.."*³⁰. Però també a la petita propietat, on la pagesia lliure la cultivava: *"la meua terra i vinya.. que tinc pels meus pares"*³¹. La seva difusió tenia un caràcter no només geogràfic, sinó també social.

El cultiu de la vinya es va generalitzar probablement perquè la producció de vi no només anava a l'autoconsum. L'emergent mercat barceloní devia atreure part del vi produït; una altra part de les vinyes devien servir com a donacions per als monestirs, els quals també compraven i complantaven vinyes.

ELS HORTS

L'hort era l'espai de la llibertat pagesa. Allà on els poderosos no hi accedien, perquè no els interessava el que es produïa i on la producció era difícilment controlable. L'hort estava a prop de la casa i de la cort: *"casa i corts i hort"*³². En una economia de subsistència com era la pagesa a l'època prefeudal s'ha de valorar el paper importantíssim que tenia l'hort. L'hort era un àmbit essencialment domèstic, que adquiria una importància transcendental en una economia bàsicament autosuficient. Estava adobat per les deixalles de la llar i pels petits ramats domèstics. El pagès petit propietari disposava d'una petita àrea propera a la seva residència: *"i va concedir Moció (a la parròquia de Vilamajor) un hort (que estava) davant de la seva casa"*; normalment rodejada d'una tanca: *"a la tanca d'aquest hort"*³³. D'aquest espai obtenia hortalisses: verdures, llegums, tubercles i altres productes, no tots destinats al consum alimentari; també hi plantava arbres fruiters i ocasionalment vinyes i canemars: *"l'hort nostre de sots-rec amb arbres, amb vinyes i canemar"*³⁴.

També cal dir que a la majoria de les descripcions dels grans alous els horts tampoc hi falten: *"terres, vinyes, habitatges, corts, horts, recs..."*³⁵, però l'àmbit de l'hort era essencialment pagès. Les possessions dels pagesos a vegades apareixen citades i en elles l'hort forma part del paisatge de

Mapa d'horts i regadius. Vallès Oriental, s. XI i XII.

l'habitatge: "*dues cases i l'hort amb arbres i fruiters...*"³⁶. Es tractava d'espais de no excessives dimensions, com ens ho demostra un document de l'any 965³⁷, que ens informa de les mesures d'un hort que feia quatre destres d'ample i catorze de llarg; un segon era encara més petit, perquè feia nou destres per destre i mig; en total, tenint present l'equivalència del destre (2'82 m.), es tractava d'àrees de 445,3 m² i 105 m²; és a dir molt més petites que les terres de conreu, semblantment a l'extensió d'un hort de regatge actual³⁸.

Els horts es nodrien de pous o de recs que portaven aigua dels cursos fluvials, rius o torrents. Prop dels rius i torrents es van desenvolupar molts horts, que en alguns casos van originar paisatges amb predomini d'aquest tipus d'explotació: a Llerona hi havia un indret anomenat "*ad ipsos ortos*"³⁹; a Granollers, hi havia un lloc anomenat "*Orta*"⁴⁰. De tota manera, en el segle X predominava l'hort domèstic, que es caracteritzava per la seva variada frondositat: arbres fruiters, vinyes i emparrats, acompanyaven en un mateix i reduït espai les hortalisses i verdures. Entre aquestes, una àmplia varietat de productes feien potencialment frondós aquest espai pagès. En un document del segle XII, s'esmenten dos productes d'horta que es pagaven com a rendes: les cebes i els alls⁴¹. A part, coneixem altres que es cultivaven en els horts, per referències directes, com faves o pèsols, o indirectes, com cols, enciams, faves, pèsols, naps, alls, carbasses, porros i llenties.

El sistema de canals per al reg podia arribar a ser complex, com ho demostren el rec que hi havia des de la zona del Montseny fins a Samalús i el rec que van demanar per fer els habitants de Corró d'Amunt, l'any 1020. Aquests dos canals de reg tenien una certa distància, en el cas del segon uns quilòmetres. El document de concessió que va fer la comtessa Ermessenda del rec de Corró especifica la utilitat del canal a construir: "*perquè en endavant regueu i nodriu els vostres arbres i horts, els vostres llinars, els vostres canemars, els vostres camps per cultivar i tots els vostres conreus, vinyes o fruits de qualsevol gènere i les llavors dels conreus i tot tipus de llegums i tot tipus de productes del camp*"⁴². La llista de productes agraris que s'esmenten en el document permet copsar la varietat d'usos agraris de l'aigua canalitzada.

La irrigació també anava relacionada amb la molinaria. Des de principis del s. X es constata la presència de molins. En els primers períodes és probable que la molinaria anés subordinada al regatge. Els molins es situarien a una certa distància de l'inici del rec, que des de la captació ("*caput rego*"), derivaria aigua cap al molí i, des d'aquest, l'aigua tornaria al riu després de regar horts o terres, en una àrea no menyspreable i aprofitada al màxim. Són diversos els exemples que tenim de les àrees que regava el rec que conduïa aigua al molí i el que drenava l'aigua després d'haver passat per aquest: "*cum rego et subtus rego*"⁴³. Aquests molins serien més petits que els que s'anirien construint en el segle XII i més endavant.

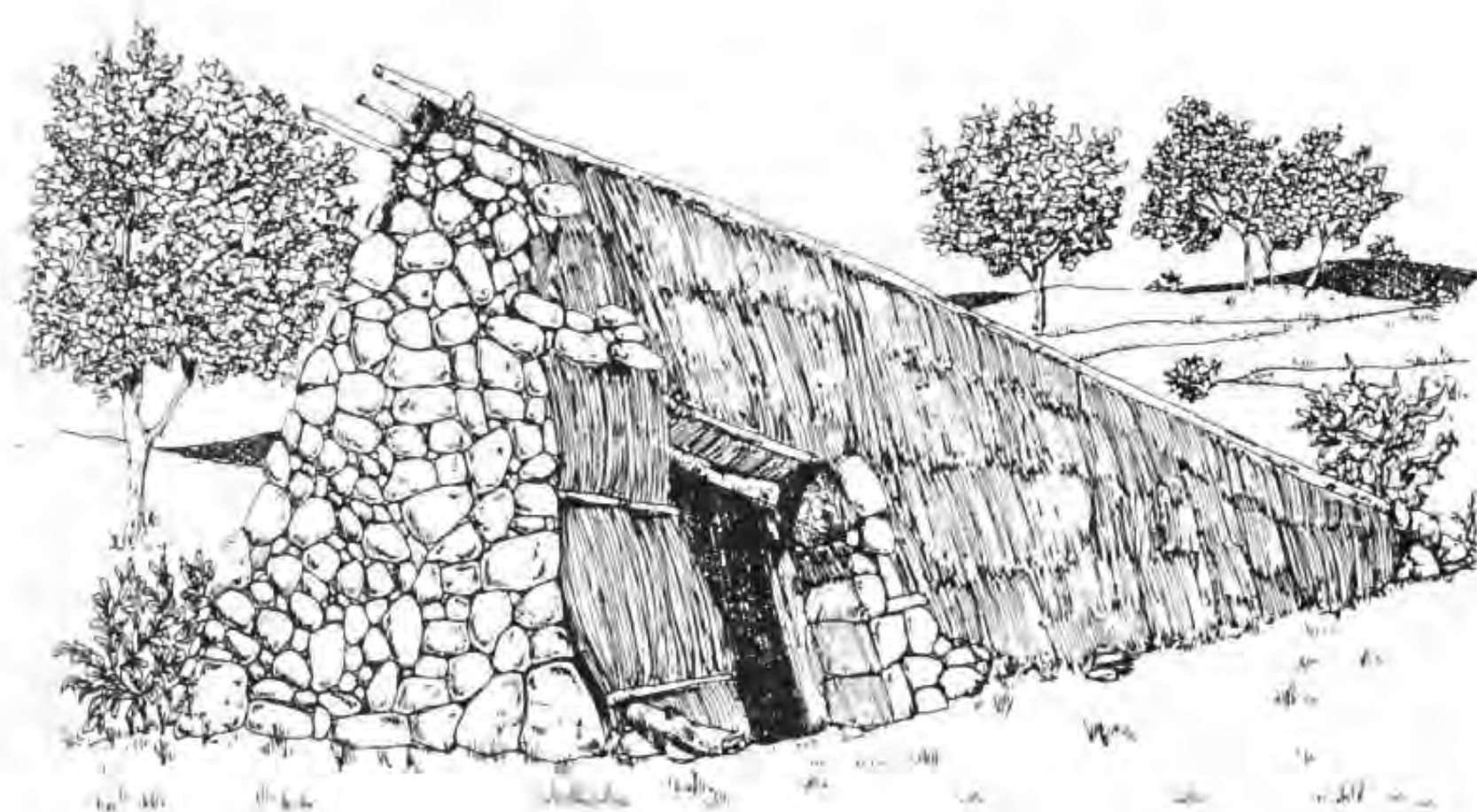
PRATS I PASTURES

A les primeres descripcions de les grans propietats rurals (grans alous) no apareixen esmentats els prats i les pastures. L'ús lliure de les terres ermes i dels boscos feia innecessari concretar aquests espais. No obstant, sabem de la importància del pasturatge a l'economia de l'època per l'existència d'un impost públic sobre la pastura, que els habitants de Barcelona i del Vallès no havien de pagar, segons una concessió de l'emperador carolingi del segle IX, que l'any 1025 encara es mantenia vigent ⁴⁴.

A les descripcions dels dominis agraris es menciona l'herba (*"erba"*) juntament amb la llenya (*"ligna"*) que formava part del patrimoni dels propietaris, encara que el terreny on s'obtenia l'herba no se l'anomena amb una expressió concreta. A partir de la segona meitat del segle X la paraula prat es fa comuna i es refereix a un espai concret i delimitat (*"ad ipso prato"*), però també descriu una zona indeterminada (*"cum pratis"*)⁴⁵. La documentació distingeix entre prats i pastures⁴⁶. Els prats podien proporcionar fenc, hi havia algun arbre (*"fruiter en aquest prat"*)⁴⁷ i podien servir per a portar a pasturar el bestiar. Encara que no sempre, els prats es trobaven a les zones humides (*"un prat amb la seva pertinença.. aigües corrents, estanys, llacunes, pastures, arbres dispersos.."*)⁴⁸. El lloc ideal per a alimentar els ramats eren les pastures (*"pascua"*). A vegades, especialment en el segle X, s'esmenta la zona de producció de farratges (*"ferregenale"*), que apareix com un espai delimitat, proper a l'habitatge, destinat a mantenir el bestiar quan estava recollit. Després aquest espai, molt vinculat a l'hort, apareix més escassament, relacionat amb l'alimentació dels cavalls senyorials.

Els prats i les pastures estaven vinculats a la difusió de la ramaderia. La ramaderia va tenir un paper important a la societat anterior a l'any 1000, especialment per a la pagesia, en el context del model econòmic en el qual es simultanejava el conreu amb la silvicultura i el pasturatge.

La informació sobre els prats i les pastures que ens ofereix la documentació es completa i queda corroborada amb els estudis de les restes de pol·len i de les restes de carbó. La presència de restes fòssils de pol·len d'espècies arbustives i d'altres relacionades amb l'activitat ramadera fa pensar en l'extensió d'herbeis i pastures. L'evidència de restes de cendres obliguen a suposar en el desenvolupament d'incendis premeditats per crear espais dedicats a la ramaderia. La generalització d'incendis provocats per crear pastures es va donar en un període que va des del segle VII dC. fins al segle XI dC., aproximadament, i el trobem documentat a la zona del Garraf-Penedès i al Barcelonès.

Dos exemples etnogràfics de possibles habitatges rurals medievals
Font: Amades, J. *La Casa*. Barcelona, 1982.

EL MAS

A finals del segle XI i a inicis del segle XII, es va començar a difondre al Vallès una nova paraula i una nova forma d'organització de la producció en el camp: el mas. Els senyors feudals van anar ampliant les seves possessions i, a diferents nivells, el domini sobre la terra i el treball pagès. El mas va sorgir com la millor manera de gestionar el domini senyorial. Però el mas no era només una realitat econòmica i paisagística, sinó també social i cultural. El mas i la masia es van convertir en la base de la societat rural catalana fins a la seva recent transformació. El mas comportava una mentalitat i una cultura que va suposar el manteniment, durant segles, d'una concepció del món i d'uns valors determinats.

En un inici, el terme mas (*"mansus"*) es referia a l'habitatge, però aviat el seu contingut semàntic es va estendre a tota l'explotació agrària. El mas va esdevenir el marc que usaven els senyors per recaptar les rendes. Al capdavant del mas hi havia un masover, que s'encarregava de la gestió de l'explotació. En un principi el mas solia ser extens i això permetia que tingués subdivisions o terres arrendades a altres pagesos. El masover era com una mena de batlle que gestionava una part del patrimoni del senyor. Amb el temps, els masos van anar fragmentant-se i alguns van esdevenir una única explotació. L'edifici del mas va anar engrandint-se, encara que les masies antigues que coneixem a l'actualitat són ja dels segles XV o XVI.

El paisatge del mas era divers. Els masos tenien terres cultivades, horts i els més extensos, boscos i prats. La diversitat paisagística no va evitar que la producció agrària variés sensiblement. La demanda senyorial i dels centres comercials comarcals (els mercats de Granollers, Caldes i Sant Celoni, al Vallès Oriental), van estimular la difusió de la producció de cereals, especialment del blat, de la viticultura i la recuperació del cultiu de l'olivera. Els pagesos havien de produir per a les rendes senyorials, que exigien cereals (blat), oli i productes carnis (porcs, pernils i aviram, especialment).

Les modificacions en la producció i la recuperació del concepte de propietat de la legislació, va portar que els pagesos es veiessin privats dels terrenys de possessió col·lectiva. El pagès de mas va haver de prescindir en gran mesura dels beneficis dels boscos i de les pastures col·lectives i va haver d'adaptar-se a un tipus d'economia més centrada en la producció que s'obtenia dels camps cultivats.

Coincidint amb la difusió del mas es van difondre canvis en la producció, en la gestió de la terra i en les tècniques agràries. El mas va modificar el paisatge del camp que hi havia fa mil anys, del qual en certa manera en va ser deutor, i va establir la base del paisatge agrari durant segles.

Abreviatures

- ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó.
 CSC: Rius, J. *Cartulario de Sant Cugat del Vallès*, 3 vols., Barcelona, 1946.
 ACB: Arxiu Capítular de la Catedral de Barcelona.
 BC: Biblioteca de Catalunya.
 ASA: Alluro, J. *L'Arxiu Antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200*. 3 vols. Barcelona, 1985.
 SLM: Puig, P. *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomataris dels segles X i XI*, 3 vols, Barna 1995.
 AHCB: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.
 AHC: Arxiu Històric de Cardedeu.

Notes

1. CSC I,50 (957; Gallecs).
2. "*cum plantariis et cultum et incultum*": CSC I, 243 (990; Plegamans).
3. ACB LAIII,75,204 (1030; Caldes).
4. ACB LAIII,111,293 (972; Sentmenat); ACB 2-1-38q (989; Caldes); CSC I,88 (967; Caldes).
5. Vilà i Valentí, J. "*La transhumància a Catalunya*" a *El món rural a Catalunya*, Barcelona, 1973, pàgs. 105 i 106.
6. "*un alou amb terra cultivada i inculta de quatre mujades (modiatis) a Caldes*": CSC II,392 (1004; Caldes).
7. Esteban, A., Riera, S., Miret, M. i Miret, X. "*Transformacions del paisatge i ramaderia a la costa catalana del Penedès i Garraf (Barcelona) a l'alta Edat Mitja*" a *Societats en transició. Actes del IV Congrés d'Arqueologia Medieval Espanyola*, vol.2, Alacant, octubre 1993, pàgs. 651.
8. CSC II,420 (1008; Cabanes).
9. BC 2232 1-ix-3 (1015; La Garriga).
10. "*..terras cultas et ermas cum illorum generis arboribus qui infra sunt oriti et vitis cum aquis aquarum*": SLM,136 Monts.4 (1011; Caldes).
11. "*..vindimus vobis terra cum pomiferos et vites et aliis arboribus..*": ACB LAII,217,680 (990; Reixac).
12. "*..vindo casas cum solo et superposito et curte cum ciges et terra cum arboribus vel pomiferis et vides.. Et in alio loco una terra cum arboribus vel glandiferis*": ACB LAII,188,588 (997; Reixac).
13. Alsina, C., Feliu, G. i Marquet, Ll. *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, 1990, pàg. 185.
14. Les feixes eren peces conreuades en forma de terrasses a les vessants de muntanyes o turons, encara que en altres contrades i en èpoques posteriors van esdevenir mesures agràries. Vegeu, Alsina, C., Feliu, G. i Marquet, Ll. *Pesos, mides i mesures...*, pàg. 155.
15. Respectivament, CSC I,19 (941; Palou); CSC I,21 (943; Palou) i CSC I,26 (947; Palou).
16. "*..exada ·i·, falce ·i·, parilio ·i· de sachos*": CSC I,72 (964; Palou); "*..dextrale ·i·, tribano ·i·*": CSC I,15 (964; Palou).
17. L'ordi era el veritable aliment dels pagesos: Le Roy Ladurie, E. *Les paysans de Languedoc*, París, 1969, pàgs. 50-53.
18. En el segle XVII a Caldes es cultivava diferents tipus de mestall, entre ells el que barrejava forment i ordi: Torras, C. "*Cereals i grans conreats antigament*" a *Amindola, L'Ametlla del Vallès*, 40 (2000), pàgs. 19 i 20.
19. "*doneu-nos anyalment tu i els teus successors dels fruits del camp, la undècima part del pa i del vi*": AHC Balvey carp.XI,5 (1007; Cardedeu).
20. CSC I, 377 (1002; Vallès).

21. Mundó, A. M. «El políptic dels béns i censos de Sant Pere de Vilamajor» a Archivo histórico y museo Fidel Fita, Arenys de Mar, núm. 9, 1961, pàgs. 48-67.
22. Salrach, J.M. «La vinya i els viticultors a la Catalunya de l'Alta Edat Mitjana» a Vinyes i vins: mil anys d'història. IIIer col·loqui d'història agrària. Vilafranca del Penedès, 1990, vol.1, Barcelona, 1993, pàgs. 117-137.
23. CSC I,159 (984; Corró d'Avall).
24. CSC I,87 (967; St. Fost de Campsentelles).
25. BC, 2209 caixa 3 (1000; Martorelles).
26. ACB 1-4-1 (1001; Vilanova).
27. CSC I, 87 (967; St. Fost de Campsentelles).
28. «..exada ·i·»: CSC I,72 (964; Palou); «et exada ·i· et cavag et podadora ·i·»: CSC II,558 (1042; Cerdanyola)
29. «..cupas ·ii· tonnas ·ii·»: ACB LAIV46,139 (1060; Martorelles); «tonnas ·v·»: CSC II,377 (1002); «podadoras, barilio, torcular, tonnas, barilio cum vino, cubo»: ACB LAI,221,698 (1038); «portadores, torcular, cubo maiore, tonna»: SLM,432 ACA SLM,200 (1066); «baril, portadora ·i· nova, cubos, podadora»: ASA,113 (1078; Ronsana); «cubos, tonnas, barilio, portadora»: ACB 1-4-281 (1080); «tonna ·i· de vinno, barilio ·i· cum vino tonna meliore»: ACB LAIII,61,172 (1089; Vilalba). La llista és més llarga.
30. CSC I,300 (994; Vilatzir-Parets).
31. BC ,2155 4-III-2 (988; Parets).
32. CSC I,13 (932, Palou).
33. CSC,I, 19 (941, Palou).
34. CSC,I, 311 (996, Llerona).
35. «Terras, vineas, mansiones, curtis, ortos, regos...». Es tracta de la descripció de les propietats de Fortunius, que va donar-les a l'església de Llinars: ACB LAIII, 41, 113 (919, Llinars).
36. CSC I, 49 (956, Palou).
37. ACB 1-3-54 (965, Martorelles).
38. Alsina, C., Feliu, G. i Marquet, Ll. *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*, Barcelona, 1990, pàg. 37.
39. CSC I,311 (996, Llerona).
40. AHC,Balvey,sXII (s.XII,Granollers).
41. AHCB, B-239,153-155 (1122; Polinyà).
42. ACA RBI, 30 (1020, Corró d'Amunt).
43. CSC I, 88 (967, Caldes).
44. Abadal, R. d'. *Catalunya carolíngia. Els diplomes carolíngis a Catalunya*, Ginebra, vol. 2, apèndix V, pàgs. 422-424.
45. Per exemple, «ad ipso prato»: ACB LAIII, 97, 251 (976, Palou); «cum pratis»: CSCI, 302 (995, Valldarió).
46. ACA BorrII, 15 (978, Granollers, Gallecs,..).
47. ACB LAIII, 97, 251 (976, Palou).
48. ACB 1-1-318 (996, Martorelles).

M3622: Joan Molins Maynou, la història d'un català a Mauthausen

Ester Barrachina
Filòloga

*El viernes 14 de noviembre de 1941,
murieron 70 de nuestros deportados.
Fue el día con más perdidas"*
(www.ctv.es/USERS/ceibm/exilio.html)

Ens trobem, per diferents motius, en una època d'aniversaris i commemoracions. Tothom, o gairebé tothom, s'afanya per recordar esdeveniments pretèrits. La transició espanyola va començar fa vint-i-cinc anys i l'any passat es varen complir seixanta anys de l'acabament de la Guerra Civil. Ara bé, caldria demanar-nos per l'estat de la nostra memòria pel que fa als records històrics d'aquesta fosca etapa del passat recent del poble català. Perquè, com amb tantes altres coses, també hi ha una història correcta i una altra que no ho és tant. O si més no això sembla, si tenim en compte el ressò mediàtic que atorguem a uns esdeveniments i a uns altres.

El mes de juliol d'enguany la revista *Quadern* publicava un número titulat "Recordar: un deure. Monogràfic sobre l'Holocaust". Bé, recordem. El cinc de maig de 1945 fou alliberat el camp de concentració de Mauthausen, on havien aconseguit mantenir-se amb vida un petit nombre de presoners espanyols. O potser no, perquè, com va dir Franco, no hi havia espanyols fora de les fronteres espanyoles. Per tant, s'ha commemorat aquest any el 55è aniversari de l'alliberament d'aquest camp. Encara avui, però, hi ha gent que s'exclama i pregunta: van haver-hi catalans als camps nazis? Montserrat Roig afirma que "gairebé no hi ha poble o poblet de Catalunya i d'arreu dels Països Catalans on no hi hagi algun mort al camp de Mauthausen". Aquesta declaració, que l'escriptora demostra amb un llarg llistat de morts de tots els pobles catalans, pertany al pròleg del seu llibre *Els catalans als camps nazis*. Aquesta obra, text de referència malgrat els vint-i-tres anys

que han transcorregut des de la seva aparició, esdevé la millor anàlisi de la realitat dels catalans presoners als camps alemanys. La manca de bibliografia publicada palesa l'oblit en què restà condemnat aquest fragment del nostre passat. Internet també intenta esdevenir un espai d'homenatge i de recordatori que devem no tan sols als morts sinó també a les seves famílies². L'escola ha d'actuar com a una altra font de reconeixement i de testimoniatge d'un passat, que no per dolorós hem d'oblidar. Entre tots hem de mantenir viva la memòria històrica. Quatre són els molletans que Monserrat Roig enumera al seu llibre, tots quatre moriren al camp: Vicenç Bach Vilà, Pere Cuyàs Niubó, Joan Molins Maynou i Joan Tura Ros. A tot el Vallès, el nombre de persones augmenta. Més que tornar a explicar el funcionament d'aquest camp —el cinema ho ha fet força bé— he volgut explicar la història d'un d'aquests molletans, anònim però tan important com el que més, conegut al seu poble, Mollet, com el Maynou. Vull agrair de tot cor a la seva filla, Pilar Molins, l'atenció i el suport que m'ha donat al llarg de la confecció d'aquest article, el qual no pretén res més que ser un petit homenatge a totes aquelles persones que, malauradament, conegueren l'infern dels camps d'extermini nazis.

Mauthausen segons la terminologia oficial fou concebut com a un "camp de reeducació d'associals". De fet, aquest camp d'extermini té la seva raó de ser per a Hitler i els seus coreligionaris en una pedrera existent al costat d'aquest petit poble de la vall del Danubi. Tots sabem, a hores d'ara, com funcionaven i s'organitzaven aquests camps de la mort, però, ¿com van arribar-hi els catalans? Les raons esdevenen totalment inexplicables des d'una perspectiva racional. De fet, l'Holocaust nazi, l'assassinat sistemàtic dels *enemics* del III Reich, fossin jueus, gitanos, comunistes, catòlics, homosexuals ..., és una de les proves més clares i colpidores de fins a on pot arribar la barbàrie humana. Mauthausen, com altres pobles al costat dels quals es construïren camps, és un indret molt bonic a la vora nord del Danubi i no gaire llunyà de Viena. Fonamentalment, els seus habitants es dedicaven a la pagesia. Però el riu i unes pedreres properes també els permetien d'abastir-se de productes, com ara de pedra per als carrers de la capital austríaca. Així, el camp de concentració va ser concebut per proveir de mà d'obra *barata* aquestes pedreres. Al cap de poc temps, Gusen, una mena de camp satèl·lit, es convertiria en la *llar* de la majoria de catalans que hi foren deportats. Montserrat Roig descriu amb una concisió esglaiadora el que fou la vida a Mauthausen: "Mauthausen seria una immensa societat paral·lela, amb les seves classes internes, amb una rigorosa organització, una perfecta sistematització de la mort quotidiana. Durant gairebé cinc anys, la majoria dels nostres deportats hi viurien completament aïllats del món dels altres, del món "real". Molts republicans deixaren la pell en la construcció d'aquest camp, en

l'acabament dels famosos 186 esglaons de la pedrera. Hi conegueren totes les etapes, les matances que anaren patint les diverses nacionalitats. Quan n'arribava una de nova, la que l'havia precedida era bandejada del primer rengle de víctimes. I així una darrera de l'altra. "Mauthausen fou considerat un camp de tercera categoria, d'exterminació. Probablement, fou el primer camp que funcionà sota aquest nom, *Ausmergungslager*, des del començament de la guerra. Això vol dir que tots els detinguts hi eren com a casos "greus", detinguts per raó de seguretat, per a ésser executats o condemnats a cadena perpètua. Els republicans hi foren considerats casos "greus", portaren el triangle blau dels apàtrides i foren anomenats "rojos espanyols"³.

Coneguem ara un d'aquests "casos greus". Joan Molins Maynou va néixer el 3 de maig de 1911. Era tintorer a la Itisel, popularment anomenada Can Mulà. I a més feia el taxi i, de tant en tant, portava el cotxe de línia entre Martorelles i Mollet per tal de guanyar-se una mica de sobresou. El trajecte costava aleshores cinc cèntims. Tenia un *Hispano-Suïssa*. Estava afiliat a la CNT, com la majoria de treballadors per compte aliè. No era cap dirigent destacat d'aquesta organització ni un membre actiu. De fet, era analfabet. I, per tant, la seva ideologia era més aviat la pròpia d'una política de carrer, quotidiana, d'esquerres, però sense una afiliació o programa clars. Pilar comenta que si hagués estat pagès, possiblement s'hauria afiliat a la Unió de Rabassaires, el sindicat dels camperols. Portava gent als mítings polítics de la mateixa manera que els podia dur al futbol o al teatre. De tota manera, molt probablement el taxi el va significar massa entre els seus veïns. La seva filla el descriu com un home treballador, alegre, un pare de família a qui encantaven els nens i dur una vida tranquil·la al seu poble. Com va ser possible, doncs, que un molletà sense càrrecs polítics, militars o civils de cap mena acabés al camp d'extermini de Mauthausen? El seu descens sense tornada a l'infern esdevé una més d'entre totes les tragèdies dels republicans espanyols de Mauthausen.

Quan esclatà la guerra, Molins es va allistar com a voluntari i realitzà tasques de conductor, ja que no volia lluitar al front. Deia que ell no servia per matar. Destinat a Figueres, portava camions *katiuska* des de França fins al castell de Figueres. La fi del conflicte el va sorprendre a Madrid. Aleshores va decidir tornar al seu poble, ja ocupat per les forces nacionals, que estaven esperant el retorn dels excombatents. L'ambient estava tan enrarit que fins i tot un veí acostumava a esperar els trens a Mollet per tal de descobrir els vençuts que anaven tornant. El Maynou era un d'aquests i prou conegut per la seva feina de taxista. Els feixistes devien pensar que ell els podia informar sobre els passatgers que havia dut. A l'aleshores baixador del Passeig de Gràcia, el tren que el portava de tornada cap al poble es creuà amb un altre comboi

Joan Molins i Maynou

Joan Molins i Maynou amb el seu taxi, un Hispano Suiza

Joan Molins i Maynou amb la seva dona,
Maria Cid Lleonard

Joan Molins i Maynou, al centre, amb dos companys del seu regiment

provinent de Mollet. Un dels viatgers va reconèixer en Maynou per la finestra i va avisar una parella de guàrdies civils. Molins va aprofitar per saltar d'un tren a un altre i va amagar-se a Sants, tot esperant l'arribada de la nit. L'endemà agafà un altre tren i va baixar a Montmeló, no fos cas que l'estiguessin esperant a l'estació del seu poble. A Mollet l'alcalde Fortuny ja havia estat empresonat i la germana de Molins el va acollir a casa seva fins que amb la seva dona decidiren marxar a Sant Cugat, a casa d'un dels seus avis. La mare de la Pilar ja s'havia vist obligada a vendre l'*Hispano-Suïssa* abans no el requisessin i per tal d'aconseguir diners per al viatge a França. Els nacionals l'havien acusada de robar aquest cotxe i un veí, el Garreta, va haver de testificar a favor seu. Anaren, doncs, a Ripoll per intentar passar, però allà ensopegaren amb tres o quatre capellans i la por a les possibles delacions els va fer desistir. Llavors fugiren a peu fins a Olot i acabaren dormint en una casa de pagès. Finalment Molins, ja desesperat i espantat per tot aquest clima de represàlies, va decidir anar tot sol a Figueres, on tenia amics que el podien ajudar a travessar la frontera amb la documentació d'un oncle seu. Va ser l'últim cop que la seva família el veié amb vida. De tota manera, la seva dona, Maria Cid Lleopard, no va poder evitar ser empresonada tres mesos a Figueres, acusada de "roja separatista".

Un cop a França, Molins va ser reclus, com molts espanyols en arribar al país veí, al camp de Saint Ciprien. Ja en aquest camp d'internament francès, va ser obligat a allistar-se a la 117 Companyia de treball. El govern francès deixava triar els espanyols sense diners o sense coneguts a França, entre formar part d'una companyia de treball o bé tornar-se'n a Espanya. I aleshores això equivalia a la mort o bé a la presó. A Dunquerque, tant la 117 com la 118 companyies, totes dues integrades per espanyols, van ser fetes presoneres pels alemanys. A finals del 39, pels volts de Nadal, entraren a Polònia. Allà Molins romangué en un *stalag* polonès: l'I-B, situat al poble d'Allesteing. Aquest viatge per mitja Europa dels republicans fou espantós, tant per la precarietat de roba i de menjar com per les condicions dels vagons de càrrega i de fred extrem. Molins, doncs, compartí amb tots els seus companys espanyols unes experiències comunes: el camp d'internament francès, la força de treball i, a la fi, l'arribada a Mauthausen. El 9 d'agost de 1940 entrà per primer cop al camp austríac i fou traslladat a Gusen el 24 de gener de 1941, on morí el 23 d'octubre d'aquest mateix any. Tenia trenta anys. Cap dels quatre molletans deportats a Mauthausen no en va sobreviure.

Quan Molins arribà al camp, encara no s'havia construït la muralla principal. Aquell mateix dia entraren a Mauthausen uns tres-cents espanyols. Allà els republicans es trobaren amb reclusos polonesos, jueus i presos comuns alemanys. Els *kapos* eren presos amb delictes de sang i, per tant, els

nazis els trobaven prou sanguinaris com per a encarregar-se de controlar els altres presos. Els espanyols foren considerats "apàtrides"; el seu triangle identificatori, un tros de tela que havien de dur tant al pit com al darrere del pantaló, era de color blau. Als *stalags*, els francesos foren alliberats mentre que els espanyols foren enviats als camps d'extermini nazis. Per què aquesta diferència de tracte? Monserrat Roig es pregunta: "Per què rebien el mateix tractament dels NN, els qui havien de desaparèixer dins la "Nit i la Boira"? Els nazis no tenien un odi especial contra ells, no eren jueus, no provenien d'un país ocupat per l'exèrcit alemany, no havien estat detinguts com a resistents. Cap a finals del 1942, centrats els odis contra txecs i soviètics, els republicans espanyols poden escriure als seus des de Mauthausen. Però ja s'havien mort més de les dues terceres parts. Encara avui els nostres deportats es pregunten el perquè d'aquesta incomunicació."⁴ I el fet és que moriren a Mauthausen i als seus camps satèl·lits uns sis mil espanyols. La col·laboració entre la policia espanyola i la Gestapo és un fet consumat i la llegenda republicana ens parla de la famosa frase de l'afer Serrano Suñer: "no hi ha espanyols fora d'Espanya". La veritat de les raons de l'internament de republicans en camps d'extermini és encara avui només insinuada, però resulta prou evident.

Els espanyols en principi eren considerats mà d'obra, i no foren exterminats massivament, com fou el cas dels jueus. De fet, però, la mortaldat entre ells fou terrible per les condicions de treball, i la meteorologia tampoc no hi ajudava gaire. A l'hivern, la famosa escala de la mort ja no tenia 186 esglaons sinó 185 ja que la capa de neu dipositada al terra en tapava un. I el seu uniforme era una mena de pijama molt prim de ratlles. A l'estiu, el sol els provocava butllofes a la pell del crani. Com era una jornada de treball a Mauthausen? S'aixecaven abans que sortís el sol i formaven pel recompte diari. Havien de donar els noms dels morts durant la nit per tal que aquest recompte quadrés. Esmorzaven una mena d'aigua negra, suposadament cafè, i un tros de pa. Després marxaven a treballar acompanyats pels acords d'una banda de música. La seva feina consistia a portar pedres d'entre 25 i 30 quilos amb l'ajut només d'una cadira a l'esquena. Molts d'ells només pesaven ja 30 quilos, per la fam i aquestes dures condicions de vida. L'escala per la qual pujaven els rocs tenia, a més, un recorregut d'uns tres-cents metres amb uns esglaons que punxen fins i tot amb sabates gruixudes. Ells anaven descalços. Al vespre tornaven als barracots i de nou formaven pel recompte. Cada dia n'hi havia de morts. Sopaven un bocí de *botifarra* i una ungla de pa. Aquesta era la ració diària per a dotze hores de treball. Així doncs, a més de les tortures i dels càstigs, les condicions de vida i climàtiques eren infrahumanes. Els nazis havien calculat uns tres mesos de vida a cada presoner; com que arribaven constantment nous combois, no els preocupava mantenir

amb vida els reclusos. Importants empreses alemanyes com la Krupp o la Siemens varen construir els forns crematoris. De fet, els camps funcionaven com a una mena de concessions en què concursaven les diferents empreses interessades. Dachau tenia sis forns i ni tan sols era un camp d'extermini; els feien servir per cremar els cadàvers. Els interns eren només força de treball i matèria primera per als nazis. Els barracots agrupaven els interns per nacionalitats. Tan bon punt arribaven, els SS els seleccionaven segons les condicions físiques i la capacitat laboral. De fet, però, el viatge en tren fins a Mauthausen ja havia destriat els més febles i, en obrir les portes dels vagons, queien a terra els cadàvers d'aquells que havien mort durant el trajecte. Els nazis tenien dues grans obsessions als camps: les impressionants posades en escena i arrabassar fins a límits insospitats la humanitat dels presoners. Organitzaven rebudes gairebé teatrals. Feien desfilar els reclusos amb música interpretada en directe per bandes. Les entrades dels camps acostumaven a estar decorades amb parterres i, des de fora, les instal·lacions semblaven inofensives i alegres fàbriques. Els SS aplicaven les més diverses tècniques de degradació i humiliació sistemàtica als deportats. Només arribar els rapaven, els tatuaven una matrícula al braç i els hi treien totes les possessions que encara els permetien mantenir un feble vincle amb els homes que havien estat: la roba, les ulleres, els rellotges, ... Els nazis fins i tot provaren d'elaborar sabó amb els cadàvers, i utilitzaven els cabells i la pell dels reclusos per fer vestits o llums. No eren persones, sinó només un producte del qual es podia aprofitar gairebé tot. Els porcs del comandant eren molt més valuosos. Després venien els coneguts com a barracots de la quarantena, on una dutxa que oscil·lava entre els zero i els quaranta graus acabava de separar els forts i sans dels febles i malalts.

Malgrat que calia com fos passar inadvertit per sobreviure i malgrat també el grau d'infrahumanització al qual arribaren els presoners, aquests van aconseguir organitzar una mena de xarxa de cooperació a Mauthausen. Dins la microsocietat que era el camp, ells van construir el seu petit microcosmos de col·laboració i ajuda. Repartien el pa o la sopa entre els més afamats. S'intercanviaven notícies. Així, Joan Tura Ros escrivia les cartes de Molins per a la seva família. Existia un contraban de tabac com a moneda de canvi, de pa, de sucre, ... Un pare, un veterinari espanyol a qui el comandant del camp va encarregar la salut dels seus porcs, aprofità aquesta feina per tal de robar el menjar d'aquestes bèsties i repartir-lo entre els companys. L'altra cara del camp eren les baralles per les flassades, la por als intocables, als SS, anomenats així perquè els presoners no s'hi podien apropar a menys de tres metres d'ells, els lladres de sopa, ... A l'infermeria els malalts s'arribaren a menjar els apòsits. El camp els convertí en feres, malgrat els brots de solidaritat que sorgien constantment. La disenteria, les hemorràgies, les caigudes

per l'escala, ... eren freqüents. Alguns SS els disparaven només per avorri-
ment. Les maneres de morir i matar a Mauthausen eren moltes.

Pilar Molins explica que alguns supervivents prefereixen no parlar d'aquestes experiències, massa doloroses per a ells encara avui. Però els fami-
liars, sobretot els fills, necessiten conèixer, saber tot el que va succeir, com a
catarsi per al seu patiment. I més que res necessiten retre homenatge als
seus morts, que són també els nostres morts. Els hi devem aquest petit re-
cordatori. Pilar Molins i el seu marit viatgen tan sovint com poden a Maut-
hausen. Allà la filla del Maynou experimenta una mena de reconciliació
amb el seu passat i es troba més a prop d'un pare que no va arribar a conèixer.
Els agrada encendre una espelma al forn crematori. Aquestes paraules han
estat la meua petita espelma encesa en memòria de tots els morts i supervi-
vents espanyols dels camps nazis.

Notes

1. Extret de la pàgina virtual d'Alejandro Cabos: www.ctv.es/USERS/ceibm/exilio.html
2. Una web com la d'Alejandro Cabos recull tota una sèrie de testimonis de supervivents.
Vid la seva pàgina electrònica .
3. MONTSERRAT ROIG, *Els catalans als camps nazis*, Barcelona, Edicions 62, 1977, p. 140.
4. MONTSERRAT ROIG, *Els catalans als camps nazis*, Barcelona, Edicions 62, 1977, p. 16.

Copia literal del siguiente documento:

"Comité International de la Croix-Rouge.- Agence Centrale des Prisonniers de Guerre.- Genève.-
Rappeler dans la réponse: S. Español IP. RES 223
Folios du Consell-Général.- Sra. ña. María Cid
Lleonart.- San Cugat del Vallés (Barcelona) Es-
pagne.- Muy Sra. nuestra: Refiriéndonos a la de-
manda que nos había dirigido concerniente a su
esposo Juan Molins Maynou, tenemos el honor y el
triste deber de comunicarle a continuación copia
del informe enviado por la Cruz Roja Alemana en
fecha 17 de Junio último, en respuesta a nuestra
gestión: =El español Juan Molins Maynou, nacido
el 3.5.1911 en Mollet del Vallés, falleció el
día 23 de octubre de 1941 en el campo de MAUTH-
AUSEN (Oberdonau) Alemania=. Estos son desgraciada-
mente los únicos detalles que poseemos sobre
las circunstancias del doloroso acontecimiento.
Lamentando tan triste pérdida le rogamos acente
el testimonio de nuestra profunda simpatía y sin-
cero pésame.- firma ilegible.- Sello del Comité.
Adjunto un acuse de recibo que puede llenar y de-
volvemos franco de porte". 21 Julio 1943

Concuerda fielmente con su original.

[Handwritten signature]

3 abril 1944.

Còpia literal de l'informe de la Creu Roja Alemanya que notificà la mort de Joan Molins a Mauthausen.

COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE
AGENCE CENTRALE DES PRISONNIERS DE GUERRE

Rappeler dans la réponse :

S. Español IP
EES 805

GENÈVE, 9 Novembre 1942
 Palais du Conseil-Général

Sra Doña Rosa FRANSI de BACHS
 Calle Somatén No.14
MOLLET DEL VALLES
 (Barcelona)
 Espagne.

Muy cara nuestra:

En respuesta a su atta.demanda del 4 de Octubre último, concerniente a su esposo Vicente BACHS VILA, internado en el campo de concentración de MAUTEAUSEN, bajo el No.12416, lamentamos deber comunicarle, que según informe de las Autoridades Alemanas, los internados de dicho campo no parecen ser considerados como prisioneros de guerra, ni gozan del régimen previsto por el Convenio de Ginebra de 1929. No han sido autorizados en particular a corresponder ni a recibir correspondencia alguna, lo que podría explicar este largo silencio que tanto le inquieta.

Sin embargo el Comité internacional de la Cruz Roja no se desinteresa de la suerte de estos hombres y ha emprendido una acción, actualmente en curso, que espera le permitira según es su deseo, entrar y hacerle entrar en contacto con su esposo.

Lamentando no poder darle una respuesta más satisfactoria, le rogamos cepte el testimonio de nuestra consideración.

Comité International de la Croix-Rouge
 Agence centrale des prisonniers de guerre

Carta de la Creu Roja a Rosa Fransi, la dona d'un altre deportat de Mollet al camp, explicant la situació dels presoners a Mauthausen.

Amicale Nationale des Déportés et Familles de Disparus de

MAUTHAUSEN ET SES COMMANDOS

Association déclarée à la Préfecture de Police sous le N° 7.015

**31, Boulevard St-Germain
75005 PARIS**

— Téléphone : 326 54-51 —
C. C. Postal : PARIS 5331-73 5

PARIS, le 26 MAI 1986

A T T E S T A T I O N

Je soussigné, Emile VALLEY, Officier de la Légion d'Honneur, ex-déporté au camp de concentration de Mauthausen, sous le matricule 60.652, homologué au titre de la résistance le 7 Septembre 1947 sous le N° 25/068/386, secrétaire Général de l'Amicale de Mauthausen, certifie sur l'honneur que, d'après les documents que possède l'Amicale :

MOLINS MAYNOU Juan
né le 3 Mai 1911 à MOLLET DEL VALLES (Barcelona)
est arrivé à Mauthausen le 9.08.1940
venant du Stalag ALLESTEING
Il a été immatriculé N° 3.622 et
transféré au commando de GUSEN le 21.01.1941
matricule 9.455
Il est décédé à Gusen le 23 Octobre 1941

Cette attestation est délivrée pour servir
et valoir ce que de droit.

LE SECRETAIRE GENERAL

Certificació de l'Amical de Mauthausen de la data d'arribada al camp i de la mort
de Joan Molins.

Els alcaldes de Mollet del Vallès: del 1939 fins al 2001

Dolors Bernal, Joan Corbalán i Antoni Lardín
Historiadors

EL PERÍODE FRANQUISTA

 La victòria del general Franco el 1939, suposà la fi de la tasca desenvolupada pels ajuntaments catalans durant la República i la guerra, tasca que en molts llocs fou prou important ja que es dugueren a terme canvis i reformes que modernitzaren i democratitzaren els nostres municipis: construcció d'infraestructures bàsiques, ordenació de la fiscalitat, foment de la cultura en general i catalana en particular, separació de poders, etc. Tot això va ser tallat de socarrel amb el triomf dels rebels.

El franquisme va intentar acabar amb tots aquells que considerava enemics d'una manera radical: en les instruccions donades pel general Mola a inicis de la guerra es diu que "(...) *la acción insurreccional ha de ser en extremo violenta para reducir lo antes posible al enemigo, que es fuerte y bien organizado*"¹. Aquest interès per acabar amb l'enemic es va traduir després de l'ocupació de cadascun dels municipis amb l'afusellament i/o empresonament de les personalitats polítiques i sindicals republicanes més destacades, i amb les depuracions.

Tots els funcionaris sense excepció van haver de passar per un procés de depuració. Per tal de poder reincorporar-se al seu lloc de treball, les noves autoritats els obrien un expedient i els obligaven a respondre un qüestionari en el qual es preguntava entre d'altres coses l'actitud política abans i després del 18 de Juliol de 1936, a quins partits o sindicats havia estat afiliat, quina va ser la seva actitud davant l'Alzamiento... Per si amb tot això no n'hi havia prou, es va generar també tota una corruptela en l'adjudicació de càrrecs destinada a recompensar els serveis prestats a la *Causa Nacional*, i fins i tot en alguns ajuntaments, davant la impossibilitat de demostrar les acusacions, s'arribà a denegar la reincorporació d'un funcionari perquè el càrrec ja estava ocupat². A Mollet del Vallès, el dia 15 de febrer del 1939 (seguint les directrius marcades per les lleis del 9 i del 10 de febrer de depuració de fun-

cionaris), l'Ajuntament obrí expedient de depuració a tots els funcionaris, administratius i subalterns, cessant-los el dia 3 de març tant s'hi havien ingressat abans del 19 de juliol de 1936 com després. Paral·lelament, s'obrí una convocatòria per a cobrir les places de funcionaris municipals. Entre les condicions que havien de tenir els candidats, a més de posseir les aptituds adequades per la feina, figuraven no haver estat afiliat a cap partit del Front Popular i adjuntar una declaració jurada d'adhesió al *Glorioso Movimiento Nacional*, a més de respondre un qüestionari sobre les seves activitats durant el període *rojo separatista*: dels trenta-un funcionaris municipals, vint-i-sis perderen la feina³. En canvi, es reincorporaren als seus càrrecs els "represaliats" durant l'etapa republicana, com la llevadora municipal degut a "*su indiscutible adhesión al GMN [Glorioso Movimiento Nacional] que el Ayuntamiento agradece*"⁴.

L'ETAPA DE LES COMISSIONS GESTORES

Els primers cinc anys de la dictadura franquista foren els més durs de la postguerra, durant els quals s'intentà aplicar tot el programa ideològic i la construcció del "Nuevo Estado".

Econòmicament foren els anys de l'autarquia, seguint els models econòmics italians i alemanys, que es basava en el principi de la substitució d'importacions, és a dir, produir únicament amb matèries nacionals. A la pràctica, aquest projecte no reeixí ja que hi havia matèries primeres de les quals Espanya era clarament deficitària –petroli, cotó, adobs, carbó– i les hagué de seguir important. La crisi de la guerra civil i l'autarquia van comportar l'augment de la inflació i del cost de la vida de forma descontrolada i l'aparició de l'estraperlo, el mercat negre –on els productes es venien deu vegades més cars que a les botigues–, i el racionament. Mentre els salaris havien caigut als nivells econòmics d'abans del 1936 i el dèficit dels pressupostos familiars augmentava⁵.

Políticament fou l'etapa amb més connexió amb el règim nazi. D'una banda, es produí un clar acostament cap a les potències de l'Eix, pel convenciment que Alemanya guanyaria la guerra, i així, Franco s'entrevistà amb Mussolini i Hitler, s'abastí a Alemanya de matèries estratègiques per a la guerra –el wolfram– i s'envià la División Azul al front rus. Aquesta situació es mantingué fins l'any 1943, quan es produí la victòria soviètica a Stalíngrad i el desembarcament aliat al nord d'Àfrica i Sicília i la guerra començà a canviar de signe.

Gran Bretanya i els Estats Units pressionaven Espanya amb l'embarcament de combustible per tal que es tallés el subministrament a Alemanya

de wolframí, mentre Franco retirava la División Azul, col·locava al general monàrquic Jordana al capdavant del ministeri d'Afers Exteriors, permetia l'obertura d'una missió de França Lliure al país i es declarava un ferm combatent del comunisme.

A l'interior, els tres primers anys de la postguerra foren quan la Falange aconseguí més quota de poder ocupant la direcció general de Premsa i Propaganda i diversos ministeris, inclosos el d'Afers Exteriors i el de Governació amb Serrano Súñer, a més de comptar amb una milícia, un servei d'intel·ligència i nombrosos militants a les forces de seguretat i l'exèrcit. Tot i així Falange no aconseguí dur a terme el seu projecte polític de "revolució nacionalsindicalista" per vertebrar l'Estat i, finalment, davant l'oposició dels militars, l'Església i l'oligarquia econòmica, Franco destituí el 1942 Serrano Súñer i retallà el poder dels falangistes.

Sobre la població s'aplicava una repressió sistemàtica en tots els àmbits: es prohibiren partits i associacions tret del partit únic; es castigava penalment –sota jurisdicció militar i per judici sumaríssim– la pertinença a partits o associacions del Front Popular; es tipificà la vaga com a "delito de lesa patria"; els treballadors estaven sotmesos a una fèrria disciplina gairebé militar a les empreses, a més d'estar controlats pel Sindicat Vertical, i els abusos patronals eren comuns; la Gestapo controlava la policia espanyola que cooperava i donava suport als interessos alemanys permetent-los tasques d'espionatge de ciutadans i institucions, inspecció del correu privat i fins i tot participar en els interrogatoris dels detinguts; es prohibí el català; es clausuraren ateneus i entitats culturals catalanes...

A nivell local, l'autoritat militar que ocupà les poblacions fou l'encarregada d'organitzar els nous consistoris amb personal polític fidel, o al qual es recompensà per la seva adhesió a la causa franquista. El govern dels municipis s'organitzà en Comissions Gestores formades per persones provinents de les classes benestants de les poblacions –industrials, terratinents– amb un passat polític a la Lliga, o que havien col·laborat amb la dictadura de Primo de Rivera, o amb el període dretà de la República (1934-1936). D'altres eren desertors de l'exèrcit republicà, quintacolumnistes, delators o falangistes que esperaven la victòria franquista. A Mollet del Vallès l'endemà de l'entrada de l'exèrcit franquista, el dia 28 de gener, el comandant militar Hilario Martínez Bustos designà a dit als nous regidors ⁶ i com a alcalde, a en SIMEÓ RABASA SINGLA.

Simeó Rabasa (Prats del Rei, 1901-Mollet del Vallès, 1988), residí a Mollet des de l'any 1914. Fundador de la fàbrica de ciclomotors i bicicletes RABASA-DERBI el 1931, fou alcalde del 28 de gener de 1939 al 1 de maig de 1941 i posteriorment regidor del maig de 1941 al març de 1942. Tot i que fou imposat en el càrrec per les tropes nacionals després de la seva entrada a la

població, no es correspondria exactament amb el prototipus de primer alcalde franquista, ja que no havia estat relacionat directament amb la política local i, segons les seves pròpies declaracions, fou designat per ocupar el càrrec perquè tots els industrials i prohoms de la vila havien fugit a San Sebastián ⁷. El fet que el 1941 hagués de dimitir pressionat per la Falange local i que se li obrís un expedient per investigar la seva conducta politico-social i les seves propietats pot arribar a confirmar aquesta certa desvinculació del franquisme, encara que no podem descartar que fos per una simple lluita de poder. Malgrat això, durant el seu mandat es produí el desmuntatge de l'acció municipal republicana, la repressió política contra els republicans i la recuperació del poder i influència de l'Església i els prohoms locals que donaren suport al "Alzamiento". És en aquesta època quan es jutjà i afusellà l'alcalde republicà Josep Fortuny, l'Ajuntament també denegà l'aval que hom sol·licità per als antics regidors republicans Enric Orra i Pelegrí Pi, també empresonats; es depurà els funcionaris municipals i s'extorquí a les famílies republicanes que havien quedat a la població confiscant-les-hi els seus béns i obligant-les a contribuir econòmicament a la reconstrucció de l'església parroquial i al cobriment del Torrent Caganell ⁸. Precisament aquestes dues obres van ser les més importants que es realitzaren sota el seu mandat. L'antiga església parroquial de Sant Vicenç, bastida en estil gòtic, fou destruïda durant la guerra i el 2 de juliol de 1939 es posà la primera pedra de la nova església gràcies a la gran aportació econòmica que havien fet els industrials de la població que, juntament amb l'Ajuntament, cobriren el cinquanta per cent del pressupost. Fou inaugurada el 14 d'abril de 1941. Durant el seu mandat també s'inaugurà el primer Casal d'Avis de tot Espanya, el Casal Cultural de Mollet, el Jardí dels Avis i l'escola-jardí per a disminuïts físics.

Després de la dimissió forçada de Simeó Rabasa s'assisteix a un cert període d'interinitat, producte dels conflictes entre el govern franquista i la Falange, caracteritzat per la curta durada dels alcaldes en el càrrec. El primer fou AGUSTÍ TORRENTS TORRUELLA (Mollet del Vallès 1891-1971), que restà en el càrrec sols nou mesos, des del maig de 1941 al març de 1942. Havia estat 1r Tinent d'Alcalde en la Comissió Gestora anterior i fou novament regidor del febrer de 1949 al gener de 1955. De professió comerciant, regentà una botiga de bótes i d'un botigó, que posteriorment tancà per dedicar-se a un taller de fusteria que ben aviat convertí en una fusteria mecanitzada. Políticament fou afí a la Lliga Regionalista, i membre de FET i de las JONS. Durant el seu mandat es continuà amb la tasca iniciada pel consistori anterior amb un fort sentit de remarcar la divisió entre vencedors i vençuts, com es mostrà amb l'acte de commemoració que fan els aviadors alemanys de la Legió Condor per l'abatiment d'un dels seus avions sobre la vila durant la Guerra Civil. El 1949 es reincorporà a l'Ajuntament com a representant de

les entitats econòmiques, culturals i professionals, ocupant el càrrec de 3er Tinent d'Alcalde i President de la Comissió d'Hisenda, i el 1951 President de la Comissió de Governació.

El març del 1942 accedí al càrrec un antic membre del consistori dretà de l'any 1934, PERE CARETA SANS (Sentmenat, 1882-Mollet del Vallès, 1960) que fou alcalde fins l'octubre de 1943, renovant totalment la comissió gestora⁹ i, posteriorment, 2n Tinent d'Alcalde i Síndic –de l'octubre de 1943 al febrer del 1949– i representant de l'Ajuntament a la Junta de Beneficiència l'any 1946. De professió industrial, fou propietari d'un taller mecànic dedicat al treball del ferro i un dels majors contribuents de la població. Catòlic tradicionalista, fou vocal de la primera junta del Casal Familiar Tradicionalista creat a l'abril de 1933 i el 1934, i membre de la V.O. Tercera Franciscana i de la Lliga de Perseverància Local, i després s'incorporà a Falange. En morir l'any 1960 la revista *Sembra* en deia això d'ell: "*(...) hombre de profundos sentimientos católicos (...) fue un ciudadano modelo, un verdadero hombre ejemplar. (...) Encuadrado de toda la vida en la rama tradicionalista, al llegar la liberación acató el Decreto de Unificación y formó en las filas de la Falange Local, llegando a ocupar por sus antecedentes políticos y por su honradez consolidada el cargo de alcalde de la villa (...)*"¹⁰

Aquest període d'interinitat es tancà amb el nomenament com alcalde de RAMON NEGRE POU (Mollet del Vallès, 1903-1986). Vaquer i comerciant de plantes i grans, fou membre de la Lliga durant la República, regidor de l'ajuntament dretà el 1935 i de les dues comissions gestores anteriors. L'octubre de 1943 fou nomenat alcalde de Mollet del Vallès, comptant sempre amb el suport del governador civil de Barcelona, Antonio Correa Veglisson. Del seu llarg mandat cal destacar la supressió de l'entitat cultural Societat Renaixement, punt de trobada de la joventut de l'època on s'hi feia ball i tertúlia, que posseïa una important biblioteca que desaparegué, i els balls de Gitanes que es prohibiren fins el 1952. Per contra s'inauguraren diversos edificis com el Centre Parroquial, el Cinema Avenida, la Biblioteca del Centre Parroquial, la pista de ball Rosaleda, la Biblioteca del Frente de Juventudes, el Mercat Municipal, la Pista de Bàsquet, un cinema sonor al Centre Parroquial i el 1951 s'inaugurà un nou local de la Creu Roja i el monument als caiguts. Aquest mateix any es produí la rierada del Besós que s'endugué la mina d'aigua de Martorelles, que quedà inservible. També el 1951 la Asociación de Antiguos Alumnos de la Escuela de Capacitación Social del Ministerio de Trabajo li atorgà el títol de Socio de Honor pel recolzament que donà a les seves iniciatives i per la creació de l'Escuela de Formación Social y Profesional de Mollet. Fou rellevat del càrrec el juny de 1952, però seguí vinculat a la política local essent regidor o prohom de la Hermandad Sindical de Labradores. El 1958 fou designat representant de l'Ajuntament a la Junta de Libertad Vigilada.

LA DEMOCRÀCIA ORGÀNICA

Amb la victòria dels aliats a la Segona Guerra mundial s'obrí un període de pressió internacional contra el règim franquista. Les forces aliades en les reunions de Ialta i Postdam del 1945, conformaren un nou ordre internacional del qual Espanya en quedà exclosa. El 1946 l'Assemblea General de l'ONU, a petició del delegat polonès, aprovà una resolució per la qual es demanà als països integrants la retirada dels seus ambaixadors d'Espanya. El mateix any França tancà la frontera amb Espanya en protesta per l'afusellament del militant clandestí del PCE Cristino García Granda, que havia lluitat contra els alemanys en les FFI franceses. A l'interior, militars monàrquics tramen un complot per restaurar la monarquia a Espanya. En aquest context, Franco maniobrà políticament per a donar una imatge exterior del seu règim menys vinculada amb el feixisme: donà entrada en el govern a polítics provinents del sector catòlic, es retirà la salutació amb el braç alçat, es promulgà un nou reglament de les Corts, s'aprovà el *Fuero de los Españoles* i se celebrà un referèndum per aprovar la Ley de Sucesión. Una altra de les modificacions fou la nova Llei de Règim Local.

Fins el 1947, els municipis foren regits per comissions gestores designades per les autoritats del règim. A partir del 1948 es començà a aplicar la nova llei de règim local per la qual els regidors dels ajuntaments "(...) es distribuïen en terços: una tercera part era escollida pels veïns 'caps de família', l'altra per l'organització sindical local, i l'última pels regidors electes dels dos terços anteriors d'una llista de membres d'entitats econòmiques, professionals i culturals, elaborada pel governador civil de la província. L'alcalde, president de la corporació, cap de l'administració municipal i delegat del govern, era qui realment tenia el poder polític local, i, per això, era nomenat pel ministre de la Governació a tots els municipis de més de 10.000 habitants i a totes les capitals de província, o pel governador civil a la resta de poblacions"¹¹. Aquesta llei s'emmarcava dins del projecte d'intentar convertir un règim autoritari en una "democràcia orgànica" però no modificà cap dels seus pressupòsits bàsics: prohibició de la pluralitat d'ideologies, prohibició de partits polítics i sindicats, prohibició de les llibertats de reunió, associació i expressió, i combat de la dissidència i la no-adhesió amb la repressió i aplicació de la pena de mort, situació que es perllongà fins a la fi del franquisme.

Durant els anys cinquanta el règim franquista es consolidà i, malgrat les amenaces internacionals, es reincorporà progressivament als organismes internacionals, fins ser admesa el 1955 a l'ONU però quedant exclosa del Pla Marshall, l'OTAN i de la Comunitat Econòmica Europea pel caràcter polític del seu règim.

Econòmicament l'autarquia es mantingué fins el 1951, any en què es començaren a aplicar alguns tímids intents liberalitzadors que fracassaren

per la desconnexió en la seva execució entre els ministeris afectats. Mentrestant, els nivells macroeconòmics dels diferents sectors productius no es recuperaren fins els anys cinquanta i la situació de les classes treballadores no millorà, tot i que el 1956 es recuperà el nivell salarial del 1936. L'ajuda nord-americana des del 1953 permeté una certa reactivació de l'economia que entrà en crisi novament el 1956 davant l'esgotament dels crèdits. Per resoldre la situació de crisi política, econòmica i social, el 1957 es formà un nou govern amb tècnics provinents de l'Opus Dei, que foren els encarregats d'aplicar una nova política econòmica liberalitzadora que trenqués les traves autàrquiques i que reincorporés Espanya als circuits econòmics mundials, sent les dues mesures més destacades el Pla d'Estabilització –amb els posteriors Planes de Desarrollo– i la instauració dels convenis col·lectius en l'àmbit laboral. S'entrà així en els anys seixanta, els anys del boom econòmic, de l'emigració cap a Europa però també de l'arribada a Catalunya de contingents de població immigrant cercant un lloc de treball, la major part de la qual s'instal·là a Barcelona i les ciutats del cinturó industrial, entre elles, Mollet del Vallès. Seran també els anys del creixement urbanístic descontrolat, especulatiu i desordenat.

Imposat pel governador civil Felipe Acedo Colunga com a substitut de Ramón Negre; JACINT MAURELL SALÓ (Mollet del Vallès, 1916) fou alcalde del juny del 1952 al juny del 1958. El 1939 Jacint Maurell era membre de les milícies falangistes a Madrid i més tard fou nomenat Secretari de la Falange local de Mollet, càrrec que no abandonà fins el 1955 en què, com a alcalde, fou nomenat Jefe Local del Movimiento. Falangista de primera hora, la seva profunda adhesió queda ben clara en les seves declaracions a la revista *Sembra*, ja que per a ell "(...) Ser falangista, tu ya lo sabes, es un modo de ser, no un modo de pensar. España desgraciadamente vivió un tiempo, con anterioridad al Movimiento, cuajado de partidismo, de debilidad patriótica y en muchos casos de inmoralidad. NO es fácil vencer la inercia del cotidiano vivir materialista a que condujo la época liberal, contando sólo para ello con el ejemplo de nuestra recta, honrada y serena actividad (...)"¹². I, a més, "(...) la labor que llevan a cabo los Sindicatos españoles va encaminada a la consecución del Estado Nacional-Sindicalista, base de nuestro sistema (...)"¹³. Sota el seu mandat es van fer les obres públiques al carrer Berenguer III, es modernitzà i s'amplià el rentador d'infecciosos, s'inauguraren les noves instal·lacions sanitàries de la Sociedad de Socorros Mútuos al carrer San Lorenzo, núms. 39-41; es va intentar solucionar el problema de l'aigua adecentant el pou de l'aigua viva i modificant el que venia de Martorelles i es creà la Guàrdia Urbana amb la dotació d'un sol agent. Es va celebrar la primera festa de la vellesa i es va inaugurar la primera Ràdio a Mollet del Vallès, el novembre del 1954, coincidint amb l'arribada a la població de la Mare de

Déu de Fàtima i les seves celebracions, a més de la inauguració de la Creu de Terme.

FRANCESC LLORENS MARTÍN (Barcelona, 1914) rellevà Jacint Maurell el juny de 1958. Anteriorment ja havia estat regidor del 1943 al 1949 en el consistori de Ramón Negre, president de la Comissió de Governació i Delegat del Mercat de Proveïments (1949-1955) i delegat local del Ministerio de Información y Turismo (1956). Igual que el seu antecessor, Llorens provenia també de la Falange "*(...) es un camarada activo, también joven, incorporado desde siempre al Movimiento Nacional (...)*"¹⁴. Durant el seu mandat s'inaugurà la segona emissora de Ràdio Mollet, el 30 de setembre de 1962, amb motiu de la Santa Missió, i que estigué en funcionament fins el 23 de juliol de 1967; s'inaugurà el monument a Maria Santíssima i hagué de fer front a les inundacions del mes de setembre i a les nevades del mes de desembre. Dimití per raons familiars el 1963.

El nou alcalde, des del gener del 1963, fou RAMON CARETA POU (Mollet del Vallès, 1917), el primer que provenia del terç familiar pel qual fou escollit regidor el 1960. Els seus lligams polítics estaven en el falangisme ja que l'any 1940 ostentava càrrec en el partit únic i era el delegat local de la *Organización de Juventudes*. Segons la revista *Sembra* "*(...) No vamos a descubrir quien es nuestro nuevo alcalde porque de todos es sobradamente conocido. Su laboriosidad y su hombría de bien hacen esperar que atenderá a las multiples necesidades de un Mollet en pleno desarrollo, con todo el afán de servicio con que siempre ha servido los postulados del Movimiento Nacional (...)*"¹⁵. En aquest període hi hagué cert un impuls cultural amb la inauguració del Casal Cultural el 1964, seu del Casal d'avis i la Biblioteca popular i decretà la definitiva desaparició del safareig de Can Lledó. També es produïren novament rierades que trencaren el pont sobre el riu Besós. Fou substituït el maig de 1965.

FERMÍ JAURRIETA GALLEGO (Mollet del Vallès, 1926) fou el nou alcalde des del maig de 1965. Havia estat regidor des del 1958 escollit pel terç familiar i fou diverses vegades 1r tinent d'alcalde, President de la Comissió d'Hisenda, Síndic municipal i representant de l'Ajuntament a la Comissió d'ajuda familiar. El seu mandat fou el més llarg ja que es mantingué durant tretze anys en el càrrec, fins el setembre de 1978, un cop ja havia mort Franco i estava a punt de sotmetre's a referèndum la Constitució. Durant el seu mandat es van fer les obres de les piscines municipals, el pavelló municipal, la pista poliesportiva, l'enllumenat i l'asfaltat de diversos carrers i l'ampliació de la clínica. El 1968 s'inaugurà el patronat municipal de nens subnormals, escola Àngel de la Guarda. El 1972 el General Franco rebé la corporació municipal a Madrid en audiència, on se li entregà una reproducció de l'escut de la vila en or i brillants. El 1978 dimití del càrrec.

LA TRANSICIÓ I LA DEMOCRÀCIA

El 20 de novembre de 1975 el general Franco morí deixant com a successor el príncep Juan Carlos que fou coronat rei el dia 22. El primer govern de la monarquia, presidit per Carlos Arias Navarro, era una continuació de l'últim govern franquista, amb la inclusió d'algunes personalitats que havien format part del personal polític del règim, però que ara pretenien introduir una certa "liberalització", com Manuel Fraga com a ministre de Governació o el monàrquic José M. de Areilza a Afers Exteriors. Així, Fraga presentà un projecte d'una tímida reforma que consistia en la reforma llei a llei i que tenia com a eixos principals, primer, unes noves normes que regulessin el dret d'associació i reunió, i més tard, fer una reforma que transformés les Corts franquistes en dues cambres –Congrés i Senat– escollides per sufragi universal, en les quals hi estarien representats quatre o cinc partits amb l'exclusió expressa dels comunistes. Les noves normes van ser aprovades per les Corts el més de juny de 1976 però limitades per la necessitat de permís de l'autoritat governativa per a la reunió i l'aprovació del ministeri de l'Interior per a la legalització d'un partit polític. A més calia reformar el Codi Penal, que encara tipificava com a delicte el pertànyer a partits polítics o les reunions, manifestacions i vagues. El projecte de reforma va ser bloquejat per les Corts que, a més, van imposar la introducció d'una fórmula per a impedir la legalització del partit comunista.

En aquesta situació, el mes de juny de 1976, el rei pronuncià un discurs davant el Congrés dels Estats Units en el qual manifestà el seu suport a la instauració d'una democràcia plena a Espanya. Tot seguit, Carlos Arias fou cessat i Adolfo Suárez nomenat president del govern.

Suárez provenia de les files de la Falange i havia estat director de Ràdio Televisió Espanyola i ministre del Movimiento en el govern Arias Navarro. La seva joventut, inexperiència política, el seu lligam amb l'"aparell" del règim i l'autoexclusió de Manuel Fraga i Jose M. de Areilza –que esperaven ser nomenats president– va fer creure que el nou govern havia estat un error i que no seria capaç d'avançar cap a la democràcia per les seves relacions estretes amb el règim anterior i perquè claudicaria davant el sector més immobilitista del franquisme.

A partir d'aquest moment començà el desmuntatge del franquisme i la democratització d'Espanya, la interpretació més difosa de la qual ha estat la que ho personalitza en les figures del rei i Adolfo Suárez i la seva profunda convicció democràtica. Lluny d'això, existiren d'altres factors essencials que van portar cap a la democràcia.

Franco havia proclamat el 1969 successor al príncep Juan Carlos i aquest havia estat coronat Rei jurant guardar fidelitat als Principios Fundamenta-

les del Movimiento Nacional i declarant en el discurs de coronació que la seva legitimitat provenia, per aquest ordre, de "(...) la tradición histórica, las Leyes Fundamentales del Reino y el mandato legítimo de los españoles". Apareixia, doncs, com una continuació del franquisme, ja que si bé era obvi que posseïa les dues primeres legitimitats, la tercera no li havia estat atorgada perquè els espanyols no havien estat consultats sobre la forma de l'Estat que volien. L'interès primordial de la casa reial espanyola estava en la reinstauració de la monarquia i la seva consolidació i manteniment, i per a aconseguir-ho era necessari que la institució monàrquica es distanciés del règim anterior i adoptés un projecte democràtic en uns moments en què l'oposició política qüestionava la Monarquia i es mostrava partidària d'obrir un període constituent i fer una consulta popular per decidir la forma de l'Estat i el Govern. Immediatament després de la coronació, el nou ministre d'Exteriors Areilza, inicià un seguit de contactes amb els governs europeus per convèncer-los de les intencions democratitzadores del nou rei i demanar-los un marge de confiança, ja que l'oposició tenia el ple suport de la Internacional Socialista, la democràcia cristiana europea i els partits comunistes italià i francès, i també recelaven del procés que s'havia obert a Espanya. D'altra banda, el projecte de reforma política d'Adolfo Suárez, bo i que era més ampli que el de Manuel Fraga, es limitava a la constitució de dues càmeres escollides per sufragi universal, decretar una amnistia i la legalització de partits polítics. Aquestes amples formulacions quedaren més definides quan Suárez presentà el seu projecte de reforma a la cúpula militar: el procés electoral estaria controlat pel govern i en cap cas el PCE, els partits d'extrema esquerra i els republicans serien legalitzats. Per quina raó això es va modificar?

L'any 1973 s'havia iniciat una crisi econòmica mundial a causa de l'augment dels preus del petroli i de la guerra arabo-israeliana. Les corporacions econòmiques i les associacions patronals pressionaven per a què Espanya ingressés en la CEE i a la resta d'organitzacions europees, i per això era indispensable comptar amb un sistema democràtic al país homologable al de la resta de països de l'Europa Occidental.

Així mateix, des del 1976 assistim a l'aparició d'una poderosa mobilització obrera i social. La mort de Franco va coincidir amb la celebració d'unes eleccions sindicals que van guanyar de forma aclaparadora les candidatures de Comissions Obreres. A primers del 1976 s'havien de renovar una tercera part dels convenis col·lectius. Les vagues es van succeir i van ser prou importants com la vaga general del Baix Llobregat a principis del 1976 o la de Vitoria del març del mateix any. Les vagues laborals es convertiren en polítiques i en una arma per a desestabilitzar el Govern ja que, a més de les reivindicacions pròpies, es feien peticions d'amnistia o del reconeixement del dret de vaga. L'any 1976 es multiplicà per sis el nombre de vaguistes

respecte de l'any anterior -3.638.957 contra 556.371- mantenint-se en aquests paràmetres fins el 1979 que augmentà a 5.752.304 vaguistes. Des de Catalunya, i a instàncies de l'Assemblea de Catalunya, s'organitzaven manifestacions en les quals participaven associacions de tota mena (veïnals, culturals, etc.) sota el lema "Llibertat. Amnistia. Estatut d'Autonomia" aplegant milers de manifestants. Aquestes accions reberen una resposta contundent de la policia produint-se morts per trets de les forces de l'ordre i tortures als detinguts. Un altre fet es va afegir a aquesta difícil situació: l'assassinat el gener de 1977 dels advocats laboralistes al carrer Atocha de Madrid. L'endemà va tenir lloc una multitudinària manifestació pacífica i silenciosa que va donar crèdit al PCE. La pressió popular no va poder provocar la ruptura, però sí va aconseguir fer veure al Govern que no n'hi havia prou amb una reforma parcial de l'entramat franquista sinó que s'havia de desmuntar en la seva totalitat i optar per la via democràtica.

Així, aquests esdeveniments van accelerar el procés: el febrer es va promulgar un decret-llei per a la legalització dels partits polítics, els quals havien de presentar els seus estatuts al registre del ministeri de Governació que en donaria l'aprovació; l'abril es promulgava una llei que decretava la llibertat de sindicació de treballadors i empresaris; entre abril i maig el govern signava els tractats internacionals sobre drets civils, polítics, socials i econòmics i sobre llibertat sindical i dret a la sindicació lliure com a mesura per adquirir credibilitat democràtica en l'ordre internacional i, finalment, el juny s'abolia la Secretaria General del Movimiento i es posava fi al Sindicat Vertical.

El pas més important en aquest procés fou, però, la legalització del PCE. El PCE -i a Catalunya el PSUC- havia estat el partit més important de l'antifranquisme, assolint un gran prestigi per la seva lluita. La seva estratègia d'infiltració en els sindicats del règim, en el teixit associatiu de caràcter social i cultural i la creació de Comissions Obreres, va ser un èxit en estendre la seva organització i en donar suport a tots aquells que tenien reivindicacions a fer. A Catalunya, el PSUC, a més, va saber combinar això amb el caràcter nacional català del partit, la defensa de les institucions polítiques catalanes i la integració dels immigrants.

Els successos d'Atocha, juntament amb l'activitat desenvolupada en la clandestinitat pels militants i dirigents del PCE-PSUC, van fer que el projecte inicial de reforma s'eixamplés de forma inevitable i el 9 d'abril de 1977 Suárez, sense prèvia consulta als seus ministres o a l'exèrcit, va legalitzar el PCE.

Així es van celebrar les eleccions a Corts Constituents el juny de 1977 que van donar la victòria al nou partit d'Adolfo Suárez -la UCD- a Espanya, mentre que a Catalunya la victòria va ser pel PSC-PSOE amb el 30% dels

vots i en segon lloc el PSUC amb el 19%. Aquestes Corts havien de ser les encarregades d'elaborar una Constitució per al país que fou aprovada el 31 d'octubre de 1978 pel Congrés i el Senat i ratificada per la població en referèndum el 6 de desembre del mateix any. El 3 d'abril del 1979 es van celebrar les primeres eleccions municipals democràtiques amb novament una àmplia victòria a Catalunya del PSC-PSOE i el PSUC, que van guanyar a trenta-dues de les quaranta-sis ciutats catalanes de més de 20.000 habitants.

JOSEP RIBAS CUNÍ fou l'alcalde de transició des de la dimissió de Jaurrieta fins a les primeres eleccions municipals, que a Mollet del Vallès van ser guanyades pel PSUC, tot i que no per majoria i s'hagué de formar un consistori de coalició entre PSUC, PSC i CiU. Com alcalde fou escollit una dona: ANNA BOSCH I PARERAS, del PSUC. A aquest consistori li tocà viure els moments més intensos de la transició des del punt de vista municipal: canvi dels noms dels carrers, regulació la fiscalitat i engegar tota la política social i cultural i la construcció d'equipaments i serveis. Ja l'any 1980 s'inicià una campanya de planificació familiar i el setembre del mateix any s'inaugurà un centre de planificació familiar a més de la construcció d'una nova escola al barri de Lourdes; el gener del 1981 començaren les emissions de Ràdio Mollet, s'inaugurà el servei d'assistència social i sanitària de l'Ajuntament, es revisà el Pla general d'Ordenació i es col·locaren els noms dels carrers en català. El 1982 es revisaren les ordenances fiscals i s'inauguraren un casal d'avis a Can Pantiquet, el Parc de l'Estació del Nord i el Parc de la Plana Lledó, a més de celebrar-se el primer casament civil. L'any següent s'adquirí l'era del sindicat, el municipi passà a dir-se oficialment Mollet del Vallès i s'inaugurà la remodelació de la font modernista de la plaça Prat de la Riba.

El maig de 1983 es convocaren les segones eleccions municipals de les que en sortí com a alcaldessa CARMÉ COLL I TRUYOL del PSUC, que ja havia estat regidora en el consistori presidit per Anna Bosch. El nou govern municipal consolidà i amplia la línia iniciada pel consistori anterior: adscripció a la Federació Catalana de Municipis, foment del català i de la política de normalització lingüística; reordenació de les taxes fiscals municipals; posada en funcionament i construcció de diversos col·legis; creació de l'arxiu històric municipal; protecció del patrimoni arquitectònic, recuperació i inauguració de la Marineta i l'acord per instal·lar l'acadèmia dels Mossos d'Esquadra, com a fets més destacats.

Les terceres eleccions municipals, el juny de 1987, portaren una altra dona a l'alcaldia: la MONTSERRAT TURA I CAMAFREITA, del PSC que ha aconseguit guanyar totes les eleccions celebrades des d'aleshores. Durant els seus mandats es realitzen diverses obres que modernitzen la població: l'Illa de viants al centre de Mollet, la reconstrucció de Can Mulà, la variant Nacional 152, l'acord per la construcció d'un centre cívic a Can Pantiquet, la inau-

guració de la Rambla de la Unió i de la biblioteca de Can Mulà, l'obertura al públic de la pista d'atletisme municipal de la Pedra Salvadora, la inauguració de la plaça Mercè Rodoreda, de l'escola-taller del Medi Ambient, de la rambla Pompeu Fabra i dels equipaments de salut pública i serveis socials a la masia Can Lledó, entre d'altres fets destacables.

Fonts i arxius

- Arxiu Històric de Mollet del Vallès:

Actes municipals (1939-1987)

Padró (1930-1975)

Contribució industrial (1940-1966)

Revista *Sembra* (1950-1963)

Entrevistes

Fermí Jaurrieta Gallego

Montserrat Tura i Camafreita

Bibliografia

- Corbalán, J. i Lardín, A.; *Josep Fortuny. Una biografia política*; Col. Vicenç Plantada; Ed. Ajuntament de Mollet del Vallès-Diputació de Barcelona (en premsa)
- DD. AA.; *Transición y democracia (1973-)1985*, Vol. X(II) de Tuñón de Lara, M. (Dir.); *Historia de España*; Ed. Labor; Barcelona, 1991
- Fontana, J.; "Introducción: reflexiones sobre la naturaleza y las consecuencias del franquismo", a Fontana, J. (Ed.); *España bajo en franquismo*, Ed. Crítica; Barcelona, 1986; pàgs. 9-39.
- González Gil, Pilar; "Análisis biográfico de las Juntas Municipales del Ayuntamiento de Mollet del Vallès"; UAB; febrer de 1986 (treball de curs inèdit)
- Macià i Gràcia, M. Carme; "El personal polític de l'ajuntament de Mollet del Vallès de 1930 a 1942", a *Notes*; Vol. 6; Ed. Sala Fiveller-Ajuntament de Mollet del Vallès; Mollet del Vallès; 1992
- Molinero, C. i Ysàs, P.; *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*; Eumo Editorial; Vic, 1992
- Tusell, J.; *La España de Franco*; Historia16; Madrid, 1989
- Pi, C. i Noró, J.; "De principis del segle XX fins els anys cinquanta", a DD.AA; *Moledo-Mollet 993-1993*; Ajuntament de Mollet del Vallès; Mollet del Vallès, 1993
- Rabassa Singla, Simeó; *85 anys de la vida d'un home*, Ed. Rabassa-Derbi, Barcelona, 1987
- Solé Tura, Joan; *Cent vides, cent històries. Mollet*; Editorial L'Aixernador. Edicions Argentonines; Argentona, 1986

Notes

1. Fontana, J.; "Naturaleza y consecuencias del franquismo"; pàg. 19
2. Aquest fet per exemple es produí a la població de Collbató (Baix Llobregat) on el secretari municipal destituït l'agost del 1936 pel Comitè de Milícies Antifeixistes Local, acusat d'haver votat a les dretes, demanà la seva reincorporació al càrrec. Després de presentar

- diverses instàncies al nou ajuntament i de passar l'expedient de depuració, el consistori va resoldre denegar-li la plaça, a més de per qüestions polítiques *"Por la antipatía que tiene creada por los motivos ya expuestos entre los vecinos del pueblo más adictos al Glorioso Movimiento Nacional, y especialmente de los que constituyen el ayuntamiento o pueden constituirlo"*. Per al càrrec de Secretari Municipal havia estat designat pel cap de les forces d'ocupació de la població un desertor de l'exèrcit republicà addicte a la causa franquista. Vegeu Lardín, A.; *"Collbató: una aproximació als fets de la guerra civil"*; Revista Materials; Centre d'Estudis del Baix Llobregat; (Sant Feliu de Llobregat, 2000)
3. Pi, C. i Noró, J.; *"De principis del segle XX fins els anys cinquanta"*; pàg. 125
 4. Acta municipal 21/4/39 (AHMV). La llevadora fou una de les persones "de reconocida adhesión a nuestra causa" que l'Ajuntament de Mollet designà per declarar en el sumariíssim contra l'alcalde republicà Josep Fortuny, juntament amb un dels nous regidors i el nou agutzil. Tots ells havien tingut enfrontaments amb l'alcalde durant la guerra i la llevadora, a més, fou despatxada del seu càrrec.
 5. Diversos pressupostos familiars elaborats per institucions oficials i privades indiquen com fins a finals de la segona meitat dels anys cinquanta les despeses anuals d'una família treballadora eren superiors als seus ingressos, mentre que per a l'any 1936 la situació era a la inversa. Vegeu Molinero, C. i Ysàs, P.; *"Patria, Justicia i Pan" Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya (1939-1951)*; Ed. La Magrana i Lardín, A.
 6. Acta municipal del 28 de gener del 1939, primera del nou règim franquista a la població. Els nous regidors seran: Enric Guiu, Isidre Segura, Joaquim Mañosa, Ermengol Joval, Josep Mora, Andreu Estrada, Josep Gaspà, Joan Ventura, Ramon Pou, Timoteu Parera, Miquel Busquets, Jaume Paradell, Vicenç Solà i Agustí Torrents. Es nomenarà també jutge municipal a Joan Gay, jutge suplent a Ramon Esteve i fiscal a Joan Comadrán. (AHMV)
 7. Macià i Gràcia, M. Carme; *"El personal polític de l'Ajuntament de Mollet del Vallès de 1930 a 1942"*; pàg. 36
 8. La família de Josep Fortuny fou desposeïda de les seves propietats, inclosa la pastisseria, i foren embargats els seus béns per no poder pagar la quota que se'ls hi havia assignat per eixugar les despeses de la reconstrucció de l'església i el cobriment del torrent Caganell. La quota per al cobriment del torrent Caganell i la reconstrucció de l'església era obligatòria per tots els habitants de Mollet. Carme Pi i Jaume Noró al seu capítol "Dels principis del s. XX als anys cinquanta" expliquen el següent: *"Les aportacions voluntàries foren del 80% per l'església i només del 34 % pel torrent. L'obligació de col·laborar va ser de dos tipus: determinades quantitats de diners indicades per l'Ajuntament i "voluntàriament acceptades" i contribucions amb treball fent transport de material en carro. Entre els contribuents per força hi havia destacats republicans; aquests fets van ser considerats com a humiliants per aquelles persones, com una manera de fer-los purgar el seu passat. Amb les contribucions "voluntàriament acceptades" es va cobrir el 100 % dels costos de l'església i una mica més del 50 % dels del torrent"* (pàg. 128).
 9. Macià i Gràcia, M. Carme; Op. Cit.; pàg. 37. L'únic que no fou substituït fou Ramón Negre i hi van entrar Josep Ribas -alcalde els anys 1915, 1918 i 1935- i Josep Giralt -regidor el 1935-. Josep Ribas, a més, va ser un dels signants de l'informe 'político-social' que elaborà la comissió d'informes de l'ajuntament de Mollet del Vallès per al judici de Josep Fortuny, en el qual se l'acusava d'ideologia d'esquerra separatista, cap de les milícies antifeixistes, no adicte al 'Movimiento Nacional' i *"uno de los mayores responsables de lo ocurrido en Mollet y su comarca. Propagandista anticatólico, intervino en los sucesos del 6 de octubre de 1934"*
 10. *Sembra*; febrer, 1960
 11. Molinero, C. i Ysàs, P. ; *El règim franquista. Feixisme, modernització i consens*; Pàg. 21
 12. *Sembra*; Novembre, 1955
 13. Ibidem
 14. *Sembra*; Juny, 1958
 15. *Sembra*; Gener, 1963

*L'enginyer tècnic del vint-i-u **

Antonio Carrillo

Degà del Col·legi d'Enginyers Tècnics de Barcelona

 Per començar, he d'agrair molt especialment a l'Escola Universitària Politècnica del Medi Ambient la càlida acollida que ha donat a l'exposició "150 anys d'Enginyeria a Catalunya", realitzada pel Col·legi d'Enginyers Tècnics Industrials de Barcelona al qual represento.

També per la invitació que em fan de poder expressar-vos, amb aquesta conferència, "L'enginyeria tècnica del vint-i-u", la visió que tenim de l'enginyeria tècnica industrial en el moment actual, i quines són les expectatives de futur, en un acte acadèmic tan entranyable com és la inauguració del curs 2000-2001.

I fets els agraïments que, de veritat, no són només un acte merament protocol·lari sinó que han estat fets de tot cor, passo, com dirien els *toreros*, a matar. I per parlar de l'enginyer del vint-i-u, ho faré en tres parts: La primera, dedicada a recordar i destacar com la societat i l'enginyeria han evolucionat al llarg del temps, per tal de poder analitzar el moment actual i fer un petit exercici de prospectiva i poder formular quin és el futur que, tot seguit, ens espera. La segona, destinada a repassar els trets més importants de l'evolució dels estudis d'enginyeria industrial, i en especial de l'enginyeria tècnica industrial, des dels seus inicis fins avui, i evidentment a formular com crec que haurien de ser en el futur pròxim. I la tercera, emprada a mostrar els trets més importants dels col·lectius professionals, dels cossos professionals, ja incorporats a la societat i al seu servei, i el paper de l'associacionisme: col·legis i associacions.

(*) Conferència pronunciada amb motiu de la inauguració del curs 2000-2001, de l'Escola Universitària Politècnica del Medi Ambient, de Mollet del Vallès.

L'EVOLUCIÓ DEL PROGRÉS TECNOLÒGIC AL MÓN I A CATALUNYA

Doncs, som-hi i anem per la primera part. En emprendre un tema com el que representa el títol de la conferència, que també podria haver estat "Els professionals tècnics del vint-i-u", em ve a la memòria la frase de Sören Kierkegard: "la vida s'ha de viure cap endavant, però només es comprèn, cap enrere". Així doncs, cal recordar alguns passatges de la història, però en clau d'innovació tecnològica.

La humanitat ha avançat sempre de forma continuada. Però, encara que pocs, hi ha dos grans moments en què es dóna un salt tan important que en diem grans revolucions. Aquests moments han estat conseqüència de grans, importants i decisives innovacions tecnològiques. És a dir, descobriments, conseqüència de la recerca, de noves formes de fer les coses o de productes que milloren les condicions de vida i el desenvolupament de les persones, i són acceptats pel seu entorn social. La primera gran innovació històrica, que va tenir lloc fa uns 10.000 anys, va ser la que va impulsar el gran canvi del neolític. L'home va sortir de les coves, va baixar dels arbres i va passar de ser un ésser depredador a ser un ésser productor. Va ser la revolució agrària i les innovacions, les tècniques agrícoles, ramaderes i, una mica més tard, pesqueres. D'aquest canvi en diem la primera gran revolució, perquè l'home va deixar enrere, de forma radical i irreversible, una forma de vida que l'aproximava més a les bèsties que a una espècie humana i intel·ligent. El fenomen va abastar tothom i res va ser com abans. Havia nascut la societat agrària, que hauria de durar i protagonitzar més de 10.000 anys.

Però encara que van ser deu mil·lennis, des del començament aquesta societat, com més anava, menys agrària era. És a dir, a base de petites innovacions i millores en les tècniques que s'anaven descobrint, s'obtenien millors i més resultats amb l'esforç de menys persones. I part de la societat es podia dedicar a altres qüestions, importants, però no relacionades directament amb la producció agrària. Fent grans salts en la història, i situant-nos, ja, a l'era de la civilització grega, ens trobem amb els resultats d'aquesta disminució de la societat agrària en benefici d'uns sectors socials que dedicaven el seu temps a activitats diferents: bàsicament a pensar. Neix l'art clàssic, l'escola grega de la filosofia i una de les seves conseqüències de més valor: la primera versió de la democràcia. Encara que primitiva, va fer veure als grecs que era millor parlar i parlar, discutir i discutir i finalment votar, a l'àgora d'Atenes, que sortir als camps i estomacar-se. I més tard, cada quatre anys, es reunien per celebrar-ho, fent els jocs olímpics. Som a les beceroles de l'estat de dret i de la seva regla de joc: la democràcia.

A prop dels grecs, un altre poble, els fenicis de Tir i Sidó, varen descobrir una forma de conquerir el món utilitzant la intel·ligència en contraposició a la força. I van desenvolupar una intensa activitat comercial utilitzant la navegació com eina de transport i comunicació a través de la Mediterrània i, de passada, anaven fundant centres de comerç i ciutats. Compraven i venien, feien contractes, rebuts, albarans, pagarés i van cercar una millor forma d'expressar aquests fets: van inventar l'alfabet. La humanitat deixava enrere l'escriptura cuneïforme i passava per expressar-ho tot, contractes comercials, penes i alegries, amb vint-i-sis signes. Era un important pas que, una vegada més, anava impulsat per una gran innovació tècnica.

I li va arribar el torn al poble de Roma. Aquella societat era menys agrària que les anteriors, i nobles i patricis, a més de governar i expandir el seu imperi, varen equipar els pobles bàrbars que conquerien amb carreteres, viaductes, clavegueram, climatització dels edificis, escoles, ... els cirks, ... i el dret romà. Fonament del dret actual, que vertebrava de forma fonamental la justícia d'alguns països molt avançats.

Filosofia, democràcia, alfabet, comerç, carreteres, viaductes, clavegueres, escoles i el dret romà. Innovacions que varen marcar el progrés de la nostra història i que ens han donat caràcter; encara trobem les restes monumentals d'aquestes cultures mil·lenàries que, al llarg dels seus imperis, varen construir. Però com tot, aquest imperi romà va caure i la humanitat va entrar en una llarga nit. És el primer mil·leni de l'era cristiana i durant més de deu segles sembla com si tot s'hagués aturat en el temps i una llarga nit estelada no acabés de passar.

Però un cop més, de la mà de la innovació tecnològica, la humanitat va donar un gran pas. Era el segle XV i la innovació, ara en forma de màquina, era la impremta de tipus mòbil. Johannes Gutenberg, amb el seu invent, feia possible la difusió del saber que durant molt temps havia estat en mans d'unes quantes persones que copiaven els llibres un a un, tancats en monestirs, apartats i aïllats de les zones poblades. En un any es van imprimir un milió de bibles. Havia nascut la galàxia Gutenberg i possiblement la primera gran màquina.

Aquesta innovació és clau, tant com ho va ser l'agrària del neolític, per al desenvolupament social. La difusió del saber impulsa la difusió del coneixement i accelera, com més va, l'evolució del pensament i els avenços científics i socials. La humanitat es desperta d'aquella llarga i estelada nit de l'edat mitjana i veu la llum del Renaixement. Informació, saber i coneixement s'expandeixen més com més va, i avenços científics aplicats fan néixer la tecnologia. Els corrents filosòfics, científics i artístics van evolucionant a una velocitat cada vegada més accelerada. Durant els se-

gles XV i XVI, el Renaixement, del XVII al XVIII la Il·lustració i el 1789 la Revolució Francesa, la fi d'un sistema absolutista i el foment de la democràcia. I després, l'Enciclopedisme, el Romanticisme i l'era contemporània ...

Durant els segles XVII i XVIII, ciència i tecnologia van més juntes. El Renaixement dóna lloc a nombroses innovacions tècniques, com el mecanisme bielmanovella, el maquinisme, les tècniques metal·lúrgiques i l'augment del rendiment de les energies disponibles. Tot això va suposar la llavor del que ben aviat va ser la segona gran revolució: la industrial.

Es va donar de forma exclusiva a la Gran Bretanya. Entre el 1770 i el 1830 es produeix la primera part d'aquesta revolució, conseqüència de tres causes:

1. L'esgotament del sistema tradicional d'explotació agrària i la concentració de grans capitals. (Anglaterra gaudia en aquell moment d'una preponderància mundial en el comerç i la indústria tradicional).
2. Les grans invencions tècniques que van transformar radicalment el treball tradicional, com és el cas de la màquina de teixir Jenny.
3. Les teories econòmiques i socials formulades per Adam Smith.

Aquests factors bàsics van comportar el procés d'industrialització, amb nous factors relacionats entre si:

1. Introducció de noves i organitzades formes de treball.
2. Les primeres grans migracions cap als centres urbans. La concentració del treball en fàbriques.
3. La implantació de la màquina de vapor, autèntic motor de la industrialització.
4. El sorgiment, factor que no s'aturarà mai i que perdura en els nostres dies, de noves necessitats tècniques i de noves professions.

Des de finals del segle XVIII i durant el segle XIX, el perfeccionament de la màquina de vapor i l'arrancada de la indústria siderúrgica i metal·lúrgica, van permetre caminar amb empenta cap una segona onada d'innovació, però ara de caràcter radical, que va consolidar la nova realitat: la societat era cada cop menys agrària i més industrial i, igual que al neolític, aquest fenomen afectava, encara que no a la mateixa velocitat, a tothom i no hi va haver camí enrere.

Les innovacions es van produir, bàsicament, en els camps de l'energia amb la utilització del vapor i l'aparició de l'electricitat, de la locomoció i el transport amb el motor de combustió, i de la indústria química i farmacèutica. En aquesta segona onada, Anglaterra ja no va ser tan preponderant i països com Alemanya o els EEUU van esdevenir capdavanters. La societat moderna caminava amb pas fort i decidit cap al segle XX.

Però veiem què passava a casa nostra, a Catalunya i a l'Estat espanyol. La implantació, a Espanya, dels processos d'industrialització que es donaven a Europa durant el segle XVIII i durant el XIX va presentar moltes dificultats. Tant és així que, fins i tot, es pot parlar d'un cert fracàs de la industrialització espanyola. Es vivia encara de les restes del segle d'or i es va arribar a fer tristament cèlebre la frase feta "*que inventen ellos*". Fins i tot el maquinisme i la innovació tecnològica es van arribar a satanitzar en alguns àmbits.

A Catalunya, però, la societat s'havia començat a preparar per a la transformació cap una societat industrial ja en el segle XVIII, tan sols unes dècades després que Anglaterra. Però els condicionaments de l'Estat van fer que la industrialització arribés amb mig segle de retard, cap al 1830. Igual que a Anglaterra, el motor que inicià el procés de transformació va ser la indústria cotonera i la dels estampats.

De fet, des del segle XVII a Barcelona es comerciava amb altres països amb vi i aiguardent. Aquesta activitat va permetre una intensa relació exterior que va suposar l'entrada d'informació, tecnologia i coneixement.

Coneixement que acabà mecanitzant el sector cotoner i industrialitzant el país, amb els canvis culturals i socials corresponents. Començà a néixer la burgesia i el que anomenaríem la societat civil.

Tèxtil

Josep Bonaplata i Roig utilitzà el 1833, per primera vegada a Catalunya, la màquina de vapor com a font d'energia per a la filatura i el tissatge de cotó. La fàbrica i el vapor foren cremats durant els avalots de 1835.

A Berga, a meitat del segle XIX, hi havia una potent indústria de filat i teixit de cotó.

Ramon Farguell inventà, cap el 1790, una màquina de filar, la Berguedana o Maixerina, que revolucionà la producció.

El francès Joseph M. Jacquard introdueix, el 1801, un sistema, governat per targes perforades, per a reproduir dibuixos en el teixit.

Primer, aprofitant l'energia dels rius i, després, amb la introducció del vapor, la indústria tèxtil s'estén per tot Catalunya.

Fragment del programa de l'Exposició
"150 anys d'Enginyeria a Catalunya"

La industrialització real a Catalunya, efectivament, arriba de la mà de la mecanització del sector cotoner durant la segona dècada del segle XIX.

Entre el 1827 i el 1833, es produeix un increment notable d'inversió industrial que contribueix a donar una empenta important al procés tecnològic, que estava aturat des del 1714 per les derrotes de Barcelona i Cardona contra el Rei Felip V amb la Reial ordre del Decret de Nova Planta que va deixar a Catalunya sense autogovern; des del Consell de Cent fins a les Universitats, tret de la de Cervera, deixant tota possibilitat de desenvolupament de Catalunya directament a les mans de Felip V. La reacció del poble català va ser callar i treballar.

Aquesta embranzida també es veu afavorida per la repatriació de capitals d'Amèrica, dels indians enriquits amb el comerç de les colònies de Cuba i Puerto Rico, i per una certa recuperació agrícola a la península.

És, com deia, el sector cotoner el que fa de les filatures i del teixit els primers motors de la industrialització. Cal recordar Ramon Farguell, que el 1790 inventà la màquina de filar, la Bergadana o Maixerina, que va revolucionar la producció. Primer amb la força del riu Llobregat, instal·lant a la seva conca les colònies tèxtils, models únics de centres de producció i socials.

Quaranta-tres anys més tard, hi ha un fet clau per a molts historiadors: el naixement de la fàbrica Bonaplata, el 1833. Era la primera vegada que s'utilitzava el vapor com a font energètica a l'Estat espanyol, cinquanta anys després de l'aplicació del mateix invent a Anglaterra. I l'any anterior s'havia introduït el primer teler mecànic. La fàbrica Bonaplata Vilaregut Rull i Cia, a més d'utilitzar telers mecànics i filadores, tenia annexos de tallers de fosa capaços de fabricar filadores modernes, i donava feina a 700 obrers.

Quan semblava que la industrialització ja era un fet a Catalunya, la Primera Guerra Carlina (1833-1839) va significar un nou obstacle i moltes fàbriques de fora de Barcelona van ser destruïdes. És per això que no fou pràcticament fins la segona meitat del segle XIX que es produí la vertadera i radical arrancada, que no afectava només el sector cotoner.

A partir de 1844, al mateix temps que es fundaven grans empreses filadores i teixidores de cotó com la Fabril Igualadina (1874), La España Industrial dels germans Muntadas (1847), la de Güell, Ramis i Cia (1848), la dels germans Batlló (1849), i d'altres, es fundaven diverses fàbriques modernes d'adoberia, porcellana i quincalleria, juntament amb les primeres societats anònimes de serveis públics, començant per les subministradores de gas per a l'enllumenat.

Però encara hi hagué grans obstacles que van determinar la industrialització catalana. D'una banda, la manca de recursos, que va provocar una

gran dependència del ferro i del carbó; i d'altra banda, les grans deficiències en les comunicacions. Malgrat tot, l'empenta i la il·lusió dels homes que volien tirar endavant el país varen aconseguir que s'establissin les bases necessàries per impulsar el progrés a Catalunya, mentre que a l'Estat espanyol, tret d'alguna excepció, se seguia mirant de lluny el fenomen de la revolució industrial.

És il·lustratiu l'exemple d'homes com Miquel Biada i Brunyol que tornant de l'Havana va impulsar i promoure la construcció del primer ferrocarril, la línia Barcelona-Mataró, que s'inaugurava el 2 d'abril de 1848, constituint-se la societat Camino de Hierro de Barcelona a Mataró el 1845, amb un capital d'un milió de duros. Pocs mesos abans de la seva mort, també va posar en marxa una fàbrica de teixits a Mataró.

Aquesta línia, la degana, va significar l'inici de la construcció de la xarxa de ferrocarril a l'Estat, que impulsà amb força el desenvolupament en diferents sectors: la maquinària pesant, la fosa i el metal·lúrgic. Un d'aquests sectors, la fosa, no va saber-se implantar a Catalunya i sí al País Basc. Però la resta de sectors sí que es van desenvolupar al nostre país i Catalunya va ser el millor client dels alts forns bascos.

Fou Valentí Esparó qui, el 1839, repregué les activitats dels tallers Bonaplata, Vilaregut, Rull i Cia, acabada la Guerra Carlina, dedicant-los exclusivament a la foneria i a la construcció de maquinària pesant. Setze anys més tard, el 1855, es posava d'acord amb Tous & Ascacíbar per fusionar les seves empreses. De la fusió va néixer La Maquinista Terrestre i Marítima el 1855, i en fou nomenat primer president, el 1856, Valentí Esparó.

Aquesta nova empresa estava destinada a tenir un paper clau en el desenvolupament industrial català i espanyol. Igual que a les Illes Britàniques, calien empreses com aquesta per fer realitat la modernització: màquines de vapor estàtiques, telers, vaixells, ponts, etc.

Va ser, doncs, La Maquinista, l'empresa degana d'una nova sèrie com Nuevo Vulcano i Alexander y Hermanos. Totes tres eren de Barcelona i conjuntament amb la Portilla & White de Sevilla, varen ser les més importants d'Espanya. També cal recordar a Planas, a la gironina Junoy, i a Barné i Cia, especialitzada en turbines hidràuliques, entre d'altres.

I torna a ser Catalunya la capdavantera en la construcció d'una màquina paradigmàtica de la revolució industrial.

Quan el 1883 circulaven per les vies fèrries espanyoles 1.500 locomotores i més de 25.000 vagons i furgons, tot de manufactura estrangera, fet que demostra la incapacitat de desenvolupar una indústria que aprofités l'establiment de la xarxa ferroviària, La Maquinista construeix la primera locomotora de vapor. A la resta de l'Estat segurament encara pensaven en la clau "*que inventen ellos*".

Després de la modesta però degana locomotora, de dos eixos acoblats, destinada a la Compañía de Tranvías y Ferrocarriles Económicos que explotava la línia de Barcelona a Sant Andreu, amb un preu de 46.998,65 pessetes per dues unitats, va venir la construcció de 721 locomotores de vapor, entre les quals destaquen les mítiques sèries 1400, 1700, Mikado, Santa Fe i la famosa Confederación. Aquesta última era la locomotora de vapor més potent fabricada a Europa: 4.226 CV. Evidentment, La Maquinista va tenir competidors: Babco & Wilcox, Euscalduna, Devis-Macosa i Constructora Naval, foren les més importants.

Aquest desenvolupament industrial, ja imparable malgrat les dificultats que la societat aniria posant al llarg del temps, (monarquies, repúbliques, dictadures i més guerres), va ser possible en molt bona part gràcies al naixement, gairebé de forma paral·lela, de la formació de professionals en l'àmbit industrial. És a dir, es va haver de dotar el país d'un sistema que formés tècnics industrials per donar resposta al desenvolupament que es produïa.

I la societat situada en plena revolució industrial, amb La Maquinista competint amb Euscalduna, Babco & Wilcox i Macosa, evolucionava a onades impulsades per innovacions tecnològiques cada cop més accelerades.

I de la implantació i consolidació, es va passar, superades les crisis socials, a l'etapa del *desarrollismo* que, també a l'Estat espanyol, estava motoritzada per Catalunya i basada en aquests apunts que anem comentant i que són els que recull l'exposició que ara hi ha en aquesta Escola i que tot seguit resumim:

El sector químic, es desenvolupava de la mà d'Amadeu Cros, continuador de l'empresa familiar. Va construir una fàbrica a Badalona per produir àcid sulfúric i nítric, inicià la producció d'adobs per a l'agricultura i expandí l'empresa amb una visió moderna i emprenedora.

Francesc Carbonell fou catedràtic dels estudis de Química Aplicada de les Arts el 1805. Era farmacèutic i treballà el vi i l'agricultura, i els tints per al tèxtil.

Joan Roura fabricava àcid sulfúric a la Bordeta i va fer la primera prova d'enllumenat públic a Catalunya.

El sector de l'automoció, liderat als seus inicis per Miquel Escuder, que havia treballat a La Maquinista. Era un tècnic experimentat. Entre el 1860 i el 1900 va fabricar màquines de cosir, va dissenyar i construir motors de gas i de benzina. Després es dedicà als ascensors, màquines elèctriques i maquinària industrial.

L'empresa Hispano Suïssa va desenvolupar diversos models de cotxes, dissenyats per l'enginyer Markus Birkigt, des de 1899 fins acabada la guerra espanyola.

Artur Elizalde fabricà alguns automòbils des de 1909 fins al 1924. Després de la seva mort, l'empresa es va dedicar a la fabricació de motors d'avions fins al 1951.

L'INI, recolzant-se en aquestes empreses, va crear els anys 50 diverses empreses: la Seat, la Pegaso i l'Empresa Nacional de Motors d'Aviació.

En el sector de l'*electricitat*, Frank S. Pearson, enginyer i financer nord-americà, l'any 1908 estudià diversos projectes per a l'electrificació de la indústria a Catalunya. Creà la Canadiense i la Societat de Ferrocarrils de Catalunya.

Just després d'inaugurada la línia Barcelona-Mataró, es va inaugurar la de Barcelona a Gràcia i Sarrià.

El 1908, Carles Montañès i Frank S. Pearson, van iniciar l'electrificació de les línies de trens, tot unint el de Sarrià amb els de les Planes i Vallvidrera.

Narcís Xifra fou un brillant enginyer que va fer importants instal·lacions elèctriques entre 1875 i 1877: La Maquinista Terrestre i Marítima, la Rambla de Girona i el Teatre del Liceu. I també va col·laborar en la xarxa telefònica de Barcelona.

El sector tèxtil, de la mà de Josep Bonaplata i Roig, utilitzà com ja he dit, per primera vegada, la màquina de vapor com a font d'energia per a la filatura i el tissatge de cotó. La fàbrica i el vapor foren cremats durant els avallots de 1835.

A Berga, a mitjans del segle XIX, hi havia una potent indústria de filat i teixit de cotó.

Ramòn Farguell inventà, cap al 1790, una màquina de filar, la Berguedana o Maixinera, que revolucionaria la producció.

El francès Joseph M. Jacquard introduí el 1801 un sistema de govern per targetes perforades, "*per reproduir dibuixos en els teixits*".

Primer aprofitant l'energia dels rius i després amb la introducció del vapor, la indústria tèxtil s'estén per tot Catalunya.

En el sector de l'energia, Jaume Arbós, cap al 1850, inventà un procés per generar un gas a partir del carbó que servia per a l'enllumenat i per produir energia.

Charles L. Lebon, el 1841, va fer un contracte amb l'Ajuntament de Barcelona per a l'enllumenat de la ciutat. Va crear la Societat Catalana de Gas.

El 1885, l'Ajuntament de Barcelona proposà una demostració entre llum de gas i elèctric a la Rambla.

La Societat Espanyola d'Electricitat, amb Narcís Xifra, il·luminà el seu tram amb una màquina Gramme, instal·lada a bord del vaixell Victòria al port.

Encara que a Catalunya no s'ha trobat petroli fins al 1973, la indústria del refinat de crus s'inicià a Tarragona amb l'empresa Pensilvània, esde-

venint amb el temps el sector petroquímic de Tarragona un *cluster* estratègic per a l'economia catalana i de l'Estat.

És una visió molt sintètica però intensa del que ha estat la industrialització a Catalunya, que ha contribuït sens dubte també al desenvolupament industrial, econòmic i social de l'Estat espanyol.

I la revolució industrial continuava, arreu del món: L'energia i el vapor donaven pas a l'electricitat, al motor tèrmic a la química fina, a l'electrònica, a la miniaturització electrònica de la mà dels semiconductors, al tractament de la informació, a les telecomunicacions i a la unió íntima d'algunes d'aquestes tecnologies, com són les TIC.

En altres àmbits econòmics i organitzatius, també es produeixen innovacions que ajuden a accelerar les onades de la revolució: les teories de F. W. Taylor i de H. Ford de la divisió del treball, la fabricació en cadena, el control de la gestió de la qualitat, l'evolució de les estructures jerarquitzades de piramidals a planes, matricials i en xarxa basades en processos, i els models d'excel·lència, com ara l'EFQM.

I el món empresarial formula, en el final de mil·lenni, nous valors com reptes de competitivitat necessaris per afrontar un escenari globalitzat. Valors que, per exemple, recull el model EFQM. A més a més dels ja tradicionals de rendibilitat de les empreses, s'hi afegeixen aquests: satisfacció dels clients externs i interns i impacte social òptim. Ara, doncs, a més a més de ser rendibles, les organitzacions han de satisfer les necessitats dels clients consumidors i dels clients interns (socis, col·laboradors, empleats, subministradors, etc.). I s'ha de gestionar la seguretat i la qualitat de forma que s'aconsegueixi un impacte social òptim per a les persones i l'entorn ambiental. Estem integrant el desenvolupament econòmic, social i ambiental. Es planteja com el gran repte d'aquesta nova societat el desenvolupament sostenible.

Actualment, historiadors, analistes i sociòlegs estan d'acord a convenir que s'ha produït una tercera gran revolució: la de la informació. La societat industrial dóna pas a la societat de la informació, on la major part de la població laboral o professional activa cada cop es dedicarà menys a activitats relacionades amb el model industrial clàssic que produeix i transporta. Cada cop més aquestes necessitats que la societat, evidentment, continua precisant, es poden obtenir amb la dedicació de menys recursos humans i amb menys consum de primeres matèries i energia i recursos financers. Igual que ja va passar i continua passant amb els productes agraris.

En aquesta nova societat, són les activitats de serveis a les persones les que prenen el relleu als excedents de mà d'obra professional i especialitzada que les activitats industrials i agràries proporcionen. I totes influïdes de forma directa i total, per les noves tecnologies de la informació i comunicació.

S'espera, i aquestes són unes expectatives que molts formulen, que en les pròximes dècades la població activa estarà repartida en un 5% dedicat a activitats agràries, d'entre un 10 i un 15% a activitats industrials, i la resta a activitats de serveis, especialment serveis d'atenció a les persones.

L'EVOLUCIÓ DELS ESTUDIS D'ENGINYERIA TÈCNICA INDUSTRIAL

En realitat, aquesta nova societat de la informació és la conseqüència del desenvolupament de la societat industrial. Veurem ara com ha respost el sistema de formació de professionals tècnics per afrontar aquests grans canvis.

A Catalunya, i concretament a Barcelona, el Decret de Nova Planta de Felip V impedia que el nostre país pogués prendre qualsevol iniciativa, en el camp de la formació universitària. Cal recordar el que va fer Felip V, desmantellant les universitats existents i creant la de Cervera. Era una institució molt mancada de recursos i competències, però formada per persones, segurament molt emprenedores, que ja formaven tècnics en la disciplina industrial.

Un pas endavant es va fer l'any 1850, a instàncies del Ministre de Foment, Manuel de Seijas Lozano, quan es va publicar el Reial decret de la

Energia

Jaume Arbós i Tor, cap el 1850, inventà un procés per a generar un gas, a partir del carbó, que servia per l'enllumenat i per a produir energia.

Charles L. Lebon, el 1841, va fer un contracte amb l'Ajuntament de Barcelona per l'enllumenat de la ciutat. Va crear la Societat Catalana per l'Enllumenat de Gas.

El 1885 l'Ajuntament de Barcelona proposà una demostració entre el llum de gas i l'elèctric a la Rambla.

La Societat Espanyola d'Electricitat, amb Narcís Xifra, il·luminà el seu tram amb una màquina Gramme instal·lada a bord del vaixell Victoria al port.

Encara que a Catalunya no s'ha trobat petroli fins el 1973, la indústria del refinat de crús s'inicià a Tarragona amb l'empresa La Pensilvania.

Fragment del programa de l'Exposició
"150 anys d'Enginyeria a Catalunya"

reina Isabel II, que ordenava els estudis de tècnics industrials, classificats en jerarquies superiors, enginyers de 1a, d'ampliació, enginyers de 2a i elementals, els mestres industrials. Neix, a partir d'aquest decret, el cos professional dels enginyers que evoluciona fins als nostres dies de la forma següent:

Tècnics de jerarquia superior: Els enginyers de primera. Van anomenar-se des del principi enginyers industrials; mecànics i elèctrics. Amb el temps s'hi van afegir els tèxtils, químics, electrònics i d'organització industrial.

Tècnics de jerarquia d'ampliació: Els enginyers de segona. Aviat van canviar la denominació per la de pèrits industrials i d'altres, com ara tècnics, directors d'empresa. Es va tornar a la de pèrits industrials i a l'actual denominació: la d'enginyers tècnics industrials amb les especialitats de: mecànics, elèctrics, químics, tèxtils i electrònics.

Tècnics de jerarquia elemental: Els mestres industrials. Van mantenir la denominació fins al segle XX.

La formació, però, d'aquests tècnics de l'àmbit industrial, tradicionalment ha estat fonamentada en els principis següents: respondre als requeriments d'una societat industrial, basar els perfils dels professionals en uns objectius i capacitats conseqüència de dos tipus de continguts ben clàssics i diferenciats: els conceptuals i els procedimentals. Aquests continguts són els que, amb les estratègies docents adequades i superats els continguts acadèmicament, donen als estudiants les capacitats que anomenem saber i saber fer.

La diferència de formació entre els enginyers industrials i els enginyers tècnics industrials, evidentment, ha estat fonamentada en la durada dels seus estudis. Però també en el seu itinerari curricular, és a dir, en com, quan i durant quant de temps despleguen els continguts. Així, l'enginyer tècnic ha desenvolupat i recorregut durant gairebé la meitat de la seva carrera els aspectes bàsics de fets i principis científics, però amb una càrrega important d'activitat pràctica al taller i al laboratori; i la segona meitat la dedica a l'especialització tecnològica pràctica. L'enginyer industrial, en disposar de dos anys més, planifica els itineraris d'una altra forma. Dedicar gairebé el mateix temps que l'enginyer tècnic als continguts bàsics de fets i principis científics i després dedica dos anys a les especialitzacions tecnològiques. Aquests aspectes són els que marquen, en teoria, la diferència entre els perfils de les dues professions, que són molt pròximes i que actuen i interactuen en el mateix àmbit professional.

Tret de les diferents formes d'accés a aquestes carreres i dels diferents plans d'estudis que han configurat la seva durada (de tres anys per als ETI i de cinc pels EI), el que cal analitzar ara és si el sistema produeix uns professionals adequats o no al nou model social. I el que exposaré, en aquest sen-

tit, crec que és vàlid tant per als enginyers tècnics, com per a totes les professions tècniques en general.

Professionals que saben i que saben fer, que és el resultat del model educatiu industrial, estan desfasats en l'actual marc social. Els empresaris estan d'acord en afirmar que els estudiants que avui finalitzen estudis tècnics, triguen un mínim de dos anys a saber-se situar dins l'entorn empresarial; en l'entorn real. Aquest temps d'adaptació és degut fonamentalment a la manca de capacitats d'interrelació personal, de flexibilitat i adaptació als canvis que continuadament es presenten.

Aquest canvi social que estem vivint és (encara que sembli dur de dir) irreversible i radical perquè, com en altres èpoques, res serà com abans i afecta a tothom. D'altra banda, els fenòmens de globalització de l'economia i del lliure mercat i la supressió de fronteres fan necessaris els models de gestió excel·lent per a ser competitius. Cal abordar l'activitat del dia a dia enquadrada en un context de desenvolupament sostenible que ja hem definit, i aquestes circumstàncies deixen caducs els sistemes de formació dels enginyers. De tots els enginyers. Els vells principis, conceptuals i procedimentals, han quedat escassos, curts. Cal donar una dimensió humana als tècnics i cal afegir un nou conjunt de continguts als currículums: els actitudinals.

Uns continguts basats en valors i principis que ajudin a trobar la forma de ser excel·lent, basats en el respecte per l'entorn social i ambiental, basats en una ètica i deontologia que suposi una aplicació dels coneixements teòrics i pràctics, conceptuals i procedimentals, que facin possible un desenvolupament sostenible i sostingut.

Cal, a més a més, aprendre a aprendre. I cal ser conscients del que significa la formació continuada. La necessitat, potser, de desaprendre algunes coses per deixar espai a altres. Cal que cadascú sigui capaç de gestionar-se el seu manteniment de capacitats professionals durant tota la seva vida activa. Ja no n'hi ha prou de dir: hi ha un temps per aprendre i un temps per produir. Avui tot és molt més complex. S'ha de saber viure, produint i aprenent, continuadament.

Cal dir que, a més a més de saber i saber fer, hem de saber ser i estar.

I ens cal saber desplegar, a partir d'ara, una nova enginyeria industrial, una enginyeria sostenible. És el repte en aquest important àmbit de la formació, en aquesta nova societat de la informació i del coneixement.

I per finalitzar, em restaria parlar-vos del que significa la vida professional, després d'aquest important cicle que és la formació universitària. Doncs, anirem per la tercera part.

DESPRÉS DELS ESTUDIS: LA VIDA PROFESSIONAL

Ni els nous col·legis professionals que avui es creen, ni les ja històriques i primeres associacions professionals del segle XIX, ni els gremis de l'edat mitjana, van ser els primers que van inventar això d'estar associats, col·legiats, units. Per què cal unir-se? La resposta la podem trobar en l'origen de la vida quan fa més de tres milions d'anys, la vida unicel·lular, independent i individual, evoluciona i es converteix en associativa, en societats cel·lulars. És, entre altres coses, l'explosió de les espècies i la defensa de la vida contra un medi hostil. Després ve la divisió del treball i les associacions cel·lulars, segons el lloc que ocupen en l'estructura vital, s'especialitzen en funcions locomotores, digestives, d'emmagatzematge d'energia, etc.

Els primers, per tant, no van ser els gremis ni les teories de F. W. Taylor que, tres o quatre milions d'anys més tard, varen aplicar a les seves organitzacions artesanals o fabrils. Ni més tard les associacions professionals i col·legials. I és evident que la força per créixer i defensar-se de medis hostils, s'obté de la pràctica de la sinèrgia de petits esforços individuals. I aquesta és la primera, bàsica i principal funció de les associacions.

Avui, però, aquests objectius, essent importants, no són ni els únics ni els principals. Són complementaris d'altres que al llarg del temps s'han evidenciat com a necessaris per a la societat. Anem, doncs, a fer un breu repàs de la història dels nostres col·legis professionals i a descriure quin paper tenen en l'actual moment.

En l'àmbit de l'enginyeria, ens hem de referir, de nou, a l'any 1850 i al Reial decret de 4 de setembre de la reina Isabel, que ordenava per primer cop els estudis d'enginyeria a l'Estat espanyol. Després que les primeres promocions d'enginyers, que en començar eren de 1a i de 2a, van finalitzar els estudis i van arribar a ser un nombre considerable, es va constituir la primera associació d'enginyers. Era a Barcelona, l'any 1855, i el seu president, Lluís Just i Villanueva. El temps va portar el canvi de denominació dels enginyers de segona per la de pèrits industrials. Quan aquest fet va estar consolidat, es va crear a Barcelona el 1905 la primera associació de la qual va ser president Josep Mestres i Borrell.

La vida professional va evolucionar amb aquestes organitzacions fins que, passada la Guerra Civil i ja organitzat el règim de la dictadura, després de tenir el món obrer organitzat i controlat en sindicats verticals, es va decretar el 1949 la primera Ley de Colegios Profesionales. D'aquesta llei, neixen gairebé tots els actuals col·legis que avui disposa la societat espanyola. El nostre es constitueix l'1 de maig de 1958, com el Colegio de Pèritos y Técnicos Industriales de Cataluña y Baleares i va ser-ne el seu primer degà, Joan Weil i Radvan.

Primer va segregar-se la demarcació de Balears, i després, més recentment, el novembre de 1995, totes les demarcacions del que era el Col·legi de Ca-

talunya també es van segregar i van transformar-se en col·legis independents. El col·legi matriu, el de Catalunya, va passar a ser l'actual Col·legi de Barcelona. De forma que ara els sis col·legis de Catalunya: Girona, Lleida, Manresa, Tarragona, Vilanova i la Geltru i Barcelona, formen el Consell de Col·legis Català. Tots, a més a més, disposen d'una organització paral·lela, que és una associació, amb l'única diferència que, si els col·legis són obligatoris per llei, les associacions són voluntàries i a través d'aquestes, per un camí federatiu, arribem a la FEANI, òrgan federatiu de nivell europeu.

I ja que estem parlant de lleis que obliguen, tocaria ara parlar del règim jurídic dels col·legis. La llei que els regula és la Llei 2/1974, que va ser el següent marc normatiu, després del dels anys quaranta. I aquesta llei és l'actual, però apedaçada o modificada en quatre ocasions. L'última, el Reial decret 6/2000 de 23 de juny passat. A més, cal recordar, també, les lleis autonòmiques en aquesta matèria. La catalana, és la Llei 13/1982.

Les reformes legals fetes a la Llei del 74 han estat per adequar-la a la Constitució Espanyola (la de l'any 1978), i a la lliure competència (la dels anys 1996, 1997 i 2000). Però la llei base continua essent la del 1974. Un any preconstitucional i de pretransició per tant, una llei igualment preconstitucional i d'abans de la transició de la dictadura a la democràcia. Tota una joia de llei, això sí, apedaçada pel davant i pel darrera i poc adequada per al moment actual, quan la societat és radicalment diferent a la de fa pocs anys.

Què justifica avui l'obligatorietat de pertànyer a un col·legi professional, en general i, al nostre en particular? El principi següent:

Hi ha professions que en diem de risc. És a dir, professions que la seva pràctica pot lesionar la vida, la salut o el patrimoni de les persones i també un altre patrimoni que és de la humanitat: el medi natural, ambiental i vital. I aquestes professions, a l'igual que altres activitats com el trànsit, cal regular-les, i els millors agents reguladors són els mateixos professionals, això sí, col·legiats.

Doncs ja tenim una raó de pes per als col·legis professionals, que en altres països tenen altres noms, però que compleixen funcions de regulació similars a les nostres. La bona pràctica professional, l'ètica i la deontologia, i les condicions de mínima seguretat i garanties socials, són els aspectes bàsics d'aquesta regulació.

Però la regulació no ho és tot. Hi ha altres funcions bàsiques per als col·legis. Sovint hi ha situacions conflictives entre diferents sectors professionals que tenen la seva línia divisòria una mica difusa, o també pot passar que les mateixes administracions per qualsevol causa no reconguin les atribucions dels nostres professionals. En aquests casos els col·legis actuen en defensa dels professionals i de la pròpia professió. És l'exemple de l'associació de cèl·lules per sobreviure en mitjans hostils.

Doncs ja tenim dues funcions bàsiques: la regulació i la defensa. Però

n'hi ha més: els serveis. La prestació de serveis, alguns dels quals són essencials per sobreviure professionalment. Per exemple, la formació continuada sense la qual en el moment actual, amb només dos anys sense cap activitat d'actualització de coneixement, un professional pot esdevenir poc competitiu i restar en una situació de *baixa empleabilitat*. Un concepte d'aquest nou món globalitzat.

Més serveis essencials: la cobertura de risc de responsabilitat civil professional. Sense aquest servei el professional es trobaria com el que practica el motociclisme sense l'equip necessari de la granota de cuir, els guants adequats, les botes, el casc, etc.

El servei d'informació especialitzada sobre àmbits corporatius, és a dir, col·legials, professionals; sobre temes més especialitzats relacionats amb les diferents sortides professionals. I els serveis d'assessories professionals, jurídiques laborals, mercantils i fiscals.

Tot aquest complex cistell de continguts, acompanyat del que significa una vida corporativa, associativa i col·legiada, que suposa la possibilitat de participar en comissions de treball específiques on es comparteix experiència, informació i coneixement, a més a més d'amistat i companyonia, fa difícil pensar com seria el desplegament i desenvolupament professional de forma aïllada.

De totes maneres, no són tot flors i violes per a les organitzacions col·legials. Avui afronten el repte de sortir d'unes inèrcies d'un passat pròxim, que les situava en unes dinàmiques orientades en direccions sovint contràries a les de l'interès general dels seus socis o col·legiats. Avui moltes organitzacions encara afronten el repte d'implantar sistemes de gestió basats en la transparència, l'estat de dret i la democràcia com a regla de joc fonamental. I altres s'esforcen a modernitzar els seus recursos i sistemes de gestió i producció de serveis.

Avui només podem entendre els col·legis professionals amb organitzacions orientades a la gestió excel·lent i al servei de l'interès general de la societat i dels seus professionals, coherents amb un model social basat en un desenvolupament sostenible i sostingut. Per això, els col·legis també han d'adoptar uns rols de lideratge, transmetent principis i valors que potenciïn una societat millor.

Per concloure, l'enginyer del vint-i-u ha de ser un professional sencer, ha de saber, saber fer i saber ser i estar, ha de combinar els seus coneixements teòrics tecnocientífics amb les capacitats de la pràctica procedimental i, també, les d'interrelació personal. Un perfil de capacitats tècniques, és evident, coneixedor i usuari intel·ligent de les TIC i un perfil humà basat en capacitats com la flexibilitat, l'empatia, la creativitat i la iniciativa, l'emprenedora, la de treball en equip, la d'aprendre a aprendre i per últim, la integritat i el compromís. Tot un repte.

***La Norma Granada:
Mètode de valoració de l'arbrat ornamental.
Exemples d'aplicació a Mollet del Vallès***

Olga Alcaide
Biòloga

mmersos en la nostra vida quotidiana sovint no prestem atenció als elements fixos que ens envolten i que formen part del nostre paisatge urbà quotidià. Lamentablement, solem incloure els arbres en aquest grup. Els arbres passen desapercebuts als nostres ulls fins que desapareixen del nostre entorn, fruit del frenètic procés urbanitzador que existeix avui en dia. És aleshores quan ens envaeix un sentiment de nostàlgia i d'impotència alhora. Ens resignem a pensar que això forma part del progrés i que és el preu que hem de pagar. O bé ens trobem indefensos a l'hora de poder actuar per protegir aquests elements vegetals que han format part de la nostra història, i ens sentim decebuts pel fet que ajuntaments o consells comarcals no puguin o no vulguin actuar al respecte per conservar-los.

Els arbres formen part de l'estructura de la ciutat. La seva existència no consisteix només en convertir l'espai públic en un lloc més bell i agradable, sinó que també ens aporten altres beneficis importants. No només oxigenen l'aire sinó que també fan de barrera acústica, les seves fulles retenen partícules sòlides contaminants existents a l'aire, proporcionen ombra i refresquen l'ambient a l'estiu. En definitiva, fan que les ciutats siguin indrets més habitables.

Les agressions al medi ambient han estat i són freqüents. Fins fa poc no hi havia lleis que protegissin els arbres i les arbredes. Qualsevol podia malmetre'ls i sortir-ne immune de la seva acció. El procés per arribar a protegir l'arbrat ornamental ha estat lent, però actualment podem gaudir d'una marc legal que protegeix les espècies vegetals enfront de les agressions físiques que malmeten el seu valor estètic, funcional i sentimental.

En aquest context, la Norma Granada (1990) pretén definir el valor

ambiental i social dels arbres ornamentals en un ambient urbà i periurbà, de manera que es puguin exigir responsabilitats morals i econòmiques a aquells que destrueixen una part del patrimoni natural.

Per a conservar els arbres i arbredes singulars, centenaris o monumentals més significatius del nostre entorn és molt important utilitzar, des d'ajuntaments i consells comarcals, la legislació que permet protegir-los; ens referim a les lleis de protecció dels arbres i de les arbredes d'interès local i comarcal.

LEGISLACIÓ

Que les ciutats han de tenir zones verdes i que se n'han de crear de noves és un fet que està molt assumit per la societat actual. El manteniment d'aquestes àrees verdes és costós i fa que una part proporcional dels pressupostos anuals d'ajuntaments i consells comarcals vagi destinada a la conservació i creació de zones verdes als espais urbans, en funció de la demanda i rendibilitat de cada ciutat. Per tant, la protecció i aprofitament dels elements naturals ja existents no només és una mesura d'estalvi sinó que també té en compte valors històrics, socials i naturals d'aquests elements naturals.

En el cas dels arbres, existeixen diferents lleis que els protegeixen davant actuacions que els puguin deteriorar o destruir. A Catalunya comptem amb una llei d'arbres monumentals (Decret 214/87 de 9 de juny, DOGC 857, 29-06-87 i les ordres de 20-10-88, DOGC 910, 4-11-87 i de 30-08-88, DOGC 1042, 12-09-88). Aquestes lleis permeten protegir a nivell nacional aquells arbres que pel seu port, edat i història tenen un valor social i natural reconegut. Un arbre monumental molt conegut a la nostra comarca és el castanyer gros situat a la Baga d'en Cuc (Cànoves) i conegut popularment com el castanyer de Can Cuc.

Existeix també una altra legislació menys coneguda però molt més útil pels ciutadans i administracions locals; són les lleis de protecció d'arbres i arbredes d'interès local i comarcal (Decret 47/88 d'11 de juny, DOGC 961, 04-03-88; Decret 120/89 de 17 d'abril, DOGC 1150, 02-06-89). Aquestes lleis permeten protegir elements vegetals que no tenen el mateix valor que els arbres monumentals però que són importants dins de l'àmbit municipal. Es tracta doncs de protegir arbres i arbredes d'interès local i comarcal i són els ajuntaments i els consells comarcals qui han de dur-ho a terme, per iniciativa pròpia o per demanda dels ciutadans. Municipis com ara Martorelles han fet ús d'aquestes lleis per tal de protegir el seu patrimoni arbori més significatiu.

LA NORMA GRANADA

Degut a l'expansió urbanística que ha tingut lloc durant les darreres dècades al nostre territori, la creació de zones verdes a les ciutats i les seves proximitats és cada cop més difícil. La principal dificultat amb què ens trobem és la manca d'espai que es podria dedicar a aquest ús. Per tant, és obvi que la conservació de zones verdes ja existents es converteixi en una acció de màxima rellevància, ja que són un recurs escàs i difícil de reemplaçar, sobretot els arbres, que acostumen a ser les víctimes del procés urbanitzador i de les mesures encaminades a millorar la circulació o aparcament de vehicles.

La valoració dels perjudicis ocasionats per la tala d'uns arbres o l'eliminació d'una zona verda no és fàcil. L'existència d'alguns precedents importants va fer que alguns autors, sobretot dins del camp de l'enginyeria forestal, desenvolupessin una sèrie de criteris que plantegessin aquest problema i que intentessin aportar una solució per tal de poder elaborar una valoració dels arbres a l'entorn urbà i periurbà. López Arce (1975) establí un sistema per a aquesta valoració. Uns anys més tard, en una reunió nacional de l'Asociación Española de Parques y Jardines Públicos celebrada a Granada el 1990, s'establí un criteri general per a valorar espècies ornamentals, autòctones i exòtiques. Aquests criteris es van agrupar en una norma anomenada *Norma Granada*; les normes i els valors que s'obtenen mitjançant la seva aplicació són evidentment discutibles, però no gaire més que altres valors convencionals acceptats tradicionalment.

Aquesta valoració en cap cas pretén ser un negoci, ja que no es tracta d'obtenir una compensació econòmica pel dany ocasionat, sinó que la seva finalitat és valorar al més objectivament possible la funció natural i social que té un arbre i protegir-lo de la mateixa manera que es fa amb altres elements de les ciutats. De fet, la Norma Granada no ens dóna el valor definitiu d'un arbre sinó que aquest ve donat pels mateixos habitants d'una ciutat que són els que l'hi atorguen el valor atenent al seu lligam històric, natural o sentimental.

VALORACIÓ DE LA NORMA GRANADA

Els criteris de valoració de la Norma Granada s'apliquen a espècimens anomenats "no substituïbles", que són tots aquells arbres de més de 30 cm de diàmetre a un metre del nivell del sòl.

En primer lloc, es necessita el preu de mercat de l'espècie que es pretén valorar. Dins d'aquest valor es considera el creixement, la longevitat i l'esperança de vida. A més d'aquest criteri, també és necessari conèixer el

diàmetre, en el cas dels planifolis, i l'alçada, en el cas de les coníferes. Amb el conjunt d'aquests criteris, ja es podria fer una valoració ràpida, però per obtenir un valor més acurat s'han d'afegir uns factors correctors que valorin característiques pròpies de l'individu i característiques locals de l'indret on es troba situat. Els factors propis de l'individu fan referència a la forma de la seva capçada, l'estat sanitari i l'expectativa de vida útil, seguint una taula de valors ja establerta per a cada espècie. Els factors locals fan referència al valor estètic i funcional, la representativitat o raresa i la significació històrica. També es consideren factors extraordinaris, com ara el fet de formar part d'un conjunt d'arbres o estar isolat.

Un cop assolits tots aquests criteris ja podem passar a obtenir una valoració bastant encertada de l'espècimen a estudiar.

El fet de poder catalogar els arbres i les arbredes d'interès local aplicant la Norma Granada ens permet declarar-los patrimoni natural i posar en mans dels òrgans de govern l'opció de protegir-los per la llei a fi que els interessos urbanístics no passin per davant dels interessos mediambientals sinó que es trobin en el mateix nivell de competència.

EXEMPLES D'APLICACIÓ DE LA NORMA GRANADA A MOLLET DEL VALLÈS

Per tal d'exemplificar aquest article, a continuació desenvolupem l'aplicació d'aquesta norma a diferents exemplars de l'entorn urbà i periurbà de Mollet del Vallès.

IDENTIFICACIÓ

Espècie: Celtis australis

Nom català: Lledoner

Nom castellà: Almez

MIDES (en metres)

Alçària: 12,16

Volt de canó (a 1,30 m): 1,84

Capçada (diàmetre): 12,71

Valor: 6.392.743 pts (38.425,32 €)

LOCALITZACIÓ

Terme municipal: Mollet del Vallès

Barri: Can Borrell

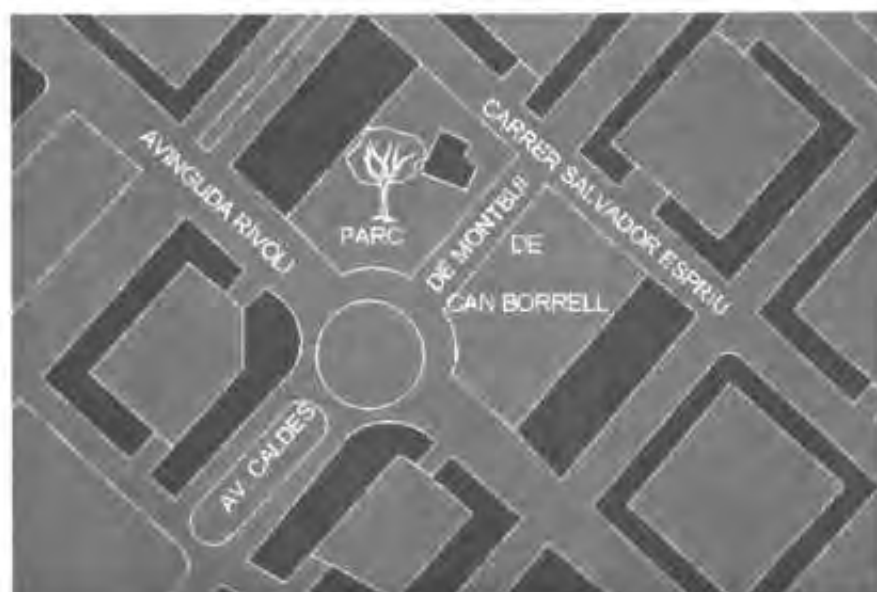
Carrer o plaça:

Parc o jardí: Parc de Can Borrell

VALORACIÓ

Bell exemplar de lledoner, sorprenentment respectat enmig d'un espai asfaltat. Es troba situat a pocs metres de Can Borrell, una masia que exemplifica la importància que tingueren les cases de camp en l'explotació de la terra al Vallès. El lledoner formava part de les propietats de la masia.

SITUACIÓ

IDENTIFICACIÓ

Espècie: *Pinus pinea*

Nom català: Pi pinyer

Nom castellà: Pino
piñonero

MIDES (en metres)

Alçària: 11,3

Volt de canó (a 1,3 m): 3,4

Capçada (diàmetre): 17,3

Valor: 674.668 pts (4.055,28€)

LOCALITZACIÓ

Terme municipal: Mollet del Vallès

Barri: Gallecs

Carrer o plaça: Carretera BV-5154

Parc o jardí: Paratge de Gallecs

VALORACIÓ

Arbre de port majestuós i capçada arrodonida que es troba situat quasi arran de carretera i que ha crescut isolat enmig dels camps de conreu. El pi pinyer es troba estès per tota la conca mediterrània, essent sobretot abundant en masses boscoses prop de la costa. Aquest arbre es coneix popularment com el pi de Gallecs.

SITUACIÓ

IDENTIFICACIÓ

Espècie: Tilia tomentosa

Nom català: Tell o til·ler

Nom castellà: Tilo

MIDES (en metres)

Alçària: 13,6

Volt de canó (a 1,3m): 1,7

Capçada (diàmetre): 12,5

Valor: 8.733.343 pts (52.494,13€)

LOCALITZACIÓ

Terme municipal: Mollet del Vallès

Barri: Estació del Nord

Carrer o plaça:

Parc o jardí: Parc de Can Mulà

VALORACIÓ

El Parc de Can Mulà va arribar a mans de l'Ajuntament gràcies a una donació dels germans Ros Costa-Jussà. Pel que fa als terrenys de l'antiga fàbrica tèxtil, van ser comprats per l'Ajuntament el 1986 després que la fàbrica fes fallida. El 1991 s'aprovà el pla d'execució d'un nou centre urbà on actualment s'ubica el mercat municipal. Aquest majestuós exemplar de til·ler que es disposa en renglera junt amb d'altres til·lers, formava part del camí que portava a l'entrada principal de la casa, avui convertida en la biblioteca municipal de can Mulà.

SITUACIÓ

IDENTIFICACIÓ

Espècie: Ulmus pumila

Nom català: Om de Sibèria

Nom castellà: Olmo de Siberia

MIDES (en metres)

Alçària: 18,4

Volt de canó (a 1,3m): 1,82

Capçada (diàmetre): 11

Valor: 861.993 pts (5.181,24€)

LOCALITZACIÓ

Terme municipal: Mollet del Vallès

Barri: Estació del Nord

Carrer o plaça:

Parc o jardí: Parc de Can Mulà

VALORACIÓ

Des de principis de segle els oms es troben afectats per una greu malaltia: la grafiosi, produïda per un fong que defolia ràpidament els arbres i produeix la seva mort. La majoria d'oms de parcs i carrers han estat atacats per aquesta malaltia. Un exemple en són els oms del parc de Can Mulà (*Ulmus campestris*) els quals van ser tallats a principis de la dècada dels 90. En el seu lloc es va plantar l'om de Sibèria (*Ulmus pumila*) que és més resistent a aquesta plaga.

SITUACIÓ

IDENTIFICACIÓ

Espècie: Quercus humilis

Nom català: Roure martinenc

Nom castellà: Roble

MIDES (en metres)

Alçària: 9,42

Volt de canó (a 1,3m): 0,72

Capçada (diàmetre): 6,7

Valor: 3.002.863 pts (1.8045,52 €)

LOCALITZACIÓ

Terme municipal: Mollet del Vallès

Barri: Estació del Nord

Carrer o plaça

Parc o jardí: Parc de Can Mulà

VALORACIÓ

El març de 1993 es va plantar aquest exemplar de roure per commemorar el Mil·lenari de Mollet del Vallès, en memòria dels plens que, des de la fi de l'edat mitjana i durant bona part de l'edat moderna, es celebraven sota els roures d'en Manent a Can Ros, prop de l'actual Escola de Policia de Catalunya.

SITUACIÓ

IDENTIFICACIÓ

Espècie: Laurus nobilis

Nom català: Llorer

Nom castellà: Laurel

MIDES (en metres)

Alçària: 9,8

Volt de canó (a 1,30 m): 1,98

Capçada (diàmetre): 8,2

Valor: 141.414 pts (850,01€)

LOCALITZACIÓ

Terme municipal: Mollet del Vallès

Barri: Centre

Carrer o plaça: c/ Sant Oleguer

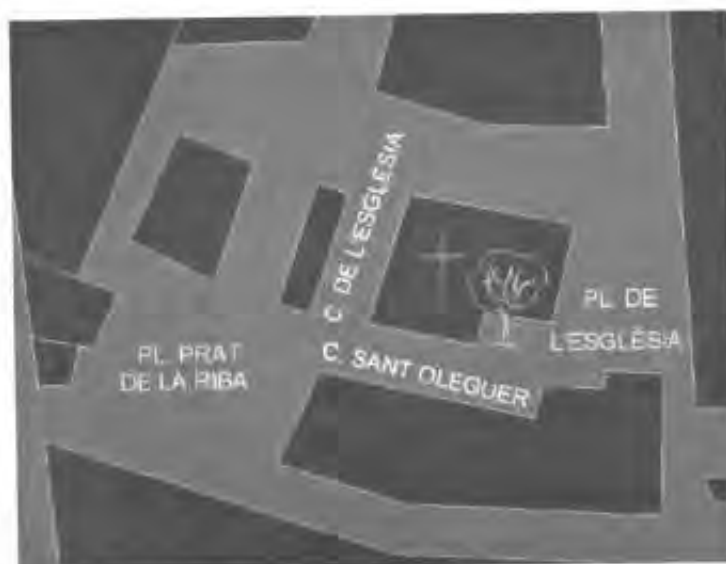
Parc o jardí:

VALORACIÓ

Majestuós exemplar de llorer que ha sobreviscut enmig de l'asfalt. La base del tronc es troba ramificada en tres parts les quals s'obren i donen una capçada de mides considerables. La seva situació és de fet una mica singular ja que es troba amagat en una cantonada de l'església i quasi arran de l'asfalt.

SITUACIÓ

IDENTIFICACIÓ

Espècie *Quercus humilis*

Nom català: Roure martinenc

Nom castellà: Roble

MIDES (en metres)

Alçària: 14,8

Volt de canó (a 1,30 m): 2,12

Capçada (diàmetre): 10

Valor: 18.803.263 pts (113.022,11€)

LOCALITZACIÓ

Terme municipal: Mollet del Vallès

Barri: Santa Rosa

Carrer o plaça: Ronda dels Pinetons

Parc o jardí:

VALORACIÓ

Els terrenys on ha crescut aquest magnífic exemplar de roure corresponien a la masia de can Besora, avui desapareguda. Aquest roure es trobava situat a tocar de la casa, envoltat de camps de conreu els quals s'han conservat fins a l'actualitat

SITUACIÓ

Bibliografia

- Arrizabalaga, A. (1996) *El valor de la natura. La Norma Granada*. Lauro (Revista del Museu de Granollers), núm. 12, Granollers.
- Asociación española de parques y jardines públicos, (1990) *Método de valoración dels arbolar-do ornamental. Norma Granada*, Ed. Raíces, Madrid.
- Bertran, J., Fernández-Villacañas, B., Izquierdo, J.M. i Moreno, A. (1993) *Els Arbres de Mollet*, Ajuntament de Mollet del Vallès, Mollet del Vallès.
- Corbalán, J., Gordi, J., Gordi, P., Lardín, A., Noró, J., Pérez, X., Pi, C., Vila, Ll. i Vilaginés, J. *Moledo-MOLLET 993-1993*, Ajuntament de Mollet del Vallès, Mollet.
- Institut Municipal de Parcs i Jardins, (1993) *Catàleg d'arbres d'interès local. Fitxes tècniques*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona.
- Masclans, F. (1984) *Guia per a conèixer els arbres*, Ed. Montblanc CEC, Barcelona.
- López, M.A. i Del Alamo, C. (1975) *El cálculo de indemnizaciones derivadas de la pérdida de árboles ornamentales*, Bol. Estación Central de Ecología, núm. 4 (7), pàg. 3-19, ICONA, Madrid.
- Saurí, A. (1993) VALARB. *Valoració de l'arbre ornamental "Norma Granada"*, Soft/Verd scp, Mataró.

Agraïments

A en Lluís Serra per l'elaboració dels mapes de situació i el seu ajut a l'hora de mesurar els arbres; a en Jordi Bertran per la informació històrica facilitada i els suggeriments fets en aquest article; i a la floristeria *El racó de les flors* de Granollers per la informació facilitada.

La cuina del Vallès

Pep Salsetes

Cuiner

 De la xerrada col·loqui sobre la cuina del Vallès Oriental que es va realitzar a la Marinette el mes de juny del 2000, l'organització em va encarregar que fes un escrit del que havia exposat aquell dia. Per motiu del temps que he tardat en escriure'l, encara que en essència digui el mateix, com és lògic, en la forma i en algun aspecte estarà un xic actualitzat.

És difícil personalitzar la cuina com un fet diferenciador comarca per comarca; crec que cal primer tractar el tema com una realitat global dels Països Catalans.

Segons la documentació que disposem del receptari de l'Apici, s. II dC, ja trobem elaboracions que tenen unes essències que marcaran més endavant la nostra cuina, per exemple: plats amb fruites, combinacions de peix i carn, etc.

És en l'època medieval on llegim, en el *Llibre de Sent Sovi* i en el *Llibre de Coch*, del Mestre Robert, les receptes que fonamenten les arrels de la nostra cuina tradicional. El *mig raust*, és l'avantpassat dels nostres rostits actuals, el *plat potatge de sípies e calamars* (amb fruits secs) ens recorda el bacallà amb panses de Quaresma. La utilització de canyella en plats cuinats amb carn, la picada d'ametlles, l'escudella medieval (estri que dóna nom a l'elaboració d'aquest plat), etc.

Amb les aportacions posteriors dels llibres conventuals i la progressiva adaptació dels productes d'Amèrica, entrem en el s. XIX, on ja trobem receptaris que ens expliquen el què es menjava de forma diària i festiva.

A principis del segle XX, el periodista Ferran Agulló reivindica l'existència de la Cuina Nacional i ens ofereix un receptari força complet que, juntament amb l'Ignasi Domènech, cuiner i prolífic autor de llibres de cuina, ens donen un bagatge prou complet del que més endavant hem anomenat Cuina Tradicional Catalana.

Paral·lelament a tot aquest procés de recerca i documentació tradicional, ens trobem davant d'una forta influència de la cuina francesa i italiana a

finals del s. XIX, sobretot en les zones urbanes on la burgesia s'enlluerna d'aquestes novetats culinàries, encara que en molts casos readapta aquests plats forans al nostre gust.

Fent un salt en el temps, passant per sobre dues dictadures i una guerra civil, en l'ambient de recuperació nacional, la cuina tradicional també rep una certa empenta. És l'època de moltes publicacions i reedicions de cuina tradicional catalana i comarcal. Es realitza a principis dels anys 80 el primer Congrés de Cuina, i en els mitjans de comunicació la Cuina té un cert espai de reconeixement.

El Vallès, com ja sabeu, està format per una part de valls i planes al·luvials que donen una agricultura d'horta prou variada i rica. També, per la seva condició climàtica pròxima al mar i per la seva zona muntanyenca, es donen una sèrie de contrastos d'hortes i boscos, petites pastures, i forma una zona de pas privilegiada on els seus habitants cultiven les verdures de temporada, l'aviram, xais, porcs, vedells; es cullen bolets de gran qualitat gustativa i es practica la caça. En una època no massa pretèrita a moltes cases es feien el vi, el vi bo i la mistela, i a Mollet i a Santa Eulàlia de Ronçana, el cava. Tot això pressuposaria una cuina prou rica i variada.

Abans de comentar les receptes del Vallès, hem de situar dos fets principals: els productes dels quals disposa un territori per construir una tradició culinària i les arrels històriques que ja s'han comentat anteriorment.

Entrant en el tema de les matèries primes, citem l'afecció "desorbitada" de conrear i consumir mongetes del ganxet, els cigrons petits de muntanya, els tomàquets tardans de Riells, els roses, els de Montserrat, els apis de Caldes, i parlant de productes elaborats: els torrons del xixoner de Granollers, les neules de Sant Quirze, les pastes de sopa i els carquinyolis artesans de Caldes, els formatges, matons, iogurts i quefirs, de sempre i de nova factura, de Caldes, Llinars, Lliçà, l'Ametlla, Moià i Vallromanes. Tots de gran qualitat i elaborats amb llets de vaca, cabra i ovella. També destaquem la producció d'avellanes, ametlles, oli d'oliva, en lleuger creixement, i el vi i la mistela, en franca decadència.

Entrant pròpiament en el receptari, podem parlar de:

- *L'escaxarrutat o catxaruda* escudella de verdures i llegums de mitja muntanya, citada per Joan Amades, que la situa a l'alt Vallès i que actualment encara té pervivència en alguns determinats masos.
- *La sopa de fredelucs* a l'estil tradicional del Vallès, amb picada d'avellanes i pa torrat.
- *Els escaldums o colls i punys*, plat derivat dels rostits de Festa major on l'aprofitament de colls, potes, pedrers, tripes, sang i fetge, de l'aviram guisat amb bolets o pèsols o patates noves, etc., segons el que corres-

pon a l'època, arrodonit per una picada catalana, fa que l'aprofitament es transformi en un plat de festa.

- *La vedella amb peres*, rostit de Festa major.
- *La sopa de cap de rap*, molt típica i de l'escola de la fonda Europa de Granollers, referència històrica i influència de molts dels nostres restauradors i cuiners de més de 40 anys de la comarca.
- *L'arròs a la cassola*, plat que es menjava els dijous i/o els diumenges a moltes cases.
- *Els guisats de menuts: cap i pota, ventre i llengua, sang i perdiu, etc.*

Per destacar l'afecció dels vallesans al consum del bacallà, destaquem el que ens van explicar a la casa anomenada *El cafè*, del Pla de la Calma, explicació que coincideix amb la d'altres cases de menjars del Vallès, del costum del diumenge a la tarda d'anar a berenar (!) bacallà amb tomàquet; o també, per fer baixar, peus de porc guisats.

On podem destacar aspectes diferenciadors respecte a altres comarques, és en la característica d'afegir els *rostillons* en els embotits. Això produeix una botifarra d'ous i una botifarra negra, per exemple, amb un sabor molt original, que no es dona en cap altra comarca.

Un altre embotit original és el *ventre dels ossets*, elaboració quasi específica per guisar amb pèsols i faves tendres o bé amb mongetes del ganxet, sobretot en l'època de desgranar.

La cuina del Vallès disposa, doncs, de tots aquests productes i de molts d'altres que, per la seva facilitat de comunicacions, li arriben d'arreu. Seria bo aprofitar el bagatge cultural i aquesta situació de privilegi, per tal de mantenir i superar la situació actual de la cuina vallesana. Feina que deixem en mans de les noves generacions de cuiners i cuineres que, molt més formats que nosaltres, poden, si volen, situar el Vallès com una comarca d'alta referència culinària.

Com a tema d'actualitat destacarem que s'està tirant endavant un projecte de llibre de cuina vallesana, en un sentit ampli, on hi haurà, a més a més de les receptes, els productes, els costums, etc.

Fa falta un treball global sobre la cuina i els menjars del Vallès, encara que tenim constància de l'existència de treballs locals com són el Tastaolletes de Mollet, el concurs de cuina vallesà de l'Àncora de Granollers, recull de plats locals de Llerona, quatre anys de concurs de peix blau i bacallà dins la Festa major de blancs i blaus de Granollers, 14 anys de concursos de menjars tradicionals a Palautordera, dos anys del sopar de l'àvia a Lliçà d'Amunt, etc.

Amb l'ajut de totes aquestes referències i del que ens vulguin oferir les vallesanes i els vallesans, podrem fruit tots d'un arxiu més global de cuina i de tradicions culinàries que pensem que fa falta a la nostra comarca.

*Entrevista a Salvador Pedragosa **

Ramon Boter de Palau

Geògraf

ls profunds canvis que ha patit Mollet del Vallès durant els darrers cinquanta anys han afectat molt el que a primeries del segle XX eren les activitats econòmiques principals de la població: l'agricultura i la ramaderia. Per aquesta circumstància avui conversem amb una persona de les últimes famílies pageses actives del poble, en concret entrevistem a Salvador Pedragosa i Miró, el qual, amb els aclariments complementaris del seu germà Ramon, ens ajuda a comprendre una mica més el món de pagès.

La família Pedragosa viu a Can Flaquer que, juntament amb Can Pantiquet, formen un conjunt rural situat al llindar de l'antiga carretera de Barcelona a Ribes. Actualment aquestes dues masies estan engavanyades entre blocs de pisos de nova planta al bell mig del barri de Can Pantiquet.

Els germans Pedragosa em parlen de llaurar, veremar, sembrar, batre, munyir, escatar i del bestiar amb el coneixement i la familiaritat pròpia d'aquells qui han treballat i viscut la terra des de fa moltíssimes generacions. Les respostes que segueixen a continuació ens ho posen de manifest.

La seva família, quan es va establir a Mollet del Vallès?

Els nostres avis paterns van venir al poble, procedents de Sant Fost de Campsentelles, l'any 1886, quan el nostre pare encara no tenia mig any d'edat. Aleshores ja es van instal·lar com a masovers de Can Flaquer. Posteriorment, durant els anys de la I Guerra Mundial, el meu avi, que era un home molt emprenedor, va comprar la casa i unes quantes peces de terra al voltant d'aquesta casa. Encara recordo que el pare m'explicava que la casa i la finca va costar 30.000 pessetes.

(*) Aquesta entrevista ha estat elaborada a partir de les converses mantingudes a Can Flaquer amb Salvador i Ramon Pedragosa i Miró durant la primera quinzena de desembre de 2000.

Un aspecte de la façana principal de Can Flaquer

La família de la mare també provenia de fora, concretament de Vilanova i la Geltrú. També van venir al poble a fer de pagesos.

Can Flaquer i Can Pantiquet formen un conjunt arquitectònic compacte. Es té notícia de com va anar el procés de formació d'aquestes dues masies?

Ho desconeixem, caldria remuntar-nos a temps immemorials per a poder parlar-ne amb els qui en van ser els protagonistes per a esbrinar-ho.

Segons sembla, Can Flaquer és la casa més antiga del conjunt. Els finestrals gòtics de la façana i el portal, possiblement anterior, així ho confirmen. Un altre element que ens permet afirmar la major antiguitat de Can Flaquer és que té les parets fetes de tàpia, és a dir, fetes directament amb terra i pedres del camp, en canvi Can Pantiquet està feta amb materials més moderns. En relació als materials de la casa, destaca el fet que la biga mestra

que corona la coberta i separa els dos vessants és un exemplar de tronc de fusta notable degut a la seva llargada, ja que és tota una peça que va des de la façana principal perpendicularment fins a la paret que està darrera de la casa.

Probablement les dues cases en un primer moment pertanyien a un únic propietari, només cal observar que una de les teulades de Can Flaquer vessa les aigües i s'encavalca directament sobre Can Pantiquet, fet, al nostre entendre, inconcebible si s'hagués tractat de dues propietats independents.

Amb els terrenys que envoltaven la casa passava exactament el mateix, ja que les peces de terra de Can Flaquer estaven envoltades pels camps de Can Pantiquet.

Actualment el nom de Can Pantiquet sembla tenir més rellevància, degut a què dóna nom a tot un barri. No obstant, som del parer, per les raons que ja s'han apuntat, que Can Flaquer deuria ser més important en el passat. Ara que parlem del nom de les cases, segons ens ha arribat per tradició oral, el topònim de la masia de Can Flaquer responia a la circumstància que la casa tenia un forn que assortia de pa el veïnat. De fet, el meu germà i jo encara guardem ben viu el record del forn de pa que hi havia allà on ara hi ha el porxo, davant de la casa.

Els germans Salvador Pedragosa (esquerra) i Ramon Pedragosa (dreta)

El celler, l'era, les quadres del bestiar, les golfes amb el graner, són parts de Can Flaquer que delaten una certa diversitat en les tasques al camp. Quines són les activitats agrícoles i ramaderes a les que s'ha dedicat la seva família al llarg dels anys?

Els pagesos d'aquest país sempre hem fet una mica de tot, no obstant sempre hi ha hagut una activitat que ha destacat per sobre de les altres.

Ara ja fa tres generacions que treballem la terra de Mollet del Vallès; per tant al llarg d'aquestes dècades ens hem dedicat a diferents activitats en funció dels nostres interessos però, sobretot, hem estat condicionats per la demanda del mercat i hem actuat en funció de l'aparició de nous cultius i a la introducció d'innovacions en la maquinària. Durant la generació del nostre avi el cultiu més important era possiblement la vinya, conreu que després de superar la fil·loxera, a principis del segle XX, es tornà a recuperar. Aleshores el regadiu més important era el cànem, el qual va anar desapareixent gradualment i fou substituït per les patates. Nosaltres el cànem ja no el vàrem conèixer. Amb la generació del pare vàrem introduir les vaques per a l'obtenció de llet i diferents conreus de regadiu (mongetes, patates).

A banda de tot això sempre hem cultivat diferents conreus de cereals (blat, ordi, etc.), però en general sempre han estat menys rendibles econòmicament que la vinya, els conreus de regadiu o el bestiar.

El conreu de la vinya històricament ha tingut un pes important a Mollet del Vallès. Vostès l'han conegut aquest esplendor?

Sí, ha estat un cultiu important fins fa ben bé quaranta anys enrera. A l'època dels pares era un cultiu molt destacat. De fet, la família de la mare es va establir a Mollet per a treballar la vinya. Nosaltres en vàrem tenir fins fa trenta anys, quan el Ministeri de l'Habitatge, amb el ministre franquista Morteo Alfonso com a representant, va expropiar tot el sector de Gallecs, al nord del terme. Aquest fet va representar condemnar l'agricultura molletana a ser una activitat econòmica de subsistència, ja que, a partir del moment que la zona agrícola més important del terme passa a ser propietat de l'estat, els pagesos no hem pogut invertir-hi diners, degut a la sensació de provisionalitat permanent que tenim des d'aleshores. Actualment, heu de pensar que la llicència per a poder treballar a Gallecs es renova cada sis mesos. Ara la vinya a Mollet és un conreu residual, només queden quatre claps molt petits a Gallecs que es mantenen més per afició que per lucre.

Els avis, segons ens explicaven, van veure plantar molta vinya durant la segona meitat del segle XIX. Concretament recordaven quan el Sr. Marcet,

Ramon Pedragosa
amb el seu tractor

d'origen francès, va comprar els terrenys compresos entre les masies de Can Ros i la Torre de Malla, ja dins del terme de Parets del Vallès, que eren boscos i els van estassar per a plantar-hi vinya. Resulta que, per trencar la terra i fer els solcs per plantar-hi els ceps, van fer servir una màquina de vapor que només funcionava en sentit descendent, per tal remuntar-la un altre cop a la carena els calien cavalls de tir. Arran de la plantació d'aquest cultiu, es van fer una sèrie de cases de pagès noves, com Can Ros o la Casa Nova.

Una mostra que la vinya ha deixat de ser un *modus vivendi* és el celler de casa, que actualment s'ha transformat profundament. Abans hi teníem els cups, les premses, les bótes i tot els estris propis d'un celler per a elaborar el vi. Entre els elements relacionats amb el món de la vinya que conservem hi ha el perol del vi, el qual servia per a bullir-lo i fer vi bo.

Actualment quins conreus tenen?

Actualment estem jubilats; malgrat això encara portem uns quants camps de Gallecs que estan situats als voltants de les cases, avui ja desaparegudes, de Can Fonolleda i de Can Torres. Plantem cereals que després venem directament a fabricants de pinso, com per exemple a l'empresa Pinsos Grau. En aquests camps, fins fa pocs anys, encara fèiem farratges però, al no tenir bestiar, ja no té raó de ser plantar alfals, civada o blat de moro, etc.

Ara que parlen de la venda de cereals, ens podrien explicar on han venut els diferents productes que han produït?

Ara, com ja s'ha citat, el gra es ven directament a la indústria agroalimentària i és el mateix fabricant qui fixa el preu. Abans, per exemple, el cereal el portàvem al Sindicat de Pagesos. En el sindicat hi havia un molí de martells en el qual els pagesos hi portàvem el gra per fer-ne pinso pel bestiar. El preu de la mòlta no era molt car. El producte resultant era una barreja de segó amb farina molt granada. També veníem una mica de blat a la Farinera Moretó; però en general el blat que es produïa a la població no era ni del tipus ni de la qualitat més òptima per obtenir-ne farina refinada.

La producció de regadiu (patates, mongetes, etc.) sempre es portava al mercat de Granollers o al de Mollet mateix.

Les vaques, que en vàrem tenir fins fa quinze anys, produïen llet que nosaltres veníem a la menuda, o bé la venia a buscar cada dia, a les set del matí, el "lecheró", el qual la portava a Barcelona per vendre-la.

I, finalment, el vi també el veníem a la menuda.

En un altre ordre de coses, i ja per finalitzar la conversa, ens podrien parlar del regadiu de Mollet i del sistema de reg...

Els cultius de regadiu de Mollet sempre han estat a la part més baixa i més propera al riu Besòs. Els nostres camps de regadiu, en concret, eren diverses peces de terra compreses entre Can Flaquer i el riu. Les regàvem amb aigua de la mina que aflorava a l'alçada de Can Magarola. Aquesta aigua, a continuació, es canalitzava i travessava els camps de conreu de Can Magarola, Can Magre, Can Pujol, etc., fins que arribava l'aigua a les terres de casa. L'aigua del canal es repartia de manera equitativa (número d'hores determinades per setmana) per cada una de les propietats, en funció de la contribució econòmica que s'hagués fet al construir la mina d'aigua, avui ja més que centenària. Evidentment l'aigua es repartia per

hores, però només era necessària durant l'estiu, quan l'aigua és escassa, o en temporades molt eixutes. Quan era època de pluges, o a l'hivern, el sobrant de l'aigua es tornava al riu a través del que nosaltres anomenàvem el canal del "desvio".

Conversar amb els germans Pedragosa ens ha servit per a conèixer el pagès i el seu món de més a prop. Un món que ha afaïçonat, al llarg de molts segles, el paisatge que ens ha arribat fins als nostres dies i que ara, degut al creixement de les nostres ciutats, es veu amenaçat. En aquest sentit l'entrevista vol ser una humil aproximació per a conèixer de més a prop l'activitat de pagès i, en definitiva, un món que a Mollet del Vallès està en vies d'extinció.

Finestral gòtic de Can Flaquer

An aerial photograph of a coastal region, likely in Catalonia, Spain. The image shows a mix of urban development, including buildings and roads, and natural features like hills and a river. A high-speed train is visible in the bottom right corner, moving towards the left. The text is overlaid on the central part of the image.

MONOGRAFIC

*La gestió del territori
del passadís prelitoral
de Catalunya*

Presentació

El dia 31 d'octubre de 2000 es va celebrar al Centre Cultural la Marineta una jornada titulada: *"La gestió del territori del passadís prelitoral de Catalunya. Evolució, situació actual i perspectives de futur"*, organitzada pel Grup de treball de gestió territorial i sostenibilitat de la Xarxa de Ciutats i Pobles cap a la Sostenibilitat. Per tant, dins d'aquest monogràfic hi trobem els dos treballs que es van presentar a la jornada, que són els articles de M. Cunill i de J. C. Sallas i, a més a més, una aportació de J. Gordi sobre la mateixa temàtica.

El passadís prelitoral català, és a dir, les terres que van des de l'Empordà al Camp de Tarragona, ha estat un territori per on, des de la Via Augusta romana, han passat i passen importants vies de comunicació i on han crescut notables ciutats.

En els darrers decennis l'ús i la gestió d'aquestes planes prelitorals ha generat un creixement del sòl urbanitzat i dels eixos viaris que fa perillar la qualitat ambiental d'aquest àmbit geogràfic on viu un tant per cent molt important de la població catalana, ja que ha anat en detriment dels espais agraris i forestals. En conseqüència, reflexionar sobre aquest procés i sobre quines són les perspectives de futur és vital per tota la ciutadania i, sobretot, pels responsables municipals, ja que són ells els que, en primer terme, dirigeixen el planejament i la gestió del territori.

*Grup de treball de Gestió Territorial i Sostenibilitat .
Xarxa de Ciutats i Pobles cap a la Sostenibilitat.*

Reptes ambientals i territorials de la plana prelitoral

Manel Cunill

Coordinador General de l'ADENC

UNA OPCIÓ TERRITORIAL

a transformació del territori al llarg d'aquests anys ha estat notable pel dinamisme obligat o voluntari d'una societat abocada a conviure amb un canvi socioeconòmic que ha estat vertiginós els darrers trenta anys. Tot plegat no són res més que noves situacions i reptes propis de l'evolució de qualsevol societat més o menys organitzada. Però, des d'una perspectiva ambiental, l'ús que fem o hem fet col·lectivament del territori on estem assentats és un aspecte cabdal, atès que el territori és un bé finit que, com a tal, és escàs.

Dins d'aquesta famosa Regió metropolitana de Barcelona de fet hi conviuen realitats territorials força diferents, malgrat que certs planificadors vulguin convertir-ho en un territori homogeni. Tal pretensió no deixa de ser una il·lusió que, a vegades, rep el suport de certes opcions polítiques massa ansioses de trobar nous desllorigadors a problemes i situacions, dels quals no tan sols no han trobat la solució, sinó que encara no han estat ni capaços de diagnosticar-ne la causa.

Pot afirmar-se que en l'esmentada regió s'hi localitzen, principalment, dues àrees metropolitanes: Barcelona, a la façana marítima, i el Vallès, principalment assentada a la plana prelitoral, limitada per la serralada litoral i prelitoral. Sense la intenció d'analitzar una per una les variables que defineixen ambdues àrees metropolitanes, sí que faré esment a un parell de fets territorials i ambientals que les diferencien. Un és la seva configuració territorial; mentre Barcelona és un continu urbà, el Vallès és un arxipèlag de ciutats i pobles connectats o separats per una notable extensió d'espais naturals, bàsicament espais agrícoles, zones forestals i espais fluvials.

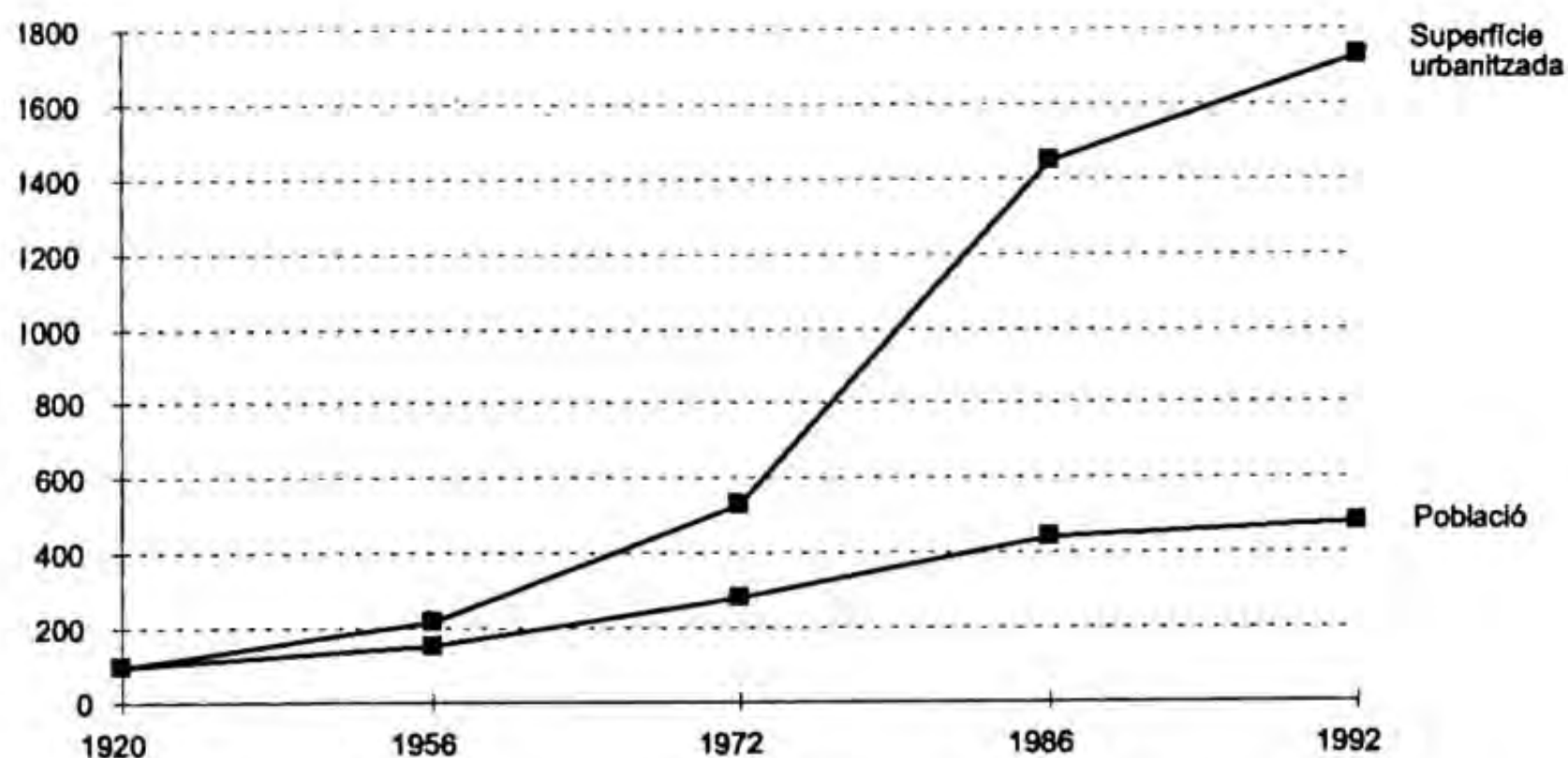
Un altre element important és el mar; mentre l'àrea metropolitana de Barcelona es beneficia de l'efecte marítim en la regulació de les seves variables climàtiques (temperatura, humitat, règim de vents, etc.), en el cas del Vallès l'efecte no és pas el mateix. Tanmateix aquest darrer aspecte és important, ja que l'ocupació de la quasi totalitat de la plana (que ja preveu el planejament vigent), l'augment significatiu de la ja important mobilitat que suporta la comarca, i la configuració geològica del Vallès en forma d'olla, provocaria especialment a l'hivern situacions d'estancament atmosfèric, amb certes concentracions contaminants gens recomanables.

Davant d'aquesta situació el futur del territori, o el debat territorial, pivota sobre les nostres decisions a la plana o corredor prelitoral. En definitiva sobre l'espai vital o escenari possible dels creixements del futur.

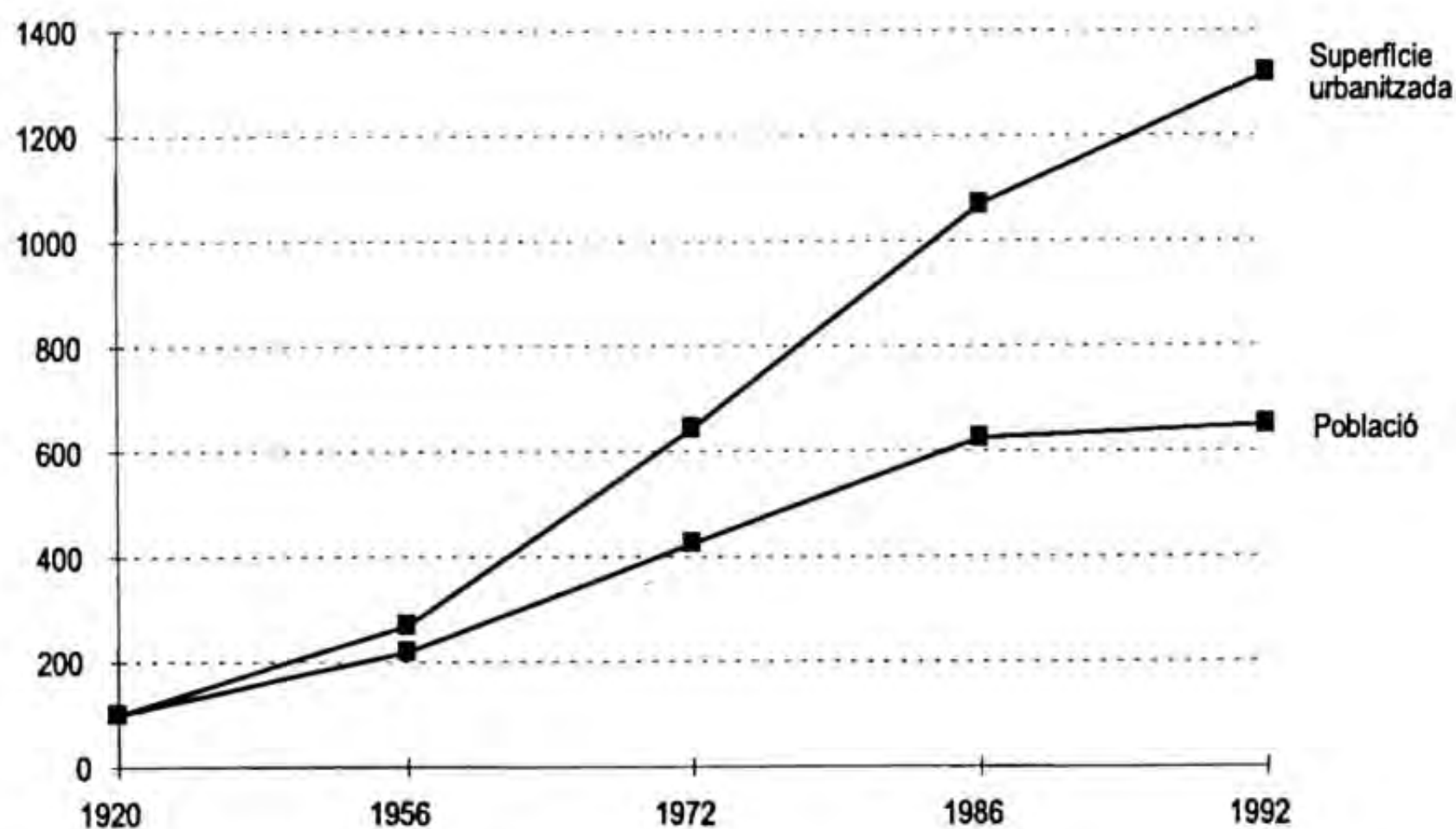
Per aquest motiu és essencial concertar unes certes bases de l'estructura que entenem essencial de la nostra identitat territorial. En aquest punt és necessari definir què és l'estructura bàsica del nostre territori, que personalment crec que són els sistemes urbans i els sistemes naturals. Per tant, qualsevol política territorial no pot obviar la conservació i dinamització d'aquestes dues estructures.

LA PLANA PRELITORAL DEL VALLÈS: UN PATRIMONI DE TOTS

El paisatge de la plana del Vallès presenta un mosaic d'ambients agrícoles i forestals entorn a les zones urbanitzades. Des d'una perspectiva biològica, aquesta combinació d'ambients naturals a la plana del Vallès és summament interessant. D'una banda, hi trobem un conjunt d'organismes que són absents o rars en les nostres serralades. Això és degut en gran mesura a que molts éssers vius es presenten associats a ambients oberts, com els camps de conreu, poc representats a les serralades, on el predomini de les superfícies del sòl forestal és aclaparador. D'altra banda, les condicions que es donen en les zones de contacte entre el medi agrícola i el forestal comporten un important conjunt d'interaccions biològiques entre ambdós tipus d'ecosistemes i determinen la presència de molts organismes. Aquest és, per exemple, el cas de determinades aus, que s'alimenten en els espais oberts que conformen camps de conreus i erms, i que troben refugi o niuen en les zones forestals adjacents. Molts organismes lligats als ecosistemes fluvials els trobem localitzats a la plana del Vallès, ja que és a la plana on poden assolir un major grau de desenvolupament.

Creixement relatiu de la població i la superfície urbanitzada del Vallès Occidental, considerant com a base 100 la població i superfície urbanitzada del 1920.

Creixement relatiu de la població i la superfície urbanitzada del Vallès Oriental, considerant com a base 100 la població i superfície urbanitzada del 1920.

A més a més, els espais naturals de la plana del Vallès desenvolupen funcions de connexió biològica entre les diferents subunitats geomorfològiques del sistema costaner català, tant entre les serralades Litoral i Prelitoral com entre les regions planeres prelitorals del Penedès i la Selva. Les connexions que mitjançant els espais naturals de la plana vallesana s'estableixen entre ambdues serralades, tenen un especial interès en l'estratègia per a la conservació del patrimoni natural de Catalunya, i a més comuniquen els espais d'interès natural d'ambdues serralades inclosos dins el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN).

A banda dels valors purament naturals, aquests espais presenten altres valors gens menyspreables de caràcter cívic. Els espais de la plana constitueixen l'entorn natural més proper per a un gran nombre de ciutadans, en el qual poden desenvolupar pràctiques de lleure i activitat cívica.

El desenvolupament urbà experimentat a casa nostra en els darrers decennis ha comportat uns models de ciutats amb unes clares deficiències d'espais verds. Aquest fet ha propiciat en gran mesura els moviments massius de ciutadans que, durant el cap de setmana, cerquen espais alternatius al medi urbà quotidià per gaudir del seu temps d'oci.

Des d'una perspectiva econòmica, cal valorar que la relació entre l'ús social que es pot donar en aquestes àrees i els costos que es poden derivar d'aquest ús resulten sumament avantatjosos pel conjunt de la societat. En aquest sentit, cal assenyalar la necessitat de mantenir l'activitat agrària, en tant que és una forma de gestió del territori sufragada pel sector privat i que garanteix el baix cost del manteniment d'aquestes àrees. Però l'activitat agrària, a més, configura el típic paisatge vallesà en mosaïc, el qual acull una elevada biodiversitat i juga una important funció cultural i social; en aquest sentit, caldria ordenar els horts periurbans per tal de permetre la seva viabilitat.

Malgrat això, l'evidència ens demostra la desatenció que reben fins i tot les zones d'esplai consolidades al voltant dels nostres pobles i ciutats, amb mancances d'infraestructures bàsiques que dignifiquin l'estança de les persones que s'hi apleguen. Enfront d'això, cal la seva potenciació, bo i aprofitant algunes de les fonts que es troben a la plana i aprofitant també el ric patrimoni històric que guarda el territori en forma d'esglésies, masies, molins o jaciments arqueològics.

Però el valor cívic d'aquests espais no passa solament per aprofitar-ne el vessant de lleure recreatiu, sinó que s'ha d'insistir en el seu

Planes agrícoles de Torre Marimón Foto Juan Martín, ADENC

potencial pedagògic i cultural els ciutadans i ciutadanes tenen al seu abast un escenari òptim per entrar en contacte amb la natura i descobrir els valors de convivència i respecte amb el medi ambient en el seu entorn més immendiat

Ara bé, la conservació d'aquest territori passa per evitar la seva fragmentació, ocupació urbanística o degradació ambiental. Precisament el nombre d'espècies presents en un espai natural de petites dimensions o isolat, és inferior al que podem trobar en un espai natural de major dimensió o amb millor connectivitat biològica

Per tant, des d'una perspectiva vallesana, la conservació dels espais naturals de la plana del Vallès és vital per garantir la biodiversitat i diversitat biològica dels nostres ecosistemes. La uniformitat forestal de la serralada es veu enriquida precisament pels espais de ribera i els mosaics agroforestals que trobem a la Plana. Molt probablement el fet que actualment a la Plana no existeixi cap espai natural protegit, o estratègia de conservació, és un dels principals dèficits que evidencia la política de conservació i gestió del patrimoni natural a Catalunya.

LA PROTECCIÓ DELS ESPAIS NATURALS DE LA PLANA PRELITORAL

Les consideracions exposades entorn als valors naturals de la plana del Vallès i la problemàtica urbanística que els afecta, ens porten a la

determinació de què la conservació global i efectiva dels espais naturals de la plana vallesana ha de contemplar una limitació de l'expansió del sòl urbanitzat. El manteniment de l'actual ritme de consum del sòl per a la urbanització comportarà un futur Vallès dominat per una matriu d'edificacions i infraestructures, amb uns retalls de territori no urbanitzat, que difícilment podran mantenir la integritat dels sistemes naturals que contenen.

En aquest sentit, és necessària la creació d'una xarxa d'espais naturals protegits a la Plana, capaç de salvaguardar els valors naturals específics d'aquest espai comarcal, de mantenir la qualitat de vida i la idiosincràcia de la comarca i dels seus municipis, i de respondre a les necessitats socials d'espais naturals propers per al lleure i la realització personal.

Aquesta xarxa, a més, ha de garantir el màxim grau de connexió entre els espais naturals del seu entorn, especialment aquells que es troben recollits en el Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN). A aquest darrer aspecte fa referència el propi PEIN que, en el seu programa de desenvolupament, preveu la creació d'un programa específic de treball destinat a la determinació dels criteris i mesures necessaris per a garantir el manteniment de les degudes connexions biològiques entre els espais inclosos en el Pla.

L'establiment d'una xarxa d'espais naturals protegits a la plana del Vallès hauria de contemplar dos principis bàsics des del punt de vista biològic:

- el manteniment de les àrees de gran superfície, que donarien coherència a la connexió amb els espais PEIN.
- la configuració d'un sistema de connexions, mitjançant àrees naturals de menor extensió situades entre les grans àrees.

Aquest segon tipus d'àrees tindrien una funció de suport a les poblacions d'animals i vegetals característiques de la Plana, alhora que servirien com a elements d'una retícula de superfícies naturals connectores entre els grans espais naturals de l'entorn de la Plana. Tanmateix, hi poden haver petites àrees que poden tenir un interès social i/o natural singular que també caldria protegir, independentment de la seva funció connectora.

L'elevat nivell de fragmentació que presenten avui dia els espais naturals de la comarca justifica l'interès per mantenir les àrees naturals de major superfície. En el context vallesà, la preservació d'aquestes

àrees al marge dels processos d'urbanització és la millor garantia de conservació de la biodiversitat, donat el major nombre d'espècies que acullen i el menor grau de vulnerabilitat que solen mostrar en comparació a les àrees naturals de petites dimensions. El requeriment d'estructuració de les principals àrees d'interès natural de la Plana mitjançant un conjunt d'espais naturals de connexió rau en el principi general que, una àrea que forma part d'un continu, en ser aïllada, manté un nombre d'espècies inferior al que presentava abans del seu aïllament.

El plantejament de la xarxa d'espais protegits presidida pel criteri de continuïtat resulta oposada a la concepció de l'espai protegit com un sistema d'illes inconnexes, atès que sota aquest plantejament no es poden assolir els requeriments de funcionalitat biològica esmentats.

Aquesta xarxa d'àrees protegides a la plana del Vallès resultaria eficaç en la conservació del patrimoni natural contingut en aquesta porció de la comarca, i serviria de base al sosteniment de les connexions biològiques entre els espais naturals protegits a través del PEIN i dels Parcs Naturals del seu entorn, com són els espais protegits de la serralades, que tenen lloc a través dels sistemes naturals de la Plana. Des d'aquesta perspectiva regional de conservació, cal destacar el valor del conjunt d'àrees naturals que conformen els corredors biològics de l'eix del Llobregat, l'eix del Baix Montseny, l'eix Prelitoral, els eixos interserralades secundaris i els eixos fluvials.

Els eixos del Llobregat i del Baix Montseny representen les vies de contacte més rellevants inclosos en el PEIN entre els espais naturals d'ambdues serralades. L'eix del Llobregat segueix les serres situades entre el Llobregat i la vall de la riera de les Arenes –riera de Rubí–, i té gran importància en la connexió forestal de Sant Llorenç del Munt i la Serra de l'Obac amb les Serres de l'Ordal i Collserola. Per la seva banda, l'eix del Baix Montseny abraça les serres que s'estenen des dels peus del Montseny fins a la Tordera, i comunica els sistemes forestals del massís del Montseny amb els de les Serres del Montnegre i del Corredor.

L'eix Prelitoral se situa al llarg de la depressió Prelitoral i posa en contacte la plana del Penedès amb la plana de la Selva. El conjunt d'àrees naturals que configuren aquest eix desenvolupen un paper de connexió a nivell d'ambients oberts. L'alta densitat de superfície urbanitzada en la porció més meridional de la Plana circumscriu aquest eix de connexió biològica a les àrees naturals d'alt interès situades a peus de la serralada Prelitoral.

Reforçant aquestes vies principals de flux biològic es presenten els eixos interserralades secundaris, que estan localitzats entremig dels continus urbanístics vallesans, al llarg de les valls dels principals cursos fluvials, i els eixos fluvials, estructures lineals que sovint representen els únics espais naturals que travessen grans extensions urbanitzades.

Pel que fa referència a la degradació que afecta a determinats sectors d'aquests espais naturals de la Plana, s'ha de tenir present la capacitat de regeneració de què estan dotats els nostres sistemes naturals i, per tant, de les enormes possibilitats que ofereixen de cara a una gestió orientada cap a la seva millora.

LA GESTIÓ DELS SISTEMES NATURALS

Un punt rellevant de la conservació dels sistemes naturals passa per garantir la seva gestió. És evident que el cost i la dificultat de la iniciativa pública per assumir aquest rol obliga a concertar amb la propietat i els usuaris d'aquest territori la seva conservació i gestió. Per aquest motiu l'activitat agrària assumeix un paper clau.

Però, en la mesura que l'agricultura, lògicament, ha deixat de tenir

Paratge natural de Torrebonica ADENC

un pes important en l'estructura socioeconòmica de la nostra comarca –sotmesa a un fort procés d'industrialització i creixement urbanístic en els darrers decennis–, hi ha hagut una tendència a marginalar-la de les decisions, ja no només econòmiques sinó fins i tot polítiques.

Una de les principals causes per les quals les explotacions agràries de la comarca no esdevenen prou «rendibles» es deu a la superfície d'aquestes explotacions. En el Vallès la mitjana de la superfície de les explotacions és de 5'38 hectàrees i a Catalunya és d'11'3 hectàrees. És necessària una superfície mínima per obtenir la renda que permeti remunerar el treball dels agricultors i amortitzar la maquinària i les inversions necessàries per desenvolupar l'activitat agrària.

Però si analitzem les causes d'aquest problema, és evident que el procés d'ocupació i creixement urbanístic del Vallès ha estat molt important en la configuració de les actuals superfícies útils per a l'agricultura. No cal dir l'impacte que poden tenir la construcció d'infraestructures –atès l'efecte barrera– o bé la construcció d'equipaments urbans en sòls agrícoles.

Molt probablement, des del punt de vista territorial caldria pensar en mesures per tal de consolidar i augmentar, si s'escau, la superfície de les explotacions agràries de la comarca. En aquest sentit, és més que sensata l'actitud dels pagesos quan reclamen majors garanties per part de l'Administració pública per evitar la fragmentació o disminució de la superfície agrària. Per tant, és necessari que, d'una vegada per totes, enfrontem el debat sobre què cal fer per garantir una activitat productiva que gestiona, pel cap baix, 21.000 ha de sòl i dóna feina directa a 3.800 homes i dones en el Vallès.

A tot plegat, caldria afegir-hi el valor ecològic i ambiental dels sòls agrícoles, peça bàsica d'aquest mosaic natural que trobem a la plana del Vallès. I més quan majoritàriament es practica una agricultura extensiva de secà que res té a veure, ambientalment, amb l'agricultura intensiva del Baix Llobregat o del Maresme.

Si als anys quaranta les desenes d'hectàrees de camps de vinya que hom trobava a la plana del Vallès van esdevenir camps de cereals –en aquells temps de postguerra el quilo de blat obligava– a principis de segle XXI potser haurem de començar a pensar en l'interès de mantenir una activitat que garanteixi la conservació d'un territori que alhora sigui compatible amb una activitat productiva, i que la societat es beneficiï amb un cost més que raonable. I per mostra, les següents

dades: el cost de manteniment, pels Ajuntaments, d'un jardí tipus rústic mediterrani, com ara les arbrades del parc Catalunya a Sabadell, o el Parc de Vallparadís a Terrassa, és de 150 pts/m²/any, mentre que el cost de la subvenció als conreus herbacis, que fa viable el conreu dels camps de cereals, és de 3 pts/m²/any

EL PES DE LA INICIATIVA PRIVADA

Al Vallès tenim dos exemples clars i d'actualitat. L'un és el cas de la companyia Cobega, que pretén que la Generalitat li requalifiqui l'espai natural de Can Fenosa, situat al voltant del riu Besòs en els municipis de Montornès i Martorelles, per construir una nova factoria. Per altra banda «la Caixa», que amb l'operació del camp de golf de Torrebonica pretén que se li permeti fer xalets al voltant del golf.

És evident que quan la iniciativa privada és l'única que pren les decisions en política de gestió del sòl, caminem cap a una situació gens recomanable ni desitjable. No tant pel fet que la iniciativa privada sigui dolenta «per se», sinó per la manca d'actuació de l'Administració pública com element d'equilibri entre els interessos, legítims, dels privats i l'interès comú.

INFRAESTRUCTURES PER LA MOBILITAT

En el cas del Vallès, i especialment des d'una perspectiva ambientalista, definiríem com estructura bàsica del nostre territori els sistemes urbans i els sistemes d'espais naturals. Acordada aquesta premissa, és lògic pensar que les infraestructures han d'estar al servei de l'estructura i no pas al revés.

De fet, però, d'infraestructures n'hi ha de molts tipus, per exemple les canonades d'aigües potables, el clavegueram, el cable, el ferrocarril, les línies elèctriques, però allò que majoritàriament la ciutadania associa a aquest mot són les carreteres i les autopistes.

A llarg d'aquests darrers anys el desenvolupament econòmic i social del corredor prelitoral es deu, en part, a l'existència d'una xarxa de carreteres i autopistes, especialment a les autopistes. Tot i així, l'existència dels peatges i una deficient xarxa de carreteres no ens ha permès disposar d'una trama de carreteres i autopistes adequades pel nostre territori. Sovint no és que ens faltin molts quilòmetres de

Gallecs, un espai natural emblemàtic de la plana del Vallès. Foto: Francesc Cabrera, ADENC.

noves carreteres i autopistes sinó que els tenim mal posats i en alguns indrets ens en falten..

És evident que la percepció dels anys seixanta i setanta a l'entorn del rol de les infraestructures viàries no té sentit d'ésser perpetuat en el futur. Per tant, moltes de les reivindicacions a favor de determinades carreteres o autopistes responen a una herència ideològica i conceptual del tot caduca.

L'any 1996-97, des de l'ADENC, vàrem elaborar un estudi sobre el funcionament de la xarxa viària del Vallès, a partir de les dades d'utilització de les carreteres. En concret vàrem fer una comparativa entre les dades de 1985 amb les de 1996 per tal d'analitzar l'evolució i el funcionament de la xarxa viària. D'aquest estudi es desprèn la conclusió que, durant aquest període, han augmentat significativament les relacions radials amb la centralitat de Barcelona i que el trànsit propi de les autopistes pivota sobre la trama de carreteres locals i comarcals, degut a l'efecte peatge.

Per tant, les infraestructures que tenen per objectiu fer funcionals, competitius i eficients els sistemes urbans han de respectar els propis sistemes urbans i els espais naturals que configuren la nostra identitat

territorial, i respondre a les necessitats majoritàries dels ciutadans. S'ha de superar aquell concepte que el territori existeix per ser ocupat i la natura per dominar-la.

Per aquest motiu, en el cas del projecte del quart cinturó que provocaria la pèrdua i fragmentació dels espais naturals més ben conservats de la plana del Vallès, s'evidencia que la decisió de la seva construcció es basa més en criteris polítics que en els tècnics. A part de l'impacte del traçat de l'autopista s'hauria d'afegir la pressió i ocupació urbanística, en taca d'oli, que provocaria la construcció d'aquesta autopista a la part nord de la comarca. Sense cap mena de dubte un projecte pensat per ocupar i no per ordenar el Vallès.

Un altre exemple és el negoci de les infraestructures, és a dir, l'argument de la rendibilitat d'un peatge per justificar la construcció d'una infraestructura. El cas del famós túnel d'Horta respon a la rendibilitat de l'explotació del túnel més que a la necessitat col·lectiva d'aquesta carretera, i precisament quan fa dos anys que els túnels de Vallvidrera han deixat de tenir pèrdues és quan s'han iniciat els tràmits per a la seva construcció. No deixa de ser curiós!!

Una visió moderna i renovadora del nostre discurs territorial passa per analitzar la disposició sobre el territori de les trames urbanes,

Mobilització popular contra el quart cinturó Terrassa juny de 1998 ADENC

analitzar els fluxos de mobilitat i promoure les inversions més respectuoses i eficients per tal que la nostra societat mantingui la qualitat de vida i ambiental desitjable. En el cas del Vallès, aquestes actuacions passen per una millora, substancial, del sistema de transport col·lectiu (és ridícul el que es preveu invertir a la comarca) i en una millora de la xarxa viària existent, especialment pel que fa a les vies que han de garantir la circumval·lació de les trames urbanes.

UN NOU ORDRE POLÍTIC I ADMINISTRATIU

Amb certesa, el futur de la comarca passa precisament per abordar, sense complexos i amb altres municipis vallesans, l'organització territorial del Vallès. Aquest futur, molt probablement passarà per garantir la identitat territorial del Vallès i la dels seus municipis, la conservació dels espais naturals de la plana, la qualitat de vida dels ciutadans, i el desenvolupament social i cultural del prop d'un milió de vallesans que vivim a la segona àrea metropolitana més important de Catalunya i una de les més dinàmiques del sud d'Europa.

En aquest sentit, no cal renunciar a la sobirania que avui dia té cada municipi ni tampoc crear nous organismes d'origen pompós, però en la realitat poc útils. La clau passa per mancomunar serveis o actuacions d'àmbit supramunicipal. Aquesta nova manera de fer política municipal no té res a veure amb absorcions o fusions de municipis, o amb corporacions de naturalesa i representació política poc clares.

Mancomunar serveis o actuacions supramunicipals també passa per una certa lògica territorial i ambiental. En el cas del transport col·lectiu per carretera, per exemple, la ciutat de Sabadell ha de ser capaç d'establir un nou sistema eficient i eficaç amb municipis com Castellar, Sant Quirze, Badia i Barberà del Vallès. És un luxe inexplicable que la ciutat de Sabadell disposi d'una xarxa d'autobusos que, per raons polítiques i administratives, no pugui superar els límits de la ciutat.

Altres exemples, com el sanejament i recuperació dels rius, el tractament de les deixalles, la gestió del sòl industrial, la millora o disseny d'infraestructures, o bé la gestió dels espais naturals, il·lustrarien algunes de les actuacions que s'han de promoure per fer funcional un territori excessivament gestionat des d'un cert provincianisme.

El corredor prelitoral del Vallès; La formació recent d'un territori metropolità a Barcelona (1975-2000)

Joan Carles Sallas

Arquitecte

Volldria iniciar aquesta ponència amb la idea d'expressar que només des d'una valoració històrica i des d'una sensibilitat propera als processos de desenvolupament urbà que ha sofert el Vallès, podem entendre aquest territori prelitoral nostre, proper, transformat i induït per la ciutat de Barcelona. Només des d'aquesta visió podem formular alternatives urbanes i territorials al model imposat des de la lògica de les institucions centralitzades a Barcelona i més allunyades del ciutadà o de les mateixes administracions locals sense visió de territori, alguns ajuntaments i també els consells comarcals. En aquest aspecte podem considerar que l'Ajuntament de Barcelona, la Diputació, la Generalitat i el Govern Central de Madrid no estan fent aportacions qualitativament noves a la formulació d'una regió metropolitana de Barcelona amb sub-centres reals, i més aviat estan tots més preocupats per desenvolupar projectes històrics (*xarxa arterial metropolitana-1973*), per la pèrdua de centralitat de Barcelona, i sobretot per la pèrdua de competència respecte Madrid i València.

El Vallès prelitoral definit bàsicament pel Besòs, tant l'Oriental com l'Occidental, és un dels territoris que ha sofert més aviat processos metropolitans importants, i sobretot primerencs, en el sentit de formalitzar relacions de mobilitat i dependència entre centre-perifèria, ja des de les dècades dels anys 60 i 70

1. UNA VALORACIÓ AL PROCÉS URBANÍSTIC DES DELS ANYS 70 FINS A L'ACTUALITAT

Només fent una valoració del procés urbanístic des dels anys 70 fins a l'actualitat podem ja valorar en quina situació ens trobem i vers on ens encaminem com a territori comú, el Vallès i la seva plana.

- *Els anys 60-70; Municipis amb processos urbanístics autònoms:*

Els anys 60 i 70 són anys de processos urbanístics autònoms, municipi a municipi, tant en el període "desarrollista"-franquista com en el període dels primers 10 anys d'Ajuntaments democràtics.

- *Els anys 70-80; els processos de planificació que es varen donar:*

Els anys 70 i 80 es varen establir processos de planificació molt diversos al Vallès. A l'Occidental amb dos plans supramunicipals (PGM-75 i PGOCS-78) i una suma de plans locals, i al Vallès Oriental sempre amb processos locals (plans i Normes subsidiàries), però amb resultats molt diferenciats (PG-Mollet P.N.Urbanisme, però altres de poca aportació disciplinar per la seva proximitat a BCN).

- *Els municipis davant dos processos de creixement urbà; el vertical "desarrollista" i l'horitzontal en ciutat difusa.*

Els resultats d'aquesta dinàmica expansiva urbana fora de Barcelona foren *un primer creixement vertical* i dens amb caires especulatius públics i privats (monocultius) en alguns nuclis urbans fins als anys 70 mentre que, als anys 80, això es va transformar en un *creixement horitzontal*, amb un consum o ocupació del territori en municipis mitjans i petits mitjançant una ampla extensió d'habitatge unifamiliar.

Certes ciutats varen fer *un paper de contenció*, de formació de nuclis més compactes, i de modificació activa dels plans urbanístics anteriors per frenar l'ocupació amb zones residencials i de segona residència. Ens referim a Mollet, Cerdanyola, Sabadell, Granollers, Terrassa, i també a mitjans com Barberà del Vallès, Rubí, Sentmenat, Montornès, Santa Perpètua de Mogoda, etc... Com exemples d'ocupació territorial tenim municipis com Sant Cugat del Vallès, Sant Quirze del Vallès, Matadepera, Palau, Lliça d'Amunt i de Vall. En realitat, la mateixa Generalitat i l'INCASOL ha fomentat aquesta nova ocupació horitzontal en els territoris metropolitans de la plana del Vallès com a alternativa a la "densa" ciutat de Barcelona.

2. L'URBANITZACIÓ REAL D'UN TERRITORI; EL VALLÈS ACTUAL I LA CONFORMACIÓ DE SISTEMES URBANS

Aquest model de creixement diferenciat entre ciutats i municipis del Vallès ens ha deixat un territori de corredor prelitoral, malgrat tot, molt estructurat en base al comportament del *sistema urbà* que ja havíem heretat de l'època anterior a la democràcia. Els municipis més

actius i madurs han continuat essent els emergents, i altres han estat més dependents de les inèrcies del mercat immobiliari.

Això ha conformat el que en podem dir *uns sistemes urbans continus i discontinus* que actuen en funció d'inversions locals no menyspreables, com la descentralització industrial de Sabadell, Terrassa i Granollers, les infraestructures històriques de ferrocarril, les carreteres nacionals convertides en comarcals i urbanes, i les continuïtats del territori com les planes i el sistema fluvial del Besòs. No cal menysprear el paper del Besòs com estructurador del territori atenent a les referències que ja en feia Pau Vila quan deia que *el Vallès és el Besòs*, amb permís dels municipis de l'àmbit de Terrassa.

- *L'aparició de nous sistemes territorials a la Plana del Vallès amb les inversions externes; l'eix de la B-30.*

Els anys 80 i 90 han sofert també la consolidació d'unes importants inversions externes al Vallès, primer públiques i després privades, que estan prefigurant alguns canvis en *el model fluvial-Besòs*. Els traçats d'autopistes de mitjans dels 70 permeten l'ocupació urbana dels laterals. La descentralització d'equipaments com la UAB o el Sector Baricentro i el trasllat impressionant d'activitats industrials de Barcelona (sector Palau-Caldes i sector Gallecs) s'ha consolidat per noves instal·lacions com la CIM VALLÈS, el Circuit de Montmeló, etc....

La B-30, el baix Vallès (el club B-30), a més d'esdevenir el recorregut natural mediterrani de les infraestructures de transport tant de mercaderies com de turisme regional, es configura *com un bon carrer transversal*, distribuïdor, compartit i estructurador de les carreteres i vies del Vallès (*encara falten els laterals, que són urgents i prioritaris de concloure*), captador d'activitat econòmica i de nuclis residencials diversificats als dos Vallès que, per altra banda, ha de trobar els seus límits. No totes les planes del baix Besòs han de ser urbanitzables? Les indústries que encara necessiten funcionar amb estocs i grans manufactures s'han de situar al baix Vallès? Només hem de protegir el medi natural del sistema carener i muntanyós i els límits estrictes dels rius?

- *L'urbanisme municipalista actual del Vallès. Actuacions locals lluny de la realitat metropolitana.*

A nivell urbanístic, els anys 90 han continuat amb *polítiques municipalistes individualitzades*, més atentes a la protecció del medi natural de cada municipi, però sense ser massa actives en la gestió

El territori de La Via Verda Sant Llorenç-Collserola i la Universitat Autònoma UAB, el corredor verd que separa les aigües tributaries del Llobregat i el Besòs a la Serra de Galliners
Planejament urbanístic vigent Direcció General d'Urbanisme edició 1997 Generalitat de Catalunya

conjunta d'aquests sistemes urbans nous i antics, tant en la demanda de vialitat conjunta, com en resoldre temes fronterers o pactar, a nivell comarcal, creixements poblacionals. Els municipis actuen urbanísticament com oferta i la regió metropolitana com a demanda. I els censos o padrons municipals esdevenen radiografies de la capacitat de gestió urbanística i immobiliària de cada ajuntament i de cada municipi.

3. L'AMBIENTALISME I L'ECOLOGISME; UN "BOMBER" DEL TERRITORI EN LA DENÚNCIA DEL CREIXEMENT CONSUMAT

Des de l'ecologia s'ha pogut pressionar, trobar ponts d'entesa amb els tècnics i polítics municipals i en molts casos fer reflexionar amb més o menys èxit sobre les decisions territorials, fins i tot amb documents i protocols de protecció del medi natural; municipis com Sabadell, Mollet, Castellar del Vallès, Sant Quirze del Vallès, Cerdanyola, Sant Cugat, Rubí, Caldes de Montbui, Santa Perpètua, Baix Montseny, entre altres, han estat indrets de fort debat i diàleg institucional. En la resta, la dinàmica urbanística ni tant sols ha plantejat aquesta situació.

Ens trobem amb la paradoxa que a les ACTURS dels 70, als "reservoris" del creixement no s'hi ha construït tant com es pensava i en canvi s'ha construït en els territoris anònims i sense llegat cultural ni patrimonial, on la societat civil ni tan sols ha reaccionat.

Davant aquesta descripció del moment històric en el qual ens trobem, amb projectes sobre la taula com els túnels d'Horta, el Quart Cinturo i la via Interpol.lar, les grans ocupacions industrials i terciàries del sol rústec a la plana del Vallès com la COCACOLA-(Montornès) I ELS CAMPS DE GOLF TORREBONICA (Terrassa) i altres al Vallès, crec que s'han de plantejar idees força del model de desenvolupament de la comarca natural del Besós, el Vallès Oriental i l'Occidental.

4. EL VALLÈS, UN TERRITORI METROPOLITÀ QUE S'HA DE REINVENTAR AMB ACORDS ENTRE SOCIETAT CIVIL I ADMINISTRACIONS VALLESANES

El Vallès no es pot urbanitzar com *un pla parcial de Barcelona*, no es pot fer tot a tot arreu i això vol dir que hem de restringir alguns usos en parts del corredor prelitoral. S'ha d'ocupar el territori amb activitat majoritàriament allí on tenim ja les millors infraestructures

El territori de Gallecs i el corredor verd dels Cingles de Berti fins el riu Besòs i la serralada litoral, entre Martorelles i Montornès, malauradament en perill d'urbanització
Planejament urbanístic vigent Direcció General d'Urbanisme edició 1997 Generalitat de Catalunya

històriques i les del període "desarrollista" dels 70, i preservar els nuclis més aïllats, la plana alta del Besòs, amb un predomini del medi natural i dels espais oberts vers la Serralada Prelitoral. Això també vol dir que hem de ser més solidaris i redistributius en el sistema fiscal, entre poblacions del Vallès més industrialitzades i municipis més restrictius, perquè la competència territorial i igualitària, sense fomentar les especificitats, és falsa i, d'altra banda, l'oportunisme territorial no és un model de convivència o d'economia sòlida d'un país o una regió.

- *Reinventar el model territorial amb el reforç de les infraestructures de transport públic, millorant la vialitat existent i la qualitat urbana dels centres urbans.*

El reforçament dels sistemes urbans consolidats i nous pot ser molt important per la millora de l'estructura territorial de les comarques vallesanes. Estructurar aquestes comarques vol dir treballar en termes d'eficiència urbana i econòmica, fent més continus i pròxims els intercanvis econòmics i la mateixa societat vallesana, actualment molt dispersa i mutilada. Aquest reforçament dels sistemes urbans s'ha de realitzar mitjançant l'ampliació d'un sistema ferroviari pel Vallès i de transport col·lectiu fix, amb la formació d'estacions nodals ferrocarril-bus amb major densitat i activitat urbana en municipis importants de la comarca. I d'altra banda cal la reordenació i urbanització de les carreteres històriques (connexions a les autopistes existents amb peatges alliberats, N-150 i N-152) i l'especialització de l'Eix de la B-30 com a eix central de mobilitat vallesana i metropolitana (ferrocarril, vehicles, laterals, TAV, etc.).

- *Reinventar el model territorial amb el reforç dels valors patrimonials del medi natural i del patrimoni edificat, la protecció com un límit al creixement insostenible.*

El Vallès s'ha de fer acollidor a través dels seus valors patrimonials, tant del medi natural com arquitectònic, cal donar-li un sentit social i cultural, i avantposar la societat del coneixement i la indústria manufacturera a la societat de la mega-producció amb gran consum de sòl i activitats deslocalitzades.

La defensa del patrimoni natural com un "reservori" ambiental que garanteixi la qualitat de vida urbana de les ciutats vallesanes i metropolitanes i que, a la vegada, faciliti el seu ús de lleure per a la nostra societat urbana. Aquest medi natural s'ha de determinar i dibuixar mitjançant corredors forestals i agrícoles, i eixos fluvials que

travessen i estructurin la plana, tant en direcció nord sud (*serralada litoral-serralada prelitoral*), com en sentit est-oest (*bàsicament en el nord de la plana vallesana*). El medi natural ha de ser el 50% del conjunt del territori, i a més, com a mínim, el 25% ha de ser de titularitat pública mitjançant mecanismes urbanístics de cessió en el procés de terciarització del territori (*càmpings, vivers, golfs, hospitals, centres assistencials, escoles, etc...*). Els casos de la *Via Verda Collserola-Sant Llorenç* i l'*Anella Verda Metropolitana* esdevenen encara models incipients, respecte el projecte anglosaxó de principis del segle XX del *Green Belt* de Londres.

El patrimoni històric i arquitectònic dels nostres contenidors i teixits urbans, que en alguns casos arriba al mil·lenni o als 500 anys d'història, ha de formar aquest conjunt d'espais urbans singulars que permet aquesta qualitat de la ciutat mediterrània que és una ciutat amable i oberta, amb excel·lent relació entre espai exterior i espai interior. La *recuperació dels centres històrics i edificis urbans i rurals patrimonials*, amb iniciatives públiques i privades, pot ser una altra alternativa de ciutat amable, atractiva i sobretot controlable, respecte a la gran ciutat de Barcelona i el seu continuum urbà.

Darrera d'aquestes voluntats proteccionistes, hi ha l'*objectiu de limitar el creixement en un territori com el Vallès*, tan ben comunicat, ja que si les nostres autoritats no s'autoimposen un límit, el sistema econòmic i d'economia global existent no es frenarà. Cal decidir el model de creixement, perquè tenim la sort de ser prou atractius per poder triar. Altres no poden.

5. EL VALLÈS DEL SEGLE XXI; REFER UN TERRITORI DE PAS I D'ACOLLIDA, DE CIVILITAT, AMB UN NOU MODEL TERRITORIAL I UN SUBJECTE COL·LECTIU VALLESÀ

Un model de Vallès basat en el creixement i ocupació sense limitacions, excessiu i precipitat en el temps, sense reflexió i sense autocontenció i, en definitiva, un model d'artificialització de tot el territori vallesà, és el recorregut que estem realitzant. Un model com aquest transformarà i deixarà handicapat el territori, i les seves viles restaran sense un projecte sòlid de ciutadania i civilitat, i en mans d'un mercat econòmic i immobiliari induït pel predomini demogràfic i el fet productiu i, segurament, sense qualitat urbana. Cal recordar que la millor Barcelona del gran creixement del segle XIX correspon als creixements urbans inicials, a edificis i carrers originals que ja tenien una qualitat excel·lent en aquell moment.

Cal canviar de model vers un territori que pugui ser capaç de pair i integrar les infraestructures i els creixements, ja que encara hem de fer aquesta tasca respecte a les vies, la A-7 i la B-30 o la A-17 i A-18. No podem construir un territori precipitat, intemporal, sense qualitat,... PERQUÈ?

Hem de definir un MODEL TERRITORIAL i construir un SUBJECTE COL·LECTIU VALLESÀ que el compartim entre societat civil, operadors econòmics i administracions. Si no treballem en aquest sentit, estarem davant una situació en la qual ens podrà passar allò de la dita famosa *"hostes vingueren que de casa ens tragueren"*.

1. Tot el Vallès ha de ser prou proper entre les seves viles i ciutats, tant en transport ferroviari com de carreteres, i també amb Barcelona, i ha de ser territori de pas a tot arreu, equilibrat i sense excessos "desarrollistes".
2. El Vallès ha de disfrutar de la seva bona qualitat climàtica, quasi hospitalària, i de la qualitat ambiental de l'aire que ara tenim, gràcies al medi natural de l'entorn de viles i ciutats.
3. El Vallès ha de millorar la qualitat acollidora dels seus nuclis urbans i els seus valors patrimonials i de civilitat, amb ciutats amb una forta autoestima i iniciativa urbana, i un munt de pobles i viles diferenciats i amb una excel·lent qualitat de vida.
4. El Vallès ha de refer els seus carrers i carreteres per afrontar el nou segle, de manera que aquests estructurin el territori i el polaritzin amb activitats de més qualitat, i no només realitzin funcions estrictes de trànsit suburbial. Cal urbanitzar el Vallès des dels carrers, però també des de les vies de ferrocarril i les seves estacions com a centres intermodals de transport.
5. El Vallès ha de mantenir un paisatge urbà i industrial, amb un gran predomini d'un medi natural accessible i a l'abast, de vocació pública, associat al treball agrícola i al bon menjar, i a una població que vol disfrutar d'un paisatge de medi natural suau, agradable i humanitzat, un mosaic de forest i camps de conreu.

Contemplant el territori

Josep Gordi i Serrat

Professor de Geografia Física

Universitat de Girona

INTRODUCCIÓ

Moltes vegades, quan reflexionem sobre territori i sostenibilitat utilitzem en les nostres converses o escrits un gran nombre de conceptes que fan referència a l'espai i al medi ambient, com ecologia, paisatge, ecologia del paisatge, territori, espais lliures, espais oberts, espais intersicials, passadissos verds, corredors biològics, cinturons verds, anelles verdes.. La principal raó d'aquesta situació és, al nostre entendre, que si de veritat volem que la nostra societat camini cap a la sostenibilitat, el territori ha d'ésser el primer referent on ha de fer-se evident el concepte sostenible (Gordi, 2000). Per tant, totes les figures de planejament com els P.G.O.U.M. (Plans Generals d'Ordenació Urbana Municipal), els diferents plans sectorials territorials, com l'actual P.E.I.N. (Pla d'Espais d'Interès Natural) o el futur i desitjat P.T.M.B. (Pla Territorial Metropolità de Barcelona) així com els Estudis d'Impacte Ambiental dels eixos viaris i ferroviaris haurien d'intentar conjuminar territori i ecologia.

Malgrat que parlar de sostenibilitat és tenir present que ens trobem davant d'un procés a llarg termini, que implica un nou model de relacions entre la societat i els recursos naturals i el medi ambient en general, el que succeeix amb el territori és de vital importància, tant perquè marca una tendència com perquè el que es construeix i urbanitza en moltes ocasions és irreversible o, si més no, té uns impactes ambientals i socials de primer ordre.

L'objectiu d'aquest article és analitzar quins elements intervenen a l'hora d'observar, a diferents escales, l'espai, i reflexionar sobre quins són els elements que cal tenir presents per tal d'intentar unir sostenibilitat i territori. Parlarem, doncs, d'un arbre, d'un bosc, d'una

conca hidrogràfica, d'una gran planura, com és el Vallès, i de la conca mediterrània. Evidentment que ens trobem davant d'un exercici d'escalas, d'observacions i suggestions que pot replantejar-se'l cadascú en particular a partir de l'observació en directe de l'espai, ja que s'esmenten punts concrets que es poden resseguir sobre el terreny, o bé a partir de la consulta cartogràfica.

SOTA UN ROURE MARTINENC

Si seiem sota qualsevol dels roures martinencs del bosc de Can Veire (Mollet del Vallès) podrem fixar-nos en els diferents trets identificatius de l'arbre. El primer d'ells i més important són les seves fulles, les quals normalment no són gaire grans i presenten un marge solcat per uns importants lòbuls. Si observem una fulla amb detall ens podrem fixar com el seu revers està cobert de pèls i si la miréssim amb una lupa o amb un contafiles els podríem qualificar de llargs. Un darrer tret característic de les fulles dels roures és que cauen amb l'arribada dels freds. Ara bé el roure martinenc té la peculiaritat que el seu fullatge es va marcint poc a poc i, per tant, al llarg de la tardor i part de

Roure martinenc del bosc de Can Veire.

L'hivern les capçades dels roures presenten una gamma de tonalitats que van del verd al marró tot passant per nombrosos tons groguencs. També és molt possible que prop nostre trobem algun fruit de l'arbre que s'anomena gla. Si tinguéssim curiositat sobre l'àrea geogràfica d'aquest arbre, tot consultant una bona guia d'arbres llegiríem que el roure martinenc és un arbre caducifoli que s'estén per tota la zona meridional d'Europa des de Turquia fins les costes atlàntiques franceses i, per tant, el Vallès és un dels sectors més meridionals on viu.

Ben segur que si reposem una bona estona sota la capçada del roure martinenc observarem una gran presència d'espècies, sobretot insectes, però també ocells, que varien en funció de l'època de l'any i que aprofiten l'arbre per viure o simplement per cercar aliment. Per exemple, la tórtora vulgar nidifica sobre els roures i les alzines i es nodreix del que troba per camps i erms (Ribas, 2000).

Tot gaudint de l'ombra de l'arbre és molt possible que pensem en l'equilibri harmònic que es produeix en una petita porció de terreny entre un gran nombre d'espècies on cadascú exerceix la seva funció i, fins i tot, pot ser que contemplem la nostra mateixa presència com un element que no altera cap equilibri natural i del qual en formem part i en podem treure gratificants lliçons o reflexions.

EL BOSC DE CAN VEIRE

Aquest és un dels boscos més importants del forest d'utilitat pública de Santa Maria de Gallecs. Avui en dia és una massa mixta formada per pins, majoritàriament pi blanc, alzines i roures. Els pins, sobretot el pi blanc però també el pi pinyoner es situen en els indrets més planers i assolellats, i les alzines i roures martinencs abunden a les parts més inclinades i humides. L'estat actual d'aquest bosc és resultat de la història de les relacions dels seus propietaris amb ell. Si ens remuntem als temps de les primeres petjades humanes d'aquestes terres, com per exemple els ibers, segurament que des del poblat de Castellruf (Serralada de Marina) es contemplava una plana entre muntanyes totalment forestada i creuada per diversos cursos fluvials. Quines eren les comunitats forestals que hi havia? Nosaltres pensem (Gordi, 1999) que el fons de les planes vallesanes, que es caracteritza per patir processos d'inversió tèrmica i per tenir sòls gruixuts, la comunitat climàtica seria la roureda de roure martinenc i, en els espais més assolellats, l'alzinar amb roure. En conseqüència l'alzinar litoral restaria restringit als vessants solells de les serralades litoral i prelitoral.

Panoràmica del bosc de Can Veire.

Cal assenyalar que la hipotètica i discutible vegetació potencial o primitiva ha estat intensament transformada per la societat des de fa més de dos mil anys, és a dir, des de l'època romana, ja que des d'aquesta època històrica la plana vallesana va passar a ser, per primer cop i no ho ha deixat de ser mai, un important passadís de comunicacions i, a la vegada, un notable espai agrícola que genera l'aparició dels primers nuclis rurals i urbans. Per tant, podem afirmar, amb tota contundència, que la totalitat de Gallecs i de la plana vallesana és resultat de l'activitat antròpica. Avui en dia, després d'uns quants decennis d'abandó en els aprofitaments forestals de molts boscos del Vallès Oriental, com és el cas també dels boscos de Santa Maria de Gallecs, s'observa una important recuperació, sobretot dels roures i també de les alzines.

Si passegem llargament per l'interior d'aquest bosc, ben segur que experimentarem sentiments contradictoris. D'una part, per entremig dels roures i les alzines gaudirem de sensacions molt semblants a les que teníem sota la protectora capçada del roure martinenc, és a dir, observarem moltes espècies vegetals i animals, aquestes segones només les evidenciarem a partir d'un rastre, d'albirar algun cau, d'escoltar algun cant o només si tenim molta paciència i hi anem a l'hora adequada podrem observar-los directament i segurament també fugaçment. Aquesta observació de les característiques de les plantes

i dels signes d'animals ens evidencien que ens trobem enmig d'un ecosistema forestal, és a dir, un sistema on s'interrelaciona el medi abiòtic (sòl i atmosfera) amb el medi biòtic (espècies vegetals i animals) i a la vegada les espècies també s'interrelacionen entre elles. D'altra part, si seguim caminant en direcció nord, tard o d'hora ens trobarem amb la carretera C-155 que va de Sabadell a Granollers, la qual esdevé no només una barrera per les persones sinó també pels animals, els quals a vegades hi deixen la vida, però normalment la creuen. Per tant, és un obstacle que caldria que fos més permeable, però no és infranquejable. Ara bé, a l'altre costat de la carretera el bosc s'em-pobreix notablement, ja que hi trobem més impactes, com són una zona ocupada per una antena repetidora d'ones radiofòniques, així com camins molt més freqüentats, producte, en bona part, de la prostitució que hi té lloc al peu mateix de la carretera i a l'interior del bosc. Per tant, la compacta massa forestal que representa el bosc de Can Veire –si l'observem en una fotografia aèria–, té en el seu interior situacions ben diferents. Ara bé, tota ella juga una funció paisatgística molt important dins del corredor biològic que baixa de la serralada prelitoral fins arribar a Gallecs, i es pot definir com un bon exemple de paisatge agroforestal de gran interès, sobretot si es té present que aquest és un paisatge en retrocés a nivell de la plana vallesana (Pintó i Alemany, 2000). Un altre fet a ressenyar és que, malgrat els diversos impactes referits, no hi ha cap situació irreversible, ans tot al contrari. És a dir, amb una bona gestió territorial la qualitat ambiental d'aquest bosc podria millorar notablement. Finalment voldria esmentar que la gestió d'aquest bosc d'utilitat pública ha de contemplar la seva correcta utilització forestal, ja que el repte dels boscos ubicats en indrets periurbans és fer compatible la gestió forestal amb finalitats de millora biològica amb el seu ús social. El cas dels boscos de Santa Maria de Gallecs és com els d'altres zones del Vallès més metropolità, com el cas del bosc de Can Deu situat dins del terme municipal de Sabadell. En aquest sentit voldríem citar, com un altre exemple de protecció de boscos periurbans, la notícia que l'Ajuntament de Sabadell ha encarregat la redacció d'un Pla Especial per protegir la zona forestal de Can Deu que regularà els importants usos socials que avui en dia té. (*Periódico* del 8-12-2000).

LA CONCA DE LA RIERA DE GALLECS

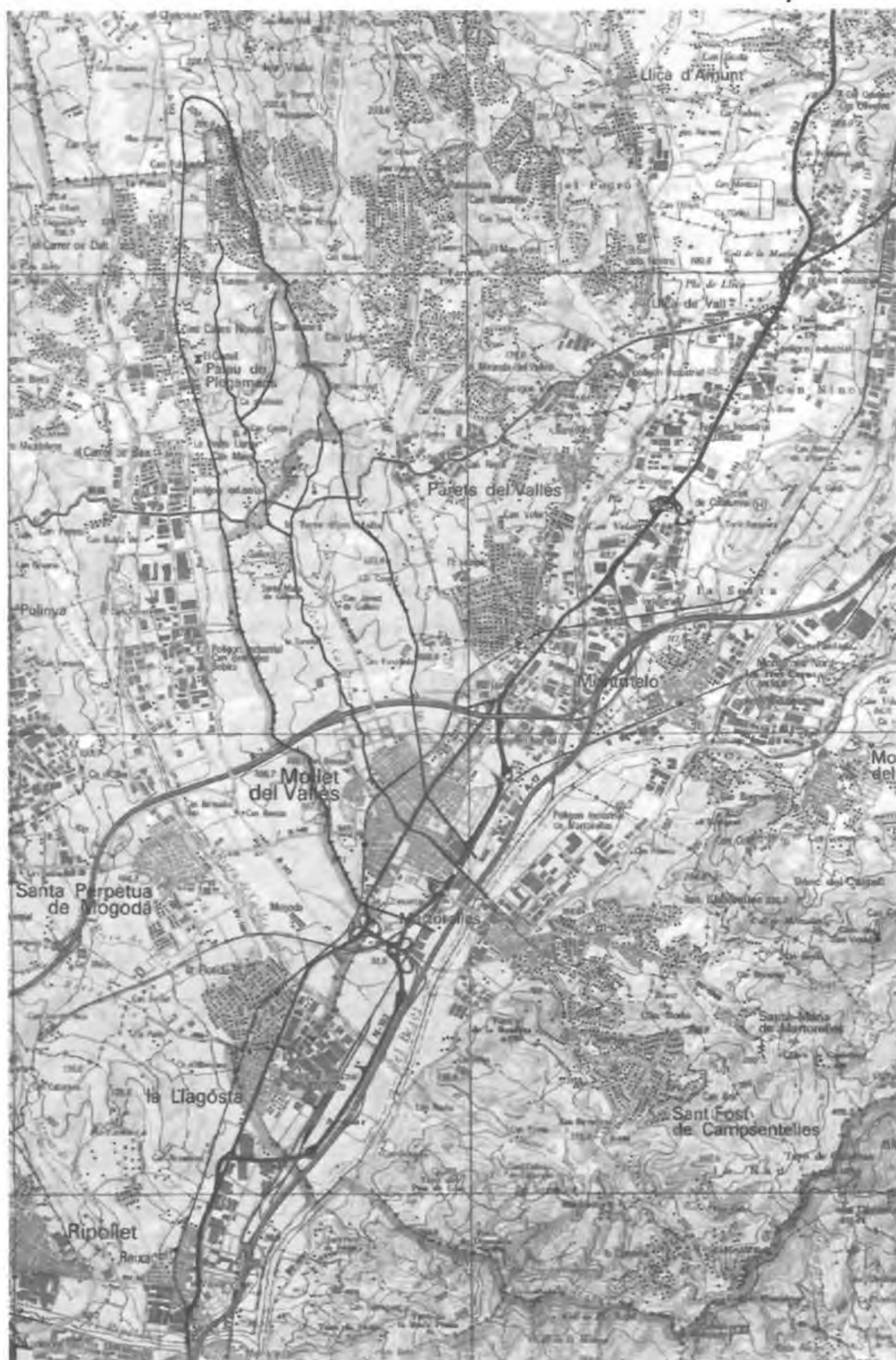
La conca de la riera de Gallecs té un recorregut curt, sobretot en comparació amb altres afluents del Besòs, com la riera de Caldes o el Tenes. La riera neix en els boscos del municipi de Palau-solità i

Plegamans i té el seu aiguabarreig amb el Besòs davant mateix de la ciutat de Mollet del Vallès.

La conca es divideix en dues part ben diferenciades. La primera, que va del seu naixement fins l'autopista A-7, és encara un bon exemple del paisatge tradicional de la plana vallesana, malgrat que en la part alta hi trobem algunes urbanitzacions com la Pedra Llarga, els Turons i, sobretot Can Falguera. Ara bé, la major part d'aquest sector de la conca és un mosaic de camps de conreu, boscos, camins i masies. També cal remarcar que la riba de la riera es troba del tot condicionada per l'activitat secular de l'agricultura, ja que la franja de vegetació de ribera és molt estreta i, majoritàriament, resta limitada a una plantació de plàtans feta fa algunes desenes d'anys pels antics propietaris de les terres que tenien com objectiu aconseguir uns ingressos complementaris per moments extraordinaris. Sobre aquest tema caldria tenir present que la comunitat de ribera permanent i majoritària seria l'albereda litoral amb vinca (Bertran, 1996). Avui en dia només trobem algunes albes, encara que de dimensions considerables, a la confluència de la riera de Gallecs amb el bosc de Can Veire. Un altre element que va condicionar la morfologia de la llera en el sector central de Gallecs va ésser l'existència d'un gran nombre d'horts il·legals que s'estenien als marges de la riera fins l'església de Santa Maria de Gallecs. L'any 1995 L'INCASOL (Institut Català del Sòl) d'acord amb l'Ajuntament de Mollet del Vallès va dur a terme l'eliminació d'aquests horts i, a continuació, va crear-se una zona on establir uns nous horts familiars amb uns serveis comuns, com el subministrament d'aigua.

Pel que fa al cabal de la riera de Gallecs, com és propi de la major part dels cursos fluvials mediterranis, és molt irregular. Normalment al llarg del període estival la riera resta seca, en canvi a la tardor i a la primavera porta un cert cabal i presenta episodis d'importants crescudes lligats a les pluges torrencials. L'estat biològic de la riera de Gallecs és d'una relativa qualitat (VV.AA., 1999), ja que en diferents mostreigs de camp efectuats la tardor de 1998 es van detectar la presència, entre d'altres espècies, d'escarabats aquàtics, larves de libèl·lules i alguns amfibis.

La segona part de la conca, que va de l'autopista A-7 fins al Besòs, és la ciutat de Mollet del Vallès on la riera encara circula al descobert per entremig d'una magnífica plataneda a l'entrada de la ciutat (barri de Can Borrell) per continuar coberta fins arribar al Besòs.

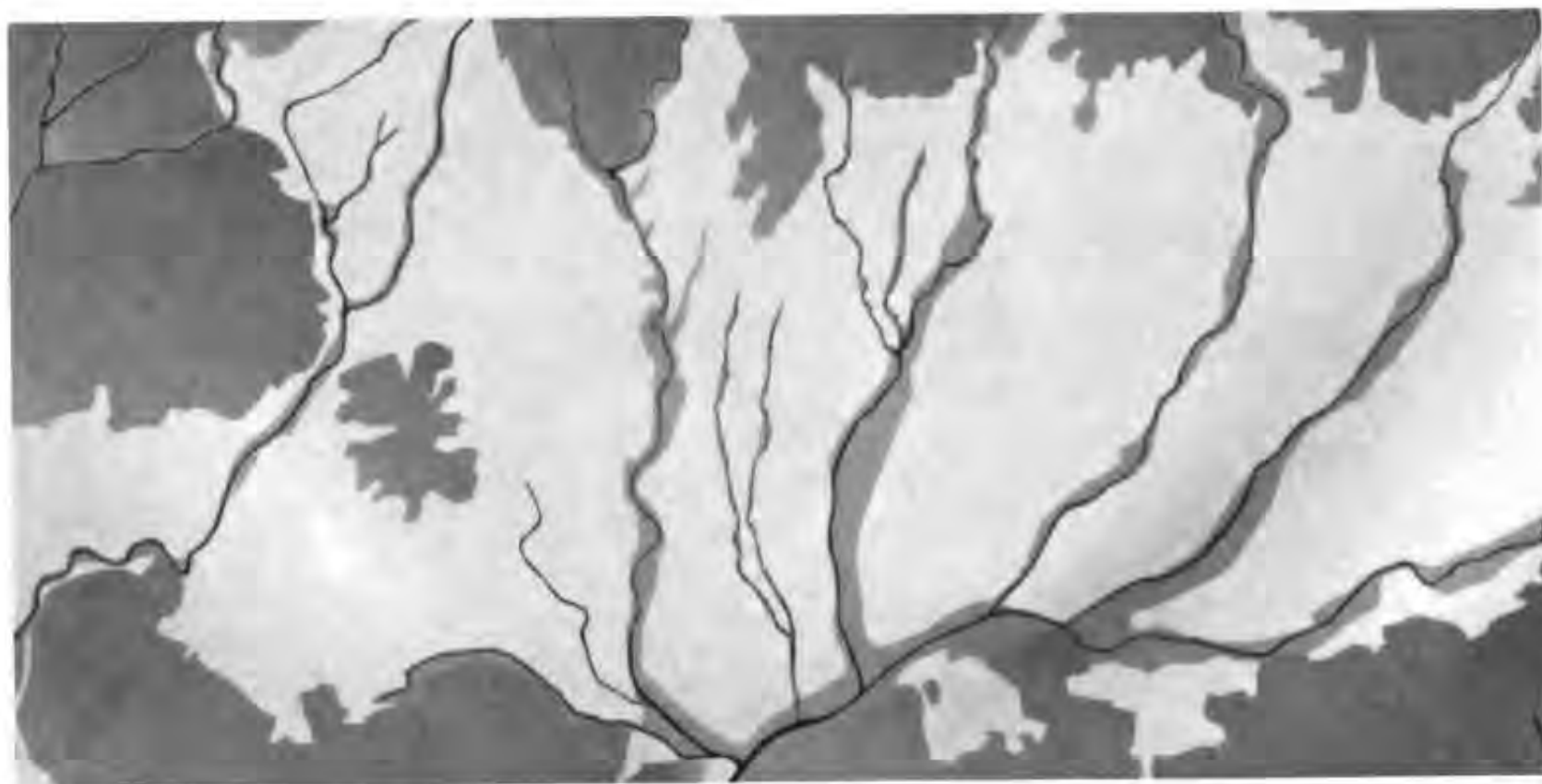
Conca de la riera de Gallecs

LA PLANA VALLESANA

Aquest territori que va des del Llobregat fins a la Tordera es caracteritza, respecte a la topografia, per ésser un seguit de petites valls paral·leles que discorren de nord-est a sud-oest i donen lloc a un relleu ondulat on s'alternen les riques planes fluvials amb els suaus interfluvis.

El paper estratègic d'aquestes terres, situades darrera la línia de costa i, sobretot, al pla de Barcelona ja va ser copsat pel mestre i geògraf Pau Vila (Vila, 1930): «El Vallès fa de rerepaís immediat a la concentració industrial i urbana barcelonina i aquesta posició ha estat gràvida de conseqüències per a tota la contrada».

A les darreres dècades del segle XX hem vist com aquest rerepaís anava rebent de la gran metròpolis: població, activitats industrials i de serveis, i infraestructures. Aquest procés ha estat qualificat per alguns autors (Mallarach, 2000) com a dinàmica destructiva que li ha fet perdre, en alguns sectors del territori, la coherència estructural, la bellesa i la identitat. El resultat paisatgístic, en alguns casos, ha estat una mena d'amalgama de fragments inconnexos, afectats per una forta degradació ambiental.

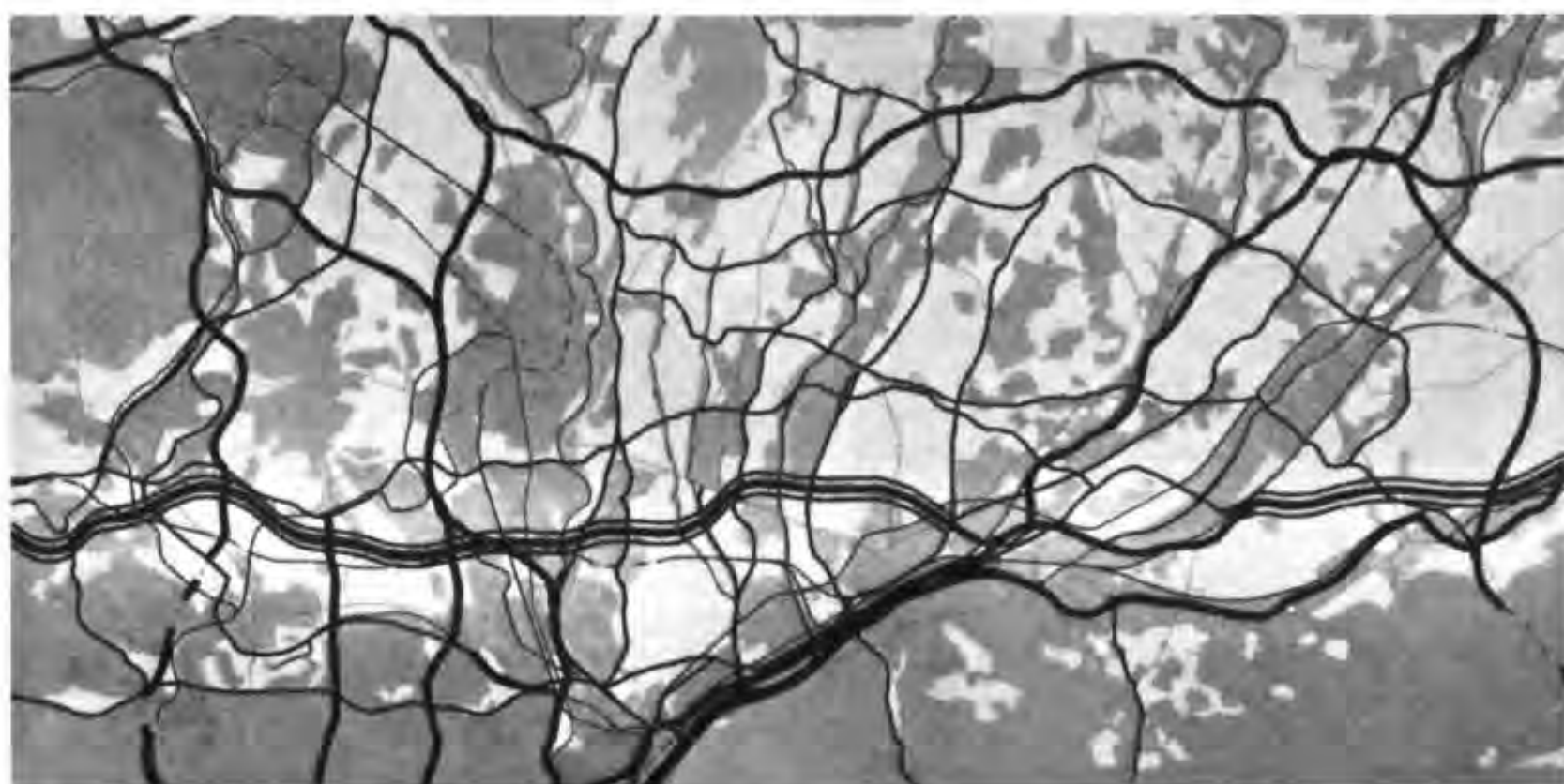
Estructura territorial de les planes vallesanes

Font: Sabaté, J. (ed.) (2000) *El corredor Sant Llorenç del Munt*. Collserola, Universitat Politècnica de Catalunya

L'objectiu d'aquest article no és entrar a explicar el procés de creixement urbanístic que ha patit el Vallès, sinó reflexionar sobre el territori, tant a nivell de present com de futur. Com que al llarg de tot l'article hem fet referències territorials concretes, per observar el Vallès també us proposo un indret concret on caldria pujar-hi després de llegir aquest article, en refereixo al turó de Castellruf situat damunt de Santa Maria de Martorelles i que és un dels emplaçaments de població més antic de la comarca. Des d'aquest magnífic mirador, i si el dia ens acompanya, gaudirem d'una esplèndida panoràmica sobre la plana vallesana i, per tant, és un òptim indret per desgranar tot un seguit de reflexions territorials.

El primer comentari és que cal canviar el model d'ocupació de l'espai, en el sentit que hem de deixar de consumir sòl per usos residencials i industrials i limitar o tancar els creixements als espais de les vores de les ciutats. Només cal tenir present que a l'àrea metropolitana de Barcelona en els darrers cinquanta anys s'ha consumit més sòl que en els darrers dos mil anys.

La segona reflexió és que cal frenar la mobilitat fonamentada quasi de manera exclusiva en el vehicle privat i desenvolupar nous sistemes

Tendència del creixement viari segons el planejament

Font: Sabatè, J. (ed.) (2000) *El corredor Sant Llorenç del Munt - Collserola*,
Universitat Politècnica de Catalunya

de transport col·lectiu i públic, com són els trens de rodalies, complementats per una xarxa de tramvies. Si no canviem de model de transport cada cop necessitarem noves carreteres, autovies i autopistes. Només que es fessin realitat les carreteres projectades en el Pla de Carreteres de Catalunya, és a dir, les interpolars, el quart cinturó o la conversió de la B-143 en autovia fins a connectar amb el futur quart cinturó, crec que la fragmentació paisatgística i ecològica del territori vallesà hauria arribat a un nivell de total irreversibilitat.

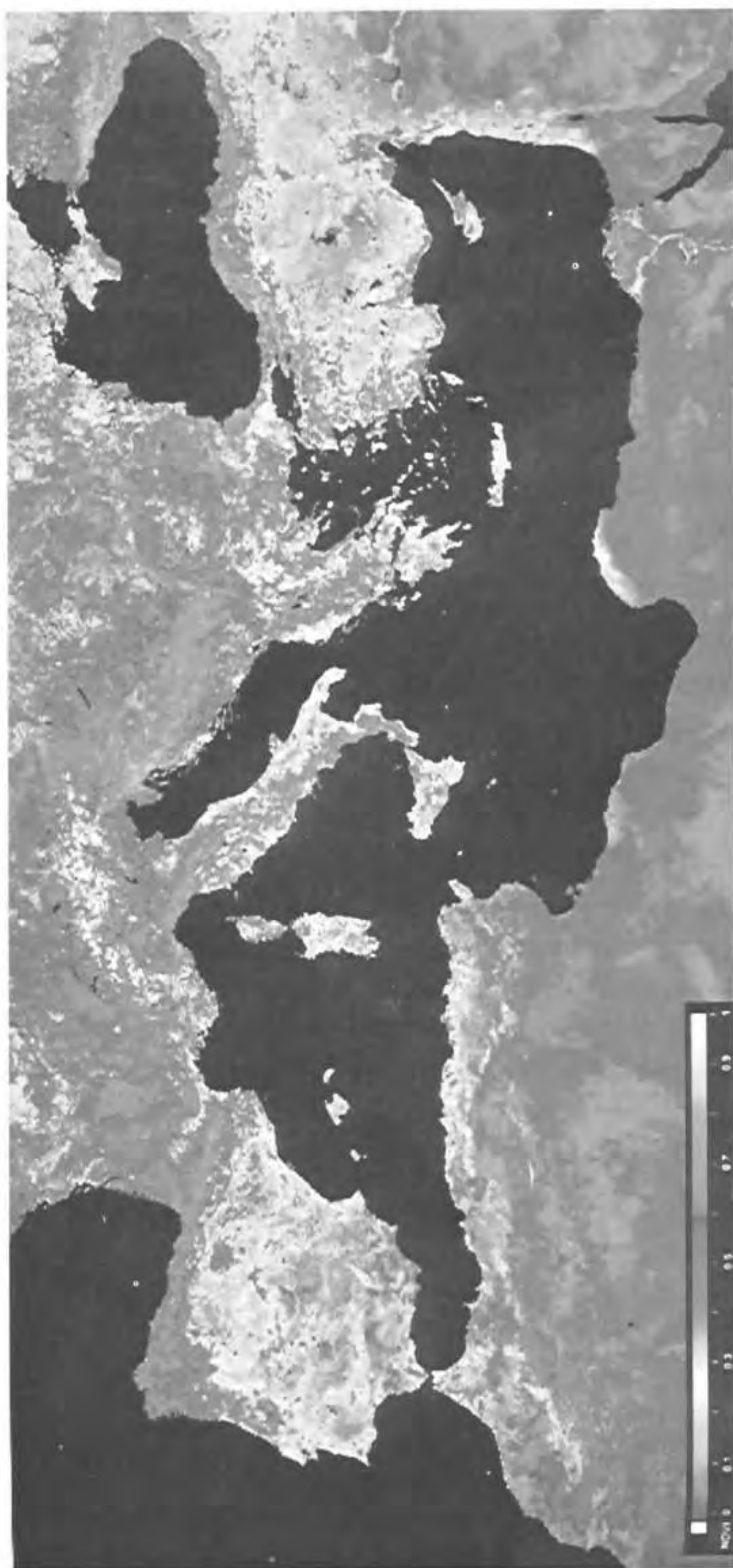
El tercer comentari és que cada dia es converteix en més imprescindible l'existència, amb valor normatiu i definitiu, d'una xarxa d'espais agroforestals que solquin la plana de nord a sud, els quals permetin, en primer lloc, una connexió ecològica entre les dues serralades i donin vitalitat genètica als espais naturals de la plana; en segon lloc un fre al creixement il·limitat de l'espai urbà, i en tercer lloc que permetin a la població realitzar activitats de lleure i d'educació ambiental prop de les ciutats on viuen.

El darrer tema a tenir present és que cal trobar noves formules de gestió del territori agroforestal, a partir d'acords de custòdia del territori que permetin acords entre els propietaris, les associacions conservacionistes i les administracions.

EL MEDITERRANI

La conca mediterrània és constituïda per la mar Mediterrània i pel conjunt de terres que l'envolten i que, a la vegada, li aporten aigua. El total de persones que viuen en aquest territori és de 450 milions i s'estima que el 2025 en seran 550, dels quals una tercera part viuen a la franja litoral.

Aquest territori, des de fa milers d'anys, ha vist l'evolució de la petjada humana i, en conseqüència ha estat testimoni de la transformació del paisatge. L'evolució paisatgística ha generat a la vegada importants canvis en les condicions de vida de la població. Encara que no totes les terres mediterrànies s'han transformat de la mateixa manera, ni la seva població té les mateixes condicions de vida, hi ha uns grans trets de modificació del territori i de l'ambient que es poden extrapolar al conjunt de terres de la conca mediterrània (Folch, 2000) i que són els següents: el primer és la substitució progressiva de l'agricultura tradicional pel regadiu, la qual avui en dia representa 16 milions d'hectàrees. Aquest procés té una gran repercussió ambiental en unes terres que es caracteritzen per la manca d'aigua i on les previsions climàtiques

Imatge de satèl·lit de la conca mediterrània

Font: Folch, et al(eds) (1999) *Atles ambiental de la Mediterrània. L'estructura del territori i del paisatge*. Institut Català de la Mediterrània, Barcelona

preveuen un augment de l'aridesa. El segon és la potenciació de l'activitat turística, que afecta sobretot la franja costanera. Només cal tenir present que anualment 100 milions de turistes visiten les costes del Mediterrani. El tercer és el consegüent augment de les necessitats energètiques. El quart fa referència al territori, el qual, producte de l'evolució socioeconòmica, del creixement poc ordenat dels nuclis urbans, de la deficient gestió integral del territori pateix greus problemes ambientals, essent el més notable la reducció i fragmentació d'hàbitats naturals, sobretot en els espais litorals on, en els darrers 50 anys, s'han perdut més d'un milió d'hectàrees d'espais naturals, i la desforestació i degradació del sòl, producte sobretot dels incendis, ja que cada any cremem a la mediterrània unes 200.000 Ha (Gordi et al, 1996).

CONCLUSIONS

Després de realitzar aquest joc d'escales que ens ha fet observar el roure martinenc, el bosc de Can Veire, la conca de la riera de Gallecs, la plana vallesana i la conca mediterrània i que, a la vegada, ens ha permès reflexionar sobre el territori i el paisatge, en vénen al cap un munt d'idees que intentaré ordenar a tall de conclusions.

En primer lloc cal tenir present que el territori i el medi ambient són com un conjunt de nines russes que se superposen unes amb les altres, tal com ho fa el roure dins del bosc, i aquest dins la plana, i aquesta dins la conca hidrogràfica. Ara bé, perquè totes les nines encaixin correctament cadascuna d'elles ha de complir les seves funcions ecològiques i socials; si no és així es produeixen importants disfuncions ecològiques i territorials, i per tant, les nines no encaixen.

En segon lloc, voldria expressar un missatge en to positiu i, per tant allunyar-me del catastrofisme apocalíptic que a vegades apareix en els articles que parlen de territori i ecologia a la plana vallesana o d'altres àmbits territorials mediterranis. És cert que hi ha importants problemes ambientals i territorials, però també existeixen elements positius i actius, sobretot en el panorama vallesà.

Com a tercer apartat voldria esmentar diferents accions que fan referència a les relacions entre territori i medi ambient dutes a terme per institucions europees i d'àmbit català. A nivell europeu cada dia apareixen nous documents teòrics o legislatius que fan referència a l'ordenació del territori i al medi ambient. Només esmentaré dos exemples: el primer és de la Convenció Europea del Paisatge, i el segon

és el document aprovat a la Conferència de Ministres d'Ordenació del Territori de la Unió Europea al maig de 1999 titulat: Per un desenvolupament equilibrat i sostenible del territori de la Unió Europea. Dins d'aquest text es destaca que existeixi una P.E.O.T. (Perspectiva Europea d'Ordenació del Territori), la qual té com objectius: la cohesió econòmica i social, la preservació d'un patrimoni natural i cultural i una competitivitat més equilibrada del territori. Els camps d'acció de la PEOT són: desenvolupar un sistema urbà policèntric i una nova relació entre l'espai urbà i rural, assegurar l'accés igualitari a les infraestructures i al coneixement, i dur a terme un desenvolupament sostenible, la gestió prudent i la preservació del patrimoni. De tots aquests principis esmentats el més interessant és que hi ha una aposta clara per trencar l'antiga dualitat entre món urbà rural i urbà i, sobretot, per integrar la perifèria rural en l'ordenació territorial de les regions urbanes.

A l'àmbit català també trobem interessants exemples, tant teòrics com pràctics, d'ordenació integral del territori. Un dels més importants és la

Visió des de Mollet del Vallès de la vall de la riera de Gallecs.

proposta d'Anella Verda que duu a terme la Diputació de Barcelona (Montseny), ja que gestiona una gran quantitat de territori i té la voluntat de treballar per la connexió biològica. A una escala més gran trobem les propostes de protecció de l'espai agrícola i forestal periurbà de Sabadell o el plantejament de la via verda entre Sant Llorenç del Munt i Collserola (Sabaté, 2000).

Resultat de tot aquest cos teòric apareix una clara necessitat de concreció legislativa com és la creació d'una xarxa d'espais naturals a la plana vallesana que s'interposi entremig de la xarxa de ciutats. Trobem dues interessants propostes de concreció d'aquesta xarxa d'espais naturals. La primera va sortir de la Conferència dels Espais Naturals de la Plana del Vallès (Martínez, et al, 1998) i fonamentava la xarxa en els eixos fluvials i les carenes dels interfluvis. La segona és la darrera proposta de treball del P.T.M.B. / Pla Territorial Metropolità de Barcelona, on es fa una interessant defensa del sòl no urbanitzable en presentar-lo com un component actiu de l'ordre territorial, ja que el PTMB estableix dues grans categories territorials: les illes urbanes i els espais oberts.

En darrer lloc voldria remarcar la urgència d'actuar sobre la creació i protecció d'una xarxa d'espais naturals a la plana vallesana, ja que està en joc la qualitat ambiental de quatre milions de persones (Gordi, 2000). El mateix J.Acebillo (Acebillo, 2000) també esmenta la preocupació per aquest tema al dir-nos: "avui en dia no podem deixar de preocupar-nos per la destrucció del medi natural i no solament en termes qualitatius sinó també quantitius. A les grans àrees metropolitanes, la pressió sobre l'espai natural, entès com a buit, és tan gran que pot sucumbir davant la urbanització, cosa que comportaria la ruïna del model urbà original". Ara bé, si de veritat volem protegir aquests espais oberts que avui en dia són un interessant i funcional espai agroforestal, cal actuar amb voluntat decidida i atorgar als espais d'aquesta futura xarxa d'espais naturals valor normatiu i rang definitiu, és a dir la qualificació de sòl no urbanitzable. Tot i que aquesta definició no m'agrada gens, ja que és una categoria que es defineix per negació d'una altra. De la mateixa manera que l'espai urbà no el qualifiquen de sòl no rural, els espais oberts s'haurien de definir com el que són: sòl rural o sòl agroforestal.

Bibliografia

- Acebillo, J. i Folch, R. (dir) (2000): *Atles ambiental de l'àrea de Barcelona. Balanç de recursos i problemes*, Ariel ciència, Barcelona.
- Bertran, J. i Ribas, J. (1996): "*Els valors geològics, vegetals, faunístics i paisatgístics de Gallecs*" dins Nel-lo, O. (eds): *Gallecs, espai obert*, Centre d'Estudis Molletans i Institut d'Estudis Metropolitans de Barcelona.
- Folch, et al(eds) (1999): *Atles ambiental de la Mediterrània. L'estructura del territori i del paisatge*, Institut Català de la Mediterrània, Barcelona.
- Gordí, J.; Pintó, J. i Vila, J. (1996): "*L'estudi dels incendis en el món mediterrani*" Documents d'Anàlisi Geogràfica, núm 28, pp.135-151.
- Gordí, J. (1999): "*Els boscos de Santa Maria de Gallecs*", Lauro. Revista del Museu de Granollers, núm.17, pp.35-43.
- Gordí, J. (2000): "*Entre el gris i el verd*", Notes, núm 14, pp.65-75.
- Gordí, J. (2000): "*Territori i sostenibilitat a Mollet del Vallès*", Sostenible, núm8, pp-16-17, Xarxa de Ciutats i pobles cap a la Sostenibilitat, Barcelona.
- Mallarach, J.M. (2000): "*La importància dels connectors ecològics a l'àmbit metropolità de Barcelona*" Notes núm.14, pp.41-63.
- Martínez, S. et al (1998): "*Els espais naturals de la plana del Vallès. Les bases d'una reivindicació*" dins Conferència dels Espais Naturals de la Plana del Vallès, Terrassa.
- Pintó, J. i Alemany, F. (2000): "*La via verda de Gallecs*", Notes, 14 pp.57-63.
- Ribas, J. (2000): *Els ocells del Vallès Oriental*, Lynx Edicions, Barcelona.
- Sabaté, J. (eds.) (2000): *El corredor Sant Llorenç del Munt-Collserola*, Universitat Politècnica de Catalunya.
- Vila, P. (1930): "*El Vallès. Assaig geogràfic*" dins Biblioteca d'Estudis Comarcals, Vol I, Ed. Casa del Vallès, Barcelona.
- VV.AA. (1999): *Auditoria Ambiental de Mollet del Vallès*, Inèdit, Ajuntament de Mollet del Vallès.

SUÁREZ I GONZÁLEZ, M. ÀNGELS

LA SEGONA REPÚBLICA I LA GUERRA CIVIL A MOLLET DEL VALLÈS

Amb la col·laboració de Lourdes Vilà en la recerca fotogràfica.

Edició de l'Institut d'Edicions de la Diputació de Barcelona

ISBN: 84-7794-747-3

Primera edició: Barcelona, 2000

372 pàg. 17 x 24 cm. Rústica.

El llibre que el lector té a les mans és el 4t. volum de la coneguda col·lecció que publiquen el Centre d'Estudis Molletans i l'Ajuntament de Mollet del Vallès, i ve a afegir-se als dos llibres que l'historiador Ferran Pérez va dedicar a la vida i l'obra d'en Vicenç Plantada, personatge molletà que dóna nom a la col·lecció, i a *Gallecs, espai obert* amb edició a cura d'Oriol Nel·lo.

L'obra, que s'inicia amb un pròleg de Jordi Solé Tura, consta de cinc capítols. Els dos primers representen un estudi econòmic i demogràfic del període que va entre 1930 i 1940. L'obra continua amb els fets històrics ocorreguts a Mollet durant la II República.

A l'apartat més important, la Guerra Civil, destaquen l'economia de guerra, les mobilitzacions, els soldats morts al front, les víctimes de la repressió a la reraguarda, els refugiats i els bombardeigs.

La darrera part, probablement la més crua, explica els fets esdevinguts a Mollet a la postguerra, amb els exiliats, els judicis de la repressió, els treballs forçats i la repressió cultural.

El llibre acaba amb una completa bibliografia general i local, premsa i arxius consultats i un recull de les fonts orals a les quals l'autora ha tingut accés.

Cal destacar el recull de fotografies, prop de noranta –moltes d'elles inèdites– que il·lustren l'obra.

Com diu la mateixa autora: "El llibre pretén recollir quina va ser l'actitud del poble de Mollet davant la proclamació de la República, com van reper-

cutir-hi el conflicte dels Rabassaires o els Fets d'Octubre de 1934, quina va ser l'aportació dels milicians de Mollet a la guerra, quin grau de repressió van exercir els antifeixistes a la nostra població, com es va contribuir a l'acollida de refugiats de guerra, quins efectes van causar els bombardeigs sobre la població de Mollet, quina incidència va tenir la repressió franquista a la nostra localitat, quin va ser el nombre total de víctimes que la guerra s'endugué..."

La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès és l'exhaustiu estudi d'una època propera, terrible i encara present a la nostra memòria, que ve a omplir un buit en les publicacions històriques que tenen com a referent la nostra ciutat ja que, fins ara, el tema de la Guerra Civil a Mollet només havia estat tractat com a una petita sèrie de dades en publicacions històriques d'un abast territorial més gran.

Aquest tema va començar a ser treballat amb més profunditat en alguns articles de diversos autors apareguts en algunes publicacions, entre les quals cal destacar aquesta mateixa revista *Notes*, i en el llibre *Moledo - Mollet* de l'any 1993.

Com a introducció a aquest treball, cal recordar que M. Àngels Suárez ha publicat part de dos capítols del llibre a la revista *Notes*, un al número 11, de gener de 1997 "Els bombardeigs a Mollet del Vallès durant la Guerra Civil", i l'altre al darrer volum, el 15, amb el títol de "Els soldats molletans a la Guerra Civil".

Josep M. Bernís i Pueyo
Professor de Secundària

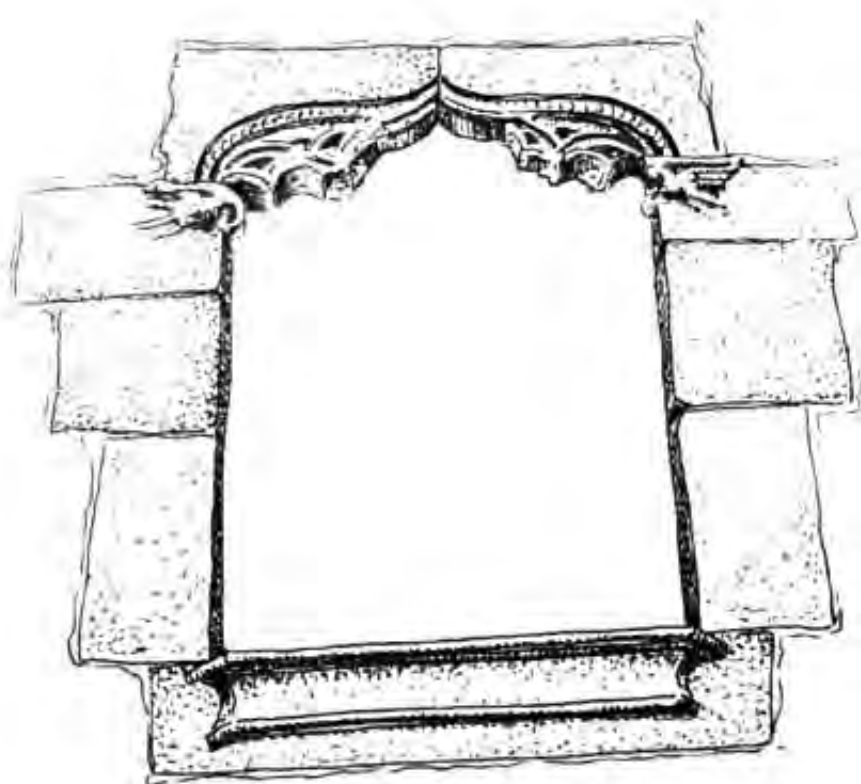

Fig. 1

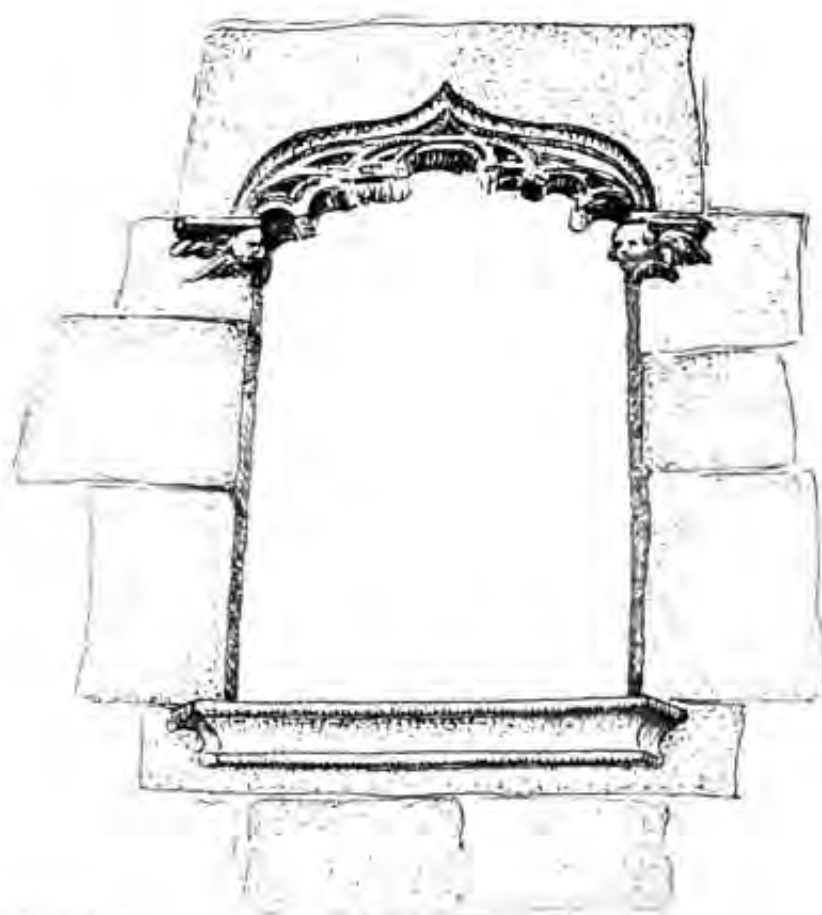

Fig. 2

TÍTOL:	FINESTRES GÒTIQUES
ÈPOCA:	S. XVI
MATERIAL:	PEDRA CALISSA
TÈCNICA:	ESCULTURA MANUAL PECES ÚNIQUES
SITUACIÓ:	CARRER GAJETÀ VENTALLÓ, N. 2. (fins el 1999). Edifici antic convent - Hospital de Mollet (desaparegut)

Es tracta de dues antigues finestres gòtiques, situades a la façana de l'antic convent-hospital de Mollet, avui desaparegut. Destacaven per l'arc conopial o arquillat, dit vulgarment així per la seva similitud amb la quilla invertida d'un vaixell. L'arc conopial estava format per quatre arcs de cercle tangents entre ells.

La primera finestra (fig.1) tenia dos capitells, en els quals hi havia esculpits dos ocells en forma de cigonya, augurant el bon temps i la fertilitat. A la segona finestra (fig.2), els capitells representaven dos caps d'àngel, que simbolitzaven la religiositat i les bones obres.

Josep Ma. Blanch
Estudiós de l'Art

TOCS D'ART

Màscares de
llenguatges de colors
intercanviables

Josep Masats

Jaume Xicola

Estor

**Centre
d'Estudis
Molletans**

Ajuntament de
Mollet del Vallès